

Diss. Tart. IV
281531 //

A l e k s a n d e r L o o r i n g

Essa3na 1

I osa. Sissejuhatus.

1.peatükk. Eelolustusik.

§1. Eestlaste reformisõudeid enne 1917.a. 6

§2. Eestimaa omavalitsusajaloo korrapast ex-Vene aja
18pul 28

E e s t i r i i g i s ü n d .

2.peatükk. Kogukondlik autonoomia

§3. Kogukondliku autonoomia saabumine 37

§4. Kogukondlik autonoomia 55

II osa. Eesti riigi sünnilugu.

3.peatükk. Olukord kuni 1917.a. novembrini.

§5. Föderalistliku mõtte ja nõudmiste areng 63

§6. Sovettide sünnist ja kompetentsist 88

§7. Sovettide võitlus võimu pärast 101

§8. Novembrilise olukorra ja 13./28.nov. aktide
tevalmistusest ja teostamisest 116

§9. 15./26.nov. akti ja 18./28.nov. akti
tevalmistusest ja teostamisest 131

§10. Võitlusi otsuse ja otsusepaneku eest 140

4.peatükk. Otsuse analüüs ja tõlgendus.

Tartu 1939.

§11. Otsuse analüüs 153

§12. Otsuse tõlgendus ja selle ajakirjanduses
ja kirjanduses 167

Q
Tartu Ülikooli
Raamatukogu

281531

1A
41026

S i s u k o r d.

Eessõna	1
I osa. Sissejuhatus.	
1.peatükk. Eelolustik.	
§1. Eestlaste reforminõudeid enne 1917.a.	6
§2. Eestima omavalitsusajal korrast ex-Vene aja lõpul	28
2.peatükk. Kogukondlik iseseisvus.	
§3. Kogukondliku autonoomia saabumine	37
§4. Kogukondlik autonoomia	55
II osa. Eesti riigi sünnilugu.	
3.peatükk. Olukord kuni 1917.a. novembrini.	
§5. Föderalistliku mõtte ja nõudmiste areng	63
§6. Sovettide sünnist ja kompetentsist	88
§7. Sovettide võitlus võimu pärast	101
§8. Novembrieelne olukord ja 15./28.nov. aktide ettevalmistusi	116
§9. 15./28.nov. aktide sünn ja sisu	131
§10. Võitlusi Otsuse kehtimapaneku eest	140
4.peatükk. Otsuse analüüs ja tõlgendus.	
§11. Otsuse analüüs	153
§12. Otsuse tõlgendus kaasaegses ajakirjanduses ja hilisemas kirjanduses	167

§13. Otsuse tõlgendus ametlike organite ja isikute poolt 176

5.peatükk. Iseseisvuse küsimuse otsustamine.

§14. Novembri ja veebruari vahepealne olukord 190

§15. Kas föderatsioon või iseseisvus? 210

§16. Manifesti sünd ja avaldamine 224

§17. Veebruari Manifesti analüüs 236

6.peatükk. Õiguskontinuiteedi küsimusi ja järelsündmusi.

§18. Esimene eelkonstitutsioon ja õiguskontinuiteet 243

§19. Järelsündmusi 253

Kasutatud allikad 259

Isikunimede register.

suudatud teha. Tähepoolest meie hilisema õigusloo uurimine pole mitte tähtis ainult teaduslikult, vaid selle lühem käsitlemine on pedagoogiliselt võrratult suure tähtsusega. Hinnates meie hilisema õigusloos suurt osatähtsust kogu Eessõna.

Eestimaa õigusloos käsitlemises algab omariikluse tekkemise uus ajajärk, mil avaneb võimalus uurida ja käsitleda Eestimaa õigusloos objektiivsemalt, eesti orientatsiooni kohaselt - nii nagu ajalugu on tõeliselt olnud. Kõik varasemad autorid, kes Eestimaa õigusloos ja selle üksikuid küsimusi või ajajärke on käsitlenud, on olnud muulased, peamiselt baltisakslased, kes ka õigusloos, nagu kogu eesti ajalugu, on käsitlenud baltisaksa orientatsiooni seisukohalt. Omariikluse ajal on nõudnud Eesti varasema õigusloos uurimine õigusloolastelt ja sellest küsimusest huvitatud isikutelt küllalt aega ja vaeva, et teda esitada objektiivsemalt, nii kuidas seda eestlane näeb teadusliku uurimise valgusel.

Meie hilisem õigusloos: möödunud ja käesoleval sajandil, pole seni leidnud üksiküsimustes ega -ajajärkudes kuigi põhjalikku teaduslikku uurimist. Ei saa öelda, et kõige uuem aeg meie õigusloos võrreldes varasemaga oleks niivõrd tähtsusetu, et see ei vääriks uurimist, vaid eesti õigusloos teaduse lühikese arengu jooksul pole veel seda

suudetud teha. Tõepoolest meie hilisema õigusloo uurimine pole mitte tähtis ainult teaduslikult, vaid selle lähem käsitlemine on pedagoogiliselt võrratult suure tähtsusega. Hinnates meie hilisema õigusloo suurt osatähtsust kogu Eesti õigusloos ja arvestades selle ajajärgu vähegi põhjalikuma käsitlemise puudumist, on alljärgnev uurimus pühendatud Eesti õigusloo tähtsama, ajaliselt küll, üsna lühikese etappi: Eesti riigi sünniloo käsitlemisele.

See ajajärk on äsjaendast veel võrdlemisi lähedane praegusele ajale, nii et vastava ajajärgu puhtajaloolises põhjalikus uurimuses ei saa vahest kõiki küsimusi objektiivselt käsitleda, kuid õigusloos on ometi võimalik selle ajajärgu objektiivne käsitus. Vähemalt käesoleval korral ei ole ajajärgu lähedus olnud autorile takistuseks, et sündmusi ja probleeme käsitleda objektiivselt. Tõsi küll, uurimisaloleva ajajärgu materjalid arhiivides on veel suurel määral üldsusele salajased, kuid arhiivide juhatajate lahel loal on võimaldatud kasutada kõiki vajalikuks osutunud ürikmaterjale. ja autentset ajajärgust õige Mõnes mõttes on olnud ajajärgu lähisus autorile isegi kasuks, kuna seetõttu avanes võimalus rea kaasaegsetega vastavate küsimuste, sündmuste, normatiivaktide ja nende sünniloo üle lähemalt kõnelda, ja usutella. Seda

võimalust on kasustatud mitmel puhul, hankides nii suulisi kui ka kirjalikke lisateateid. Kõige materjale asub SSSR-i ajajärgu lähedusele vaatamata on mõningad faktid, õigusloolisel küllaltki tähtsad ja huvitavad, seni kas ebatoadlikult või teadlikult valgustatud või esitatud ajalooliste sündmustega mitte kooskõlas. Selliste faktide (nt. 1918.a. veebruari Manifesti sünniloo) kontrollimiseks ja seniste andmete korrigeerimiseks on aja läheduse üha soodustuseks. Teadeldud on ainult neid ajendeid, Kuna vastava ajajärgu kohta pole seni ilmud puhtajaloolist teaduslikult läbitöötatud uurimust, siis on osutunud paratamatuks vastavais populaarteaduslikes töis, mälestusis jm. esinevaid teateid ja fakte võimalikult kontrollida algallikate järgi, niipalju, kui see on osutunud võimalikuks. Teadete ühikasjalikus käsitlus oleks Iga küsimuse või ajajärgu esmakordsel uurijal tuleb seista paratamatult suurte raskuste ees allikmaterjalide leidmise, läbitöötamise juures. Tekkib ju küsimus: kas kaalimiseeritud, ühed julguvad väita, et Eesti riik on kasutatud materjalid on küllaldased ja autentsed ajajärgust tüüeeritud 15./28.nov.1917.a., teised jälle 24.veebr. õige ülevaate andmiseks. Käesoleval korral on vastavate 1918.a. Esimesel seisukohal asuvad peamiselt mõis jurisarasemate eeltööde puudus vahest põhjustanud mõnegi lünga tid, esotsas prof. Luotsa, prof. A. Piibu, Kläimanni jt. või ebatäpsuse, mis sageli esineb õigus- või ajaloolise praktiliste kirjeldades, ja nad on oma seisukohal ka teadküsimuse esmakordsel käsitlusel. Mõningais, eriti näiteks duuslikult põhjendatud. Teise tähtsusega kaitsjad on aval-

sovettidesse puutuvas küsimusis teeb raskusi andmete puudulikkus, kuna rohkesti vajalikke materjale asub SSSR-i arhiivis. Viimaste arhiivide kasutamise juhul annaks võimaluse nii mitmeidki küsimusi valgustada pretsiissemalt kui seda praegu on võimaldatud. Käsitles järgnevas peatükis Eesti riigi sünnilugu õiguslooliselt, on piirdunud, alates juba sissejuhatausest, ainult püstitatud teemaga: Eesti iseseisvustumise õigusloolise vaatlusega. Vaadeldud on ainult neid ajendeid, fakte ja normatiivakte ja nende arengut, mis eesti iseseisvustamiseloos kuigi eesti riigi sünnini olid mingil viisil määrava tähtsusega. Vastava ajajärgu ajaloolist tausta on valgustatud niivõrd, kui võrd see on paratamatuks osutunud probleemi selgemaks lahendamiseks ja mõistmiseks. Ajaloolise tausta üksikasjalikum käsitus oleks aga paisutanud liigselt tööd.

Eesti riigi sünnipäeva üle on eriti viimasel ajal polemiseeritud, ühed julgevad väita, et Eesti riik on konstitueeritud 15./28.nov.1917.a., teised jälle 24.veebr. 1918.a. Esimesel seisukohal asuvad peamiselt meie juristid, eesotsas prof.Uluotsa, prof.A.Piibu, Kliimanni jt. praktiliste juristidega, ja nad on oma seisukohti ka teaduslikult põhjendanud. Teise tähtpäeva kaitsjad on aval-

danud omi seisukohti ainult ajalehtede veergudel, kusjuures nad pole seni oma küsimust käsitleanud teaduslikult. Järgnevas õigusloolises vaatluses on autor asunud esimese vaadendi seisukohale, mis ei näi mitte ainult õigusteoreetilisel, vaid ka õigusloolisel ainukese õige ja kaheldamatu seisukohana. Uurimuses on tulnud püstitatud probleemi vaadelda õigusloolisel, kuna riigi sünniküsimus õigusteoreetilisel on omaette suur küsimus, mis ei mahuks käesoleva töö raamisse.

Kuigi käesolevas töös on suures osas paragrahvides püstitatud küsimusi tulnud uurida ja lahendada esmakordselt, kuid vastava kirjanduse tundjail märkub kohe, et 30.märtsi/12.aprilli 1917.a. autonoomia dekreedid ja viimase elluviimise määruse, 15/28.nov.1917.a. Maapäeva otsuse ja 1918.a. vaabruari Manifesti juriidilise analüüsi suhtes on suurel määral asunud prof.A.-T.Kliimanni poolt avaldatud seisukohtadele.

Vaadeldes möödunud sajandil ja käesoleva sajandi algul eestlaste suhtumist ex-Vene riigivõimusesse, s.o. tollal kehtinud monarhistlikku korda, näeme möödunud sajandi esimesel poolel, kuid hiljem eriti venetsusaja tulemusena, härmist truualamlikkust, keiseritruudust, Eesti iseseisvust

ilms Vene riigita ei suudete kujutellagi. Kogukondliku iseseisvuse Itosa. kasvab, lokaalselt 1905.a., kuid üld-

selt 1917.a. algul Eesti osariikluse, ent varsti riikli-
S i s s e j u h a t u s .

1.peatükk.

E e l o l u s t i k .

§ 1. Eestlaste reforminõudeid enne 1917.a.

Eesti riik sündis 1917.a. revolutsiooni ja sellele järgnenud sündmustiku keerises. Otsekohe asudes in medias res, 1917.a. Eesti riigi sünniloos õiguslooliselt tähtsate normatiivaktide ja nende saabumislöö vaatlusele, võiks meile anda mitte küllalt tervikliku ja õiglase ülevaate käsitledavast ajajärgust ja sündmusist. Sellise vaatluse juures võib näida, et Eesti riik on sündinud juhuslikult revolutsiooni keerises, ent ometi sellele on eelnenud õiguslooliselt tähtis pikem võitlusperiood maa iseseisvustamise suunas.

Vaadeldes möödunud sajandil ja käesoleva sajandi algul eestlaste suhtumist ex-Vene riigivõimusse, s.o. tollal kehtinud monarhistlikku korda, näeme möödunud sajandi esimesel poolel, kuid hiljem eriti venestusaja tulemusena, härmist truualamlikkust, keisritruudust; Eesti iseseisvust

ilma Vene riigita ei suudeta kujutellagi. Kogukondliku iseseisvuse mõttest kasvab, lokaalselt 1905.a., kuid üldiselt 1917.a. algul Eesti osariikluse, ent varsti riikliku iseseisvuse mõtte. Riikide sekundaarse tekkimise korral dismembratio või desintegratsioonil teel on ikkagi mõeldat esmajoones siis, kui mõni rahvus on jõudnud kogukondliku iseseisvusele. Ka Eesti riigi tekkimise eelsoos on tähtsus neil õigusloolistel sammudel ja nõudmistel, mis on astunud selleks, et maa pärisrahvas, eestlased saaksid juhtivat osa etendada kohalikus maaomavalitsuses, ja et eestlaste poolt asustatud maa oleks koondatud üheks haldusühikuks.

Eesti rahvusliku ärkamisaja algupäevil 1860-ndail aastail toimusid suured palvekirjade-aktsioonid, millal eesti talupojad paljudes palvetes avaldasid oma soove Vene keskvalitsusele, või riigipeale, keisrile. Neis paluti aga esmajoones sotsiaalse ja majandusliku olukorra parandamist, mingeid poliitilisi nõudmisi ei esitatud¹⁾). 1864.a.

¹⁾ 1860-ndail aastail toimunud palvekirjade aktsiooni kohta vt. lähemalt H.Kruus'i "Eesti rahvusliku ärkamise algupäevilt" i. Eesti Kirjandus 1934, 8,9,10 ja 11. - Separatid., Eesti rahvusliku ärkamise algupäevilt, Tartu, 1934.

märgukirjas nõuti kohaliku omavalitsuse ja kohtukorralduse alal ainult vallaomavalitsuse ja talurahva kohtute vastamist mõisavalitsuse võimu alt²⁾). Eesti etnograafilistes piirides üheks kubermanguks liitmise nõuet ei julgetud 1864.a. veel valitsusele esitada, kuigi see mõte tolleaegsetele tegelastele polnud võõras. Sama aastaga dateeritud käsikirjas "Eestirahva ellolugu" leiame esmakordselt selle nõude³⁾), kuid keisrile 1864.a. esitatud märgukirjas mitte. Ajaleht "Sakala" oli juba 1878.a. julgenud nõuda eestlaste samaväärsust mõisnikega maaomavalitsuse juhtimisel⁴⁾ ja C.R.Jakobsoni jt. algatusel esinetakse kolm aastat hiljem sama nõudega keisri ees. Keiser

Aleksandes III troonile astumise puhul käis eesti rahva

---

2) Vt. märgukirja punkt 5. - Märgukirja A.Petersoni käega kirjutatud eestikeelne tekst E/Kl/A, Köler 19:24. - Trükituna Kruus, op.cit., lk.83 jj.

3) Helme kooliõpetaja Märt Jakobsoni käsikiri "Eestirahva ellolugu" (dateeritud 9.IV 1864.) nõude punkt 7.: "Meie lodame ka, et armolinne ja rahhonõudja Keiser, meid Eestlassi keik üheks kubermanguks mudab; sest et Eestlased Lätlaste ja Sakslastega kele polest korda ei saa, sepärast on Rigas kubermangu üllema kohtode jures asja toimetamine Eestlastele üks vaevalinne assi," - EKLA Köler 18:3.

4) "Meie arvame, et meie talupoja-seisus küll nõnda kaugel on, oma maa isevalitsusest (omavalitsusest) osa võtta, ja usume, et tema oma osavust ka täieste saab ülesse näitama kui temale kõik teed nii ära on seatud, et ilma takistuse ta sõita võib". Mõisnikkude poolt kavatsatud muunduse nn, kreisipäevade kohta arvab ta, et need on "kui üks luukur mees, kes ennast kepi najal edasi aitab..." "Mis meie tahame, on see, et kodaniku- ja talupoja-seisusele mõisniku

delegatsioon, mis koosnes 17 eesti seltsi poolt valitud 19 esindajast⁵⁾ keisrile õnne soovimas ja esitasid ühtlasi märgukirjana eesti rahva "Üheksa soovi". Paljudes nõudepunktides 1964. ja 1881.a. märgukirjad on põhijoonetes samad⁶⁾, kuid just erinevus 1881.a. tuleb juurde julgis ja tolle aja kohta küllalt radikaalseis nõudmisis: maa pärisrahvale, eestlasile, õheõigusliku esinduse nõudmine võrreldes sakslastega, ja Eestimaa üheks kubermanguks

---

seisusega ühesugune õigus isevalitsuses (omavalitsuses) ja nendel maapäeva peal igäühel omast kohast niisamasugune healeõigus oleks, nagu mõisnikkudel. Niikaua kui lugu nii ei ole, ei ole ka mitte vabadust meie maal." - Sakala 1878, 45. - vt. M. Martna, Carl Robert Jakobson, Tallinn, 1903, lk. 62 jj.

5) Delegatsiooni koosseisu kuulusid: prof. J. Köler (Köhler, Koeler), J. Hurt, C. R. Jakobson, dr. M. Veske, dr. K. A. Hermann, M. Mitt, P. Sukk, M. Elmik, R. Jürmann, J. Luha, P. Luik, K. Kuusmann, G. Hagedahl, J. Wilhelmson, A. Müller, Th. Jakobson ja P. Kebi. - vt. Sakala 1881, 26, 27, 31. - Eesti Postimees 1881, 26. - G. Kuusmann, Eestirahva saadikute käik Jumalas hingava Keisri Majesteeti Aleksander II hauale ja Keisri Majasteeti Aleksander III valitsuse hakatusele õnne soovimas..., Tallinn, 1881, lk. 15.

6) Kruus, op. cit., lk. 85. - Kuigi esitatud nõudmisi tuntakse "9 soovi" all, kuid juba tolleaegne ajakirjandus nimetas neid soove "Eesti rahva märgukirjaks".

6) Kiriku patronaadi õigusest; 7) Rahukohtudest, mis Balti kubermangude nõuke on võetud; 8) õiguse mõistmine ja poliitisel kohtudest; 9) Kohtu keelest.

8) Vt. märgukiri J. Sakala 1881, 35 (mille järgi siin taie-ritud). - A. Kransberg, Venestamine tulekul, Tartu, 1922, lk. 42-46. - C. R. Jakobsoni käega kirjutatud ja 16 saadiku poolt alla kirjutatud eestikeelne eksemplar EKLA Köler 24-8. - Venekeelne eksemplar ibid.

liitmise soov. (See oleks sakslaste eestseisusega ühevõrrne⁹).

Keisrile 19. juunil/2. juulil 1881. a. antud märgukirjas avaldatud soovid taotleavad esmajoones eesti rahva majanduslikke, agraar-, koolipoliitika, kirikukorralduse ja kohtukorralduse reforme⁷). Teiste soovide seas on nõudeid ka kohalikkude haldusküsimuste üle. Märgukirja viimases punktis, kus kõneldakse kohtu keelest, kurdetakse ja kahetsetakse, et eriti teeb raskusi kohtu keel ja kohtuasjade ajamine Riias Liivi kubermangu eestlastele, ja tähendatakse⁸), et "viimaks peame kahetsema, et... Balti kubermangudes, kus maal kaks pärisrahvast, Eestlased ja Lätlased elavad, ei ole seda maad mitte rahvuste järele kahte kubermangu jaotatud." See, kuigi tagasihoidlikult avaldatud soov oli põhjendatud, liita kogu eestlaste poolt asustatud maa üheks haldusühikuks, kuna nõuti kogu Eesti talurahvale

⁷) Nõudepunktid on pealkirjastatud järgmiselt: 1) Talukohtade päriseks otsmisest seaduse sundusel, 2) Talukohtade kauba-kontraktide uueste läbivaatamisest, 3) Kroonu ja maa maksude ja tegude ühteviisi jautamisest nii mõisa kui talumaa peale, 4) Talurahva eestseisus, 5) Rahva koolidest, 6) Kiriku patronadi õigusest, 7) Rahukohtudest, mis Balti kubermanguks nõuks on võetud, 8) Õiguse mõistmine ja poliitsei kohtudest, 9) Kohtu keelest. kus on viidatud, et dr.

⁸) Vt. märgukiri j. Sakala 1881, 33 (mille järgi siin tsiteeritud). - A. Kruusberg, Venestamise tulekul, Tartu, 1922, lk. 42-46. - C. R. Jakobsoni käega kirjutatud ja 16 saadiku poolt alla kirjutatud eestikeelne eksemplar EKLA Kõler 24-8. - Venekeelne eksemplar ibid.

eestseisust, kes oleks sakslaste eestseisusega üheväärne⁹). Nõudmised olid tolleaaja kohta liiga radikaalsed, nii et delegatsiooni liikmetest J. Hurt neile alla ei kirjutanud¹⁰) ja balti-saksa ajakirjandus tõstis valju süüdistuse, mis kutsus esile eesti ajakirjandusega pika poleemika. Märjukirjal Eestimaa üheks kubermanguks liitmise ja semstvo-asutiste sisseseadmise asjus ei olnud mingeid tulemusi. Küll aga järgnes sellele 1882-1883.a. senaatori revisjon Liivi- ja Kuramaal senator N.A. Manasseini juhtusel. Juba enne revisjoni tulekut õhutas eesti ajakirjandus esitama senatorile kõiki neid nõudepunkte, mis esitati 1881.a. märjukirjas, ühtlask soovitati ka "palugem Eestlaste maa üheks kubermanguks tegemist"¹¹). Samu nõu-

---

9) Märjukirja punkt 4 nõutakse: "Kõikide nende asjade kohta, mis ühteviisi talu ja muu seisuste rahvasse puutuvad, ei ole mitte, nagu tõistel seisustel, eestseisjaid. Et juba suurema järele Vene kubermangude maakonna eestseisused (Zemskija utšrezdenija) elusse on seatud, oleks soovida, et Eesti talurahvas ka neist Riigi seadustest osa saaksivad, sell kombel, et Eestlaste eestseisus Sakslaste eestseisusega ühe väärioline oleks."

10) Peale J. Hurda ei kirjutanud märjukirjale alla ka dr. M. Veske, keda "ei lasknud teised saadikud alla kirjutada, et tema suurkooli ametile sellest jälle takistust ei tuleks." - Sakala 1881, 33. - Vrd. M. Päss, Eesti Maapäeva sünd, I: Varamu 1938, 5, lk. 644, kus on viidetud, et dr. M. Veske ka märjukirjale alla kirjutas.

11) E. Postimees 1887, 17.

deid veel kord rahva poolt senaatorile esitamiseiga tahe-
ti tõendada, et keisrile 1881.a. esitatud märgukirja nõu-
ded olid kogu rahva soovid¹²). Senaator Manasseinile esi-
tati küll rohkesti palveid, kaebusi ja märgukirju. Ainult
Liivimaa Eesti osast üksinda esitati neid 44, 788 eraisi-
kult ja 173 vallalt¹³). Nende seas oli rohkesti soove maa-
omavalitsuse reformi ja ühise Eesti kubermangu loomise koh-
ta, kuid kõik need nõuded jäid tähelepanemata ja saadud
materjali kasutati ainult venestamispoliitikaks. valitse-
va Aleksander III ajal algas Baltimaail venestusaeg. See kir-
filmnes kohe tema troonile astumisel, kui ta jättis kinni-
tamata Balti aadli eesõigused, mida kõik tema eelkäijad, l-
alates Peeter Suurest, olid teinud. Venestuspoliitika de-
viisiks oli: üks riik, üks tsaar, üks rahvas, üks usk¹⁴).
See poliitika väljendus eriti tugevasti ka Baltimaade suhtes,
sest juba 1886.a. väljendas suurvürst Vladimir Tartus
et tsaari "kõikumata tahtel tarvitatakse kõiki vahendeid

---

12) Eesti Kirjandus 1910, l. - Eesti biograafiline leksikon, lk.299. - P.Raubel, Poliitilised ja ühiskondlikud voolud Eestis, Tallinn, 1920, lk.21.

13) Ibid.

14) Deviiisi autoriks oli üks venestuspoliitika ideoloogid M.Katkev. - vt.E.Laaman, Eesti iseseisvuse süünd, Tallinn, 1936, lk.30.

15) Vt.P.A.Speeki mälestused i. Vaba Maa 1926, 190.- Märgukirja esitajad P.A.Speek ja kaks naata talupoegade esimeh-
dajat. -Ibid.

kindlalt ja tagasipöördumatult, et Eesti piirimaad meie is
ühise isamaaga ühendada¹⁵⁾.
Vene keskvalitsuse tsentralistlik poliitika koos tugevate
järg-järguliste venestusaktioonidega ei võimaldanud ko-
hapääl mõeldagi reformidele omavalitsuse alal. Laiemas
ulatuses sai eesti rahvas oma nõudmisi riigi ja omavalit-
susliku korra reformide suhtes avaldada alles 1905.a. re-
volutsiooni keerises.
18.veebr./3.märtsil 1905.a. keisri ukaasiga valitse-
vale senatile, anti rahvale õigus valitsusele esitada mär-
gukirju riiklike uuenduste ja kohalike hädade ja puuduste
kohta. Otse selle järgi saadeti ka Eestist arvukatest val-
dadest Peterburi märgukirju. Laiaulatuslikumate märgukir-
jadega esinesid Tartus ajaleht "Postimehe" ja "Uudiste"
ümber kujunenud rühmitused. Eriti radikaalseid reformi-
nõudeid seisaldas P.A.Speeki juhatusel "Uudiste" ringkonna
poolt Eesti sotsiaaldemokraatliku töölispartei nn. födera-
listide programmi alusel koostatud märgukiri¹⁶⁾.
Märgukiri, milles käsitleti ka laiemate rahvahulkade
soove, esitati siseministrile ja keisri kantseleile¹⁷⁾.

¹⁵⁾ Ibid., lk. 31.

¹⁶⁾ Märgukirja tekst i. Uudised 1905, 41.

¹⁷⁾ Vt. P.A.Speeki mälestused i. Vaba Maa 1926, 190.- Mär-
gukirja esitasid P.A.Speek ja kaks maata talupoegade esinä-
dajat. -Ibid.

Esmajoones nõuti reforme üleriikliku tähtsusega küsimusis ja muuseas ka seisuste kaotemist¹⁸⁾ ja riigivolikogu liikmete valimisi demokraatlikel aluseil¹⁹⁾. Nõudmistele Eesti suhtes oli pühendatud eripeatükk. Nõuti senise kahe kubermangu vahel jaotatud Eestimaa ühendamist üheks haldusühikuks, milles oleks omavalitsus korraldatud, kolmeastmeliselt, esiteks kõikseisusline vald ja linnaomavalitsus, teiseks maakonna omavalitsus ja kolmandaks üleüldine maaomavalitsus²⁰⁾. Nende nõuete kohaselt oleks pidanud Eestist kujunema autonoomne haldusprovint.

Rohkest märgu- ja palvekirjade hulgast ei jõudnud Vene valitsus mingeid reformieelnõusid kohaliku omavalitsuse jaoks välja töötada; enne puhkes revolutsioon. 17./30. oktoobri 1905.a. manifestiga lubati rahvale esmakordselt Vene riigis laialdased kodaniku ja poliitilised vabadused. Manifesti järeldusena võimaldati Tartusse kokku kutsuda üleestilist rahvaasemike kongressi, mis toimus 27.-29.nov, 10.-12.dets. 1905.a. Kongress, millest osa võttis ca 800 saadikut, oli esimene nii laiaulatuslik rahva esindajate kokkutulek maa hääle ja riigikorra küsimuste kaalumiseks.

18) Vt.märgukirja punkt II, 7.

19) Ibid., I,2. 265 ja 268. - Parased a., lk.220 ff.

20) Ibid., III,1.: "Eesti kubermang ja põhjapoolne Liivi kubermangu Eesti osa tuleb üheks maa-omavalitsuseks ühendada (vt.II, 2 ja 8). Maa-omavalitsus tuleb kolmeastmeli-

Poliitiliste lahkumiste tõttu aga lõhenes kongress esimesel päeval kaheks: eduerakonna-meelseks Bürgermusse ja radikaalseks auala koosolekuks²¹).

Mõlemad koosolekud võtsid pääle ettekandeid ja vaialusi vastu rohkesti otsuseid riigi, omavalitsuse, sotsiaalse, majandusliku ja kultuurielu korraldusse puutuvate reforminõuete kohta, milledele väljenduvad selgelt tolleaegse rahva enamiku esindajate seisukohad. Bürgermusse koosoleku otsused, kuhu olid koondatud, võrreldes auala koosolekuga, konservatiivsem element J. Tõnissoni juhtimisel, on enam loogiliselt järjestatud (nähtavasti ka ennem ettevalmistatud), neis on võetud kindlad seisukohad üleriikliku tähtsusega reforminõuete suhtes²²). Nõuti konstitutsioonilist riigikorda, kus seadusandluse õigus kuulub parlamendile, riigipeal on ainult suspensiivne veto õigus ja valitsus on parlamendi ees vastutav²³).

---

selt sisse seada a) kõikseisusline vald ja linna omavalitsus, b) maakonaaomavalitsus ja c) üldine maa-omavalitsus."

²¹) Kongressi lõhenemise kohta vt. lähemalt Fr. Tuglas, Bürgermusse kongressi esimene päev, i. H. Kruus (toimetanud), Punased aastad, I, Tartu, 1932, lk. 103 jj. - Postimees 1905, 263 ja 264. - Uudised 1905, 94.

²²) Bürgermusse koosoleku otsuste trükitud eksemplar "1905. aastax Seltsi" arhiivis. Trükiis ilmunud veel i. Postimees 1905, 265 ja 268. - Punased a., lk. 220 jj.

²³) Bürgermusse koosoleku otsused I, 1. Eksemplar "1905. aasta Seltsi" arhiivis. Uudised 1905, 93. - Punased a., lk. 227 jj. - J. Tõnisson, Punased aastad Eesti, Peterburg, 1907, lk. 160 jj.

maa tuleb liita üheks haldusühikuks²⁴), laialdase kogukondliku autonoomsusega. Maaomavalitsusel olgu määrusandluse õigus, ametnike valimise õigus, õigus esitada seaduse-eelnõusid üleriikliku tähtsusega asjus²⁵) etc. Eestimaa ja Põhja-Liivimaa ühiseks kubermanguks liitmist nõuti ka 7./20.dets.1905.a. Saaremaa rahvaasemikkude koosoleku otsustes²⁶). Segga näeme, et nõue, mille avalikult oli püstitanud C.R.Jakobson, millest aga reaktsiooni ja venetusaastail ei võidud kõnelda, on 1905.a. revolutsiooni päevil jälle aktuaalne. Eestlaste nende etnograafilistes piirides üheks haldusühikuks liitmise vajadusest saadi tõsiselt aru. Eriti tundus see vajadus teravana juhul, kui oleks olnud võimalus maa kohalikke asju korraldada eestlaste poolt juhitud autonoomse omavalitsusliku korra juures, mida loodeti 1905.a. tsaristliku valitsuse ametnikud Ülemaaline rahvaasemike kongressi radikaalne aula koosolek asus aga revolutsioonilisele seisukohale²⁷). Kut-

24) Ibid., II, 6. loomiseks Eestis võlmetu, ja revolutsio-

25) Ibid., II, 1.

26) Otsuste trükitud eksemplar ERKA. Punased a., lk. 231 jj. - A. Piip väidab j. Mälestused iseseisvuse võitluspäevilt, I, Tallinn, 1927, lk. 58, nota 1, et 1905.a. on ainult Saaremaa rahvakoosolekul nõutud eestlastest asustatud maa üheks kubermanguks liitmist, mis ei ole mitte õige, vrd. nota 20 ja 24.

27) Aula koosoleku otsuste trükitud eksemplar "1905.aasta Seltsi" arhiivis. Trükis ilmunud j. Uudised 1905, 93. - Punased a., lk. 227 jj. - M. Jürisson, Punased aastad Eestis, Peterburg, 1907, lk. 160 jj.

suti üles kõiki kodanikke monarhistliku "vägivalla vastu kõikide abinõudega võitlema"²⁸⁾ ja nõuti, et Venemaa muutuks demokraatlikuks vabariigiks²⁹⁾. Eestimaa omavalitsusliku korra kohta üksikasjalikumaid otsuseid vastu ei võetud, kuid senised omavalitsuse organid otsustati tagandada ja sisse seada uued revolutsioonilised omavalitsused. Uued revolutsioonilised omavalitsused tulnuksid siis ülemaaliselt kokku³⁰⁾, oleksid nähtavasti loonud ülemaalse keskkorralduse. Revolutsioonilised omavalitsused valitakse demokraatlikel põhimõtetel ja nende võimupiirid rahva hariduse, politsei ja kohtu alal on nende tegevuse keskes piiramatud³¹⁾.

Aula koosoleku saadikud valgusid üle maa laiali ja väga paljudes valdades seati sisse uued revolutsioonilised vallavalitsused, sest senise tsaristliku valitsuse ametnikud ei jõudnud selleks teha kohapeal takistusi. Eriti novembri lõpul ja detsembri esimesel poolel 1905.a. oli vallavalitsusvõim korra loomiseks Eestis võimetu, ja revolutsioonäärred võisid talitada oma suva kohaselt. Revolutsioon puhkes aga enneaegselt, liig spontaanselt, polnud mingit kesk-

28) Aula koosoleku otsuste lõige II.

29) Ibid., III.

30) Ibid., II, 1.

31) Ibid., V.

korraldust, kust oleks juhitud liikumist üle maa; samuti puudus ka eestlastel relvastatud jõud, valdades asutati küll omakaitset, kuid relvad olid primitiivsed.

Revolutsionärid hakkasid lokaalselt teotsema omapead. Järvemaal Koeru kihelkonnas koostati kohalike tegelaste poolt Eesti Vabariigi põhiseadus³²). Läänemaal Velise konnapealne revolutsiooni juht õpetaja J. Paulus on 18./31. dets. avalikult välja kuulutanud Eesti vabariigi³³). Ka paljudes teistes kohtades kõneldakse lokaalsetest vabariikidest, kuid nende kohta puuduvad lähemad andmed. Kuidas revolutsiooni võidu puhul 1905.a. oleks Eesti riiklik korraldus kujunenud, on raske öelda. Kindlasti meie rahva haritud juhtkonnas ka revolutsiooni n.n. "vabaduse päevadel" esineti ainult kogukondliku või provintsiaalse autonoomia nõudmisega, omariiklase nõude esitamist ei teata. Eesti vabariikluseni jõudsid revolutsiooni keerises mõningad kohalikud tegelased.

1905.a. detsembri lõpul ja uue aasta algul, kui Vene

³²) Vt. 1905. aasta vabadusliikumine Koeru kihelkonnas, Tallinn, 1935, lk. 24. Koeru kohta kõnelevad usaldusväärsed andmed, et seal on koostatud vabariigi põhikiri või põhiseadus ja asutatud "Eesti vabariigi prii sõjameeste salku", kuid teated vabariigi avalikult väljakuulutamisest on ebatäpsed. - Ibid. lk. 19 jj.

³³) Vt. A. Loring, 1905. a. revolutsioon Läänemaal, i. Eesti Kirjandus 1935, 11, lk. 495. - Ühe sündmusekaasaelanu J. P. Anderseni mälestustest ärakiri A. Loringu arhiivis.

valitsusvõim suutis karistussalkade abil maha suruda revolutsioonilise liikumise, surmati teadaolevaid kohapealseid Eesti vabariikluse eestvõitlejaid³⁴⁾ ja isegi aastaid hiljem mõisade põletajate protsesside ajal katsusid baltisakslased leida tõendusi Eesti Vabariigi väljakuulutamise kohta³⁵⁾. Vastava kokkuleppe kohaselt ise rüütelkond Samal ajal, kui eestlased algul märgukirjades, hiljem revolutsioonilisel teel nõudsid uuendusi riiklikus ja oma-valitsuslikus korras, valmis ka 1905.a. baltiaadlil kohaliku omavalitsuse reformi kava. Ka maa pärisvalvle. Baltimaal 12./25.dets.1904.a. tunnistas keiser käsukirjaga valitsevale senatile tarvilikuks, rohkete muude lubaduste kõrval, et kohaliku omavalitsuse juhtimisest kutsutaks osavõtma kõik elanikud³⁶⁾, seega ka Baltimaal maaomavalitsus-

---

³⁴⁾ J.K.Palvadre, Revoljutsija 1905 - 7 g.g. v Estonii, Leningrad, 1926(?), lk.126 toodud karistussalga ülema aruandes märgitakse ühe mahalastu rätsep Sultsi surmamise põhjusena "Po naudonnöm u nego buragam enatsilsja prezidentom respubliki v mestnosti Ossik i Valgof."

³⁵⁾ Nt. Läänemaa 1905.a. tegelaste protsessil 28.veebr. (v. k.j.)1908.a. Tallinna ringkonnakohtus seletab tunnistaja dr.Hoffmann: "Kooliõpetaja Paulus asutas "vabariigi", oli ise president ja saatis salkasid rüüstama." - "...ma olen talupoegadega palju selle üle rääkinud; talupojad olid vabariigi vastu." i. Öigus 1908, 51.

³⁶⁾ Käsukirja punkt 2 (tunnistatakse otsekohe tarvilikuks) "Semstvo- ja linna-asutustele võimalikult kaugele ulatavat osavõtmist kohalikust hää sisseseadet mitmesugustest külgede juhtimisest lubada, neile seks seaduslikkudes piirides, iseseisvust anda ja neis asutustes ühesuguste õiguste põhjal kõigi elanikkude osade asemikka, kelle kohalikkude kasu alla see käib, töös osavõtmisele kutsuda." Postimees 1904,

sest kõrval olnud talupoegade seisus. Varsti selle järele tõstatati küsimus Eesti maapäeval, et kas ei tuleks ka talurahva esindajad maapäevast osa võtma kutsuda³⁷⁾. Küsimus aga võeti tõsiselt päevakorda, kui märtsis 1905.a. saadi teateid, et siseministeerium kavatses samstvod laiendada Baltimaale³⁸⁾. Vastava kokkuleppe kohaselt iga rüütelkond koostas eelnõu ja 23.mai/5.juunil 1905.a. astus Riias kokku ühine "Balti konverents", kus uuenduste eelnõud ühiselt läbi arutati. Olukorrast tingituna, päalesunnitult, võimaldati eelnõus maapäevast osavõtt ka maa pärisrahvaile. Eelnõu esitati siseministrile, kuid seal ei leidnud see pooldamist³⁹⁾. Uuenduste väljatöötamiseks⁴⁰⁾. Revolutsioonilise

Eelnõu töötati välja ainult suurmaomanike poolt, sellepärast protesteeris 31.aug./13.sept. selle vastu Tallinna linnavolikogu, nõudes, et eelnõu väljatöötamisest osa võtaksid kõikide elanikkude kihtide esindajad⁴⁰⁾. ja talu-

Sellejärgi alustasid juhtivad rüütelkonna tegelased läbirääkimisi eestlaste esindajatega, eesotsas K.Pätsi,

37) Laaman, Ises. sünd, lk.46.

38) Ibid.

39) Ibid., lk.48 jj. - Liivimaa projekt ilmus tollal trükituna - vt. Die projektierten livländische Provinzialverfassung nebst Erläuterungen, Riga, 1905.

40) Ibid., lk.49.

41) Ibid.

42) Ibid., lk.52.

J. Poska, M. Punga j.t.⁴¹) Läbirääkimised eslnõu üle eestlaste ja aadli esindajate vahel ~~ainn~~ kestsid kuni 16./29 oktoobri "veresaunani"⁴²), viimase juhu kaassüüdlasena kahtlustati ka balti aadlikke ja see tekitas nende vastu vihavaenu. Kohe järgnenud manifest avas revolutsioonilisele tegevusele vabad käed, ja läbirääkimised katkesid⁴³. Linnaküsimus püsis aga päevakorral veel ametlikes ja aadli ringkonnis. Revolutsiooniliste tekstsside arvu kasvamisega ja liikumise enda laienemist katsus valitsus piirata, luues 28.nov./11.dets. erilise Balti kindral-kuberneri ameti, mille juurde oli ette nähtud erinõukogu omavalitsuse asjus uuenduste väljatöötamiseks⁴⁴). Revolutsioonilise liikumise haripunkti ajal, 7./20.dets. astus kokku ka Eestimaa maapäev. Maavalitsuse uuendust arutades oldi järeleandlikum kui kunagi varem. Maapäev otsustas, et kavatses vasse kubermangu nõukogusse tuleks valida aadli ja talurahva seast kummastki 22 ja linnade poolt 9 esindajat⁴⁵).

---

⁴¹) Ibid.

⁴²) Nimetatud päeval avati sõjaväesalga poolt uuele turule kogunenud rahvahulga peale püssituli. Surmatuid oli seni trükis avaldatud andmeil 61 ja haavatuid kanti haiglasse ca 200. - 1905.a. revolutsiooni päevilt, Tallinn, 1931, lk.15, 131. Tegelikult oli surmasaanuid rohkem, kuna paljud surid hiljem saadud haavadesse. Seda tõendavad kirikuarhiividest kogutud andmed.

⁴³) Laaman, Ises. sünd, lk.51.

⁴⁴) Ibid.

⁴⁵) Ibid., lk.52.

Järgnevail tõsiselt veriseil reaktsioonipäevil kadus ka eelnõu arutamine aadli maapäeva ringkonnis päevakorrast, sest maa pärisrahvast suudeti nüüd rahustada vaid relvastatud jõudude abil.

1906.a. oktoobris astuti kokku Eestimaa kuberneri eesistumisel nõupidamiseks ametnike, aadli, talupoegade ja linnade esindajatest omavalitsuse ja teiste uuendusküsimuste arutamiseks. Küsimust arutati veel 1907.a. juulis Balti kindralkuberneri juurde kokkukutsutud nõupidamisel. Lõpuks esitati valminud eelnõu ka siseministrile, kuid nagu juba ette arvati, ei saanud selles eelnõust kunagi kehtivat seadust⁴⁶).

1905.a. revolutsioon, mis oli alanud eestlastele nii lootusandvalt, ei toonud aga maomavalitsuse suhtes mingeid reforme. Eestlaste poolt revolutsiooni keerises esitatud nõudmised olid liiga radikaalsed monarhistlikule Vene keskvoimule, kuid ka aadli ja kindralkuberneri juures erinõupidamisel koostatud eelnõud ei jõudnud kaugemale siseministeriumi arhiividest.

1906.a., kui kokku astus esimene Vene parlament - duuma⁴⁷), veeretaskid eestlased lootused sellele, et rahva-

⁴⁶) Ibid., lk.61.

⁴⁷) Esimene Vene riigiduuma avati 27.apr./10.mail 1906.a.

esinduse kaudu saavutada reforme Eestimaa omavalitsuslikus korras. Juba esimeses duumas Eesti esindajad liitusid parteidevahelise autonomistide-föderalistide rühma organisereerijatega, ja tehti algust ka Balti autonomistide-föderalistide koondise loomiseks⁴⁸). Esimese duuma iga oli lühikem⁴⁹), ja et parlament ei saanud ex-Vene riigielus etendajate juhtivat osa, siis ei olnud võimalik ka parlamendi kaudu tuua uuendusi Eesti maaomavalitsuse korraldusse.

Esimese Eesti autonoomia eelnõu, mida kavatseti pärast Poola autonoomia saatuse selgumist esitada riigiduumale, oli koostatud 1906.a. Šveitsis reaktsoonipäevil maapaos viibivate eesti tegelaste K.Pätsi, O.Strandmanni, J.Teede j.t. algatusel⁵⁰). Eelnõu ei saanud aga seadusandlikku käiku. See teade on vaid tõenduseks, et kogukondlike autonoomia mõtte⁵¹) olid omaks võtnud maapaos viibivad Eesti poliitilised tegelased.

1912.a. veebruaris esitati riigiduumale eelnõu semstvo

---

⁴⁸) Vt. J. Tõnissoni mälestused j. Vabaduse tulekul, I, Tartu, 1938, lk. 54 ja Võitluspäevilt, I, lk. 6.

⁴⁹) Esimene duuma saadeti laiali keisri käsuga 8./21. juulil 1906.a.

⁵⁰) Laaman, Ises. sünd, lk. 63. - Eesti Vabadussõda I, Tallinn 1937, lk. 21. - Vaba Maa 1931, 56.

⁵¹) supra, nota 50 toodud allikais olevad teated ei ole kuigi üksikasjalised, sellepärast on raske üldajapsemalt, kas eelnõu järgi oleks Eestile kuulunud kogukondlik või provintsiaalne autonoomia.

dis sisseseadmiseks Baltimaale, kuid riigiduumas viimase arutamiseni ei jõutud⁵²).

Maailmasõja päevil kerkis Eestimaa maaomavalitsuse reformi küsimus veelkord tõsiselt üles. 1915.a. algul pooltel Eestimaa rüütelkonna komitee töstis Eestimaa talu- rahva pärisorjusest vabastamise 100-aastase juubeli pidus- tuste ettevalmistamise küsimuse, kutsudes pidustuste ette- valmistamise komiteesse ka eestlaste esindajaid. Rüütel- konna poolt esitati aadlikest ja eestlasist⁵³) koosneva- le komisjonile maaomavalitsuse uuenduse ettepanek. Senise rüütelkonna kompetentsi ja 1905.a. eelnõust võetud pari- teedi põhimõttel koostas K.Päts vastava eelnõu⁵⁴).

Eelnõu võeti 10./23.sept. rüütelkonna komitee ja vähe- hiljem Tallinna linnavalikogu poolt vastu ja esitati

30.sept./13.okt. 1915.a. siseministeeriumile⁵⁵).

Kuigi eelnõu väljatöötamise juures etendasid silma- paistvat osa parempoolsed Eesti poliitikategelased, lei-
lõpetuseks, et eelnõu oleks oluliseks end Balti

⁵²) Laaman, Ises. sünd, lk.64. - E.Vabadussõda I, lk.22.

⁵³) Eesti esindajatena võtsid nõupidamisest osa: A.Birk, J.Jaakson, K.Menning, A.Peet ja K.Päts. - Laaman, Ises. sünd, lk.75.

⁵⁴) Ibid. - Koguteos, K.Päts, Tallinn, 1934, lk.155, 157.- E.Vabadussõda I, lk.22.

⁵⁵) Laaman, Ises. sünd, lk.75. - Päts, lk.157.

dis see tugevat vastuseisu radikaalsemalt mõtleva Eesti haritlaskonna juures. Eelnõu järgi oleks küll võimaldatud eestlasil pariteedi alusel, 55 esindajat kummastki rühmitusest, esmakordselt osa võtta maaomavalitsuse juhtimisest, mis näis eelnõu koostajaile ja pooldajaile suure edusam- muna ja saavutisena. Kuid radikaalne vastasring Jüri Vilmsi juhtimisel oli eelnõule kategooriliselt vastu⁵⁶). Pidades eelnõud liiga ebademokraatlikuks, kusjuures ette heideti eelnõu koostajaile ja pooldajaile lubamatut oportunismi⁵⁷).

Eelnõu ei leidnud siseministeriumis poolehoidu ja va- litsus ei pidanud vajalikuks sõja ajal rutata siseriiklik- kude uuendustega⁵⁸). Suurele osale radikaalsetele poliiti- listele tegelastele, kes eelnõusse olid suhtunud eitavalt⁵⁹, oli selline eelnõu saatuse teade rõõmustav.

---

⁵⁶) vt. J. Vilms, Maaomavalitsuse uuenduskatsed Eestis, i. Vaba Sõna 1915, 9 ja 12.

⁵⁷) Ibid., 1915, 12.: "Praegu, kus elab Vene rahvas de- mokratiseerumise ja valitsev kiht saksavihkamise, väliselt vähemalt, tähe all, seovad meie olupoliitikud end Balti feodaalidega. Pääle kõige muu on need olupoliitika herrad oma poliitilise silmanägemise tõntsistanud, ajades tege- likku olupoliitikat Tallinna linnaomavalitsuses, sarnast milles pärast veel kaua meie seltskond peab häbenema."

⁵⁸) Tallinna Teataja 1915, 282. - Laaman, Ises. sünd, lk. 75 jj.

⁵⁹) N. Kanni (toimetatud) Üldine ajalugu, V, Tallinn (1932/3), lk. 192.: "Ka suurem osa eesti avalikust arvamusel eitab täiesti seda kava."

Samal ajal kui osa Eesti poliitilisest juhtkonnast, eesotsas parempoolsete tegelaste K.Pätsi jt. koostasid eelnõusid, et tulevasel maapäeval koos töötada pariteedi alusel balti-aadliga, nende vastasrind pahempoolne ja radikaalne haritlaskond J.Vilmsi, O.Strandmanni jt. juhtimisel, olles kontaktis Vene opositsiooniringkondadega, nõudis aga sootuks kaugeleulatavamaid, kardinaalsemaid uuendusi. Küsimusi aruteldi ja kaaluteldi akadeemiliselt, nii Tallinnas kui ka Tartus "Noor-Eesti" ümber koondunud ringkonnis. Autonomistide rühmitus olevat tõsiselt kaalunud Poola autonoomia eelnõu kohendamist Eestile⁶⁰). Algul olevat selgitatud küsimusi võrdlemisi kitsas ringis ja illegaalselt. Nii on Jüri Vilms 21.nov./4.dets.1915.a. E.Ü.S. "Ühenduses", kuhu Vilms akadeemiliselt kuulus, esinenud kõnega teemal "Eesti autonoomia"⁶¹). 1916.a. mais, millal pühitseti Eestimaa talurahva pärisorjusest vabastamise 100-aastast juubelit, esines Vilms esmakordselt avalikult Eestile autonoomia nõudmisega⁶²).

---

⁶⁰) Laaman, Ises. sünd, lk.76 jj. - A.Piip, Tormine aasta, Tartu, 1934, lk.5.

⁶¹) Vt. E.Ü.S. "Ühenduses" peetud kõnede märkmik E.Ü.S. "Ühenduse" arhiivis. - A.Reebenilt saadud teateil olnud koosolek täiesti kinnine ja seltsi liikmed pidanud kõne ajal valvet sandarmite jälgimise kartusel.

⁶²) A.Tammann, Jüri Vilms, Tallinn, ?, lk.62 jj. - A.Pärl Jüri Vilms, Tallinn, 1935, lk.36.- Laaman, Ises.sünd, lk.76

Vilmsi avalik kõne oli aga tolleaaja kohta niivõrd radikaalne, et ajakirjandus ei julgend seda tervena avaldada. Kõne sisu mainitakse vaid nelja-viie reaga⁶³). Vilmsi kõne täpne tekst on seni teadmata. Ka hilisemad teated mainivad sellest ainult, et Vilms nõudis Eestile autonoomiat⁶⁴), kuid nendest teadetest ei või teha juriidilisi järeldusi, kas ta nõudmised küündisid osariigini, autonoomse haldusprovintsi või ainult kogukondliku autonoomiani. Vilmsi poolt esitatud autonoomia nõudmised tunnustati 1916.a. laialdasematele hulkadele liiga julgetena, liiga radikaalsetena⁶⁵), kuid revolutsiooni keerises jõuti nende nõudmiste teostamiseni ometi juba 1917.a.

63) A. Tammann, op.cit., lk.63. - Vt. Vilmsi kõne üle mõnerealist teated i. Päevaleht 1916, 111, i. Postimees 1916, 116 ja 129, i. Tallinna Teataja 1916, 132. - Pidustuste meeleolusid kirjeldades ütleb Vilmsi kõne kohta ainukesena pooldavalt Postimees 1916, 129.: "Kuid siiski "Estonia" pani õige põhjaheli kaikumana, et meie alles siis vabad oleme ja vabaduspõhised tohime pidada, kui meil suurel Inglismaa Magna charta inimõigused käes on ja täielik autonoomia valitsemas."

64) Vt. supra, nota, 62. - R. Berendsen, Eestimaa talurahva vabastamise 100-aasta juubel, Tallinn, ?, lk.89 j.

65) Vilmsi kõne kuulates olnud paljud päris tõsiselt hirmunud, selliseid julgeid nõudmisi kuuldes. Kardetud, et sellise nõude esitamisega satutakse kahtluse alla valitsuse võimu ees separatismi pärast. Sarnast kartusest nähtavasti hirmutatud, ei julgenud tolleaegne ajakirjandus ära tuua ka lühematki Vilmsi kõne resümeeid. - Tammann, op.cit. lk.63. - Pärl, op.cit., lk.36.

ja Eelnenust nägime, et kõigile katsetele ja aktsioonidele vaatamata ei õnnestu ex-Vene ajal eestlastel oma kätte saada maaomavalitsuse juhtimist, veel enam - nad peavad sellest täielikult eemale jääma kuni 1917.a. Samuti jääb kogu ex-Vene ajaks eestlaste poolt asustatud maa jagatuks kahe kubermangu vahel. palju ühiseid, kuid ka erinevaid jooni. Viimast asjaolust tingituna viiks üksikaajalike analüüs liiga pikale ja sellepärast piirdume allpool vaid

§ 2. Eestimaa omavalitsuslikust korrast ex-Vene te ja tähtsamate joonidega.

Mainitud asjalikorporatsioonide kõrgemaiks seisnuskogu-
Enne kui asume Eesti riigi sünniloo lähemale vaatlu-
deks olid kaapnevad. Kaapnevad jagunesid korrallisteks
sele, on sissejuhatuseks vajalik põgus ülevaade Eesti maa-
ja erakorralisteks. Korralised kaapnevad tulid kokku
alal ex-Vene viimasel aastal kehtinud omavalitsuse korral-
üks kord iga kolme aasta järele. Erakorralised kaapne-
duselt. Eesti kogukondliku iseseisvuse saavutamise-
istungid toimusid tarviduse järele.
võeti maaomavalitsus üle endisilt rüütelkonnilt ja osa
rüütelkonna kaapnevist olid obligatoorselt koostatud
kohalikke omavalitsusi (vallad, linnad) pärisid oma kor-
oss võtta kõik asjalisest vatriklisse kantud isiaud, kes
ralduses palju ex-Vene korralt.

Maa-omavalitsuslikku korda juhtivad rüütelkondade
67) Ibid., 98.
korporatsioonid olid korraldatud Balti Seaduste Kogu II⁶⁶⁾

66) Provinzialrecht der Ostseegouvernements, Zweiter Theil, Ständerecht, 1845. - Venekeelne väljaanne Svod mest nōh zakononeii gubernii ostzeiskih, tsast vtoraja, 1845.- Mõlemad väljaanded on offitsiaalsed. - Lühendatult BSK II - Balti seaduste kogu II k.

jao sätete kohaselt, mis oli kehtinud 1845.aastast, kuid sisaldas suurel määral juba varem kehtinud norme. Praegune Eesti maaala jagunes kolmeks aadli omavalitussühikuks: Eesti-, Liivi- ja Saaremaa rüütelkonnaks⁶⁷. Rüütelkondade rakingus ja nende organite omavahelises suhtes, kompetentsis on palju ühiseid, kuid ka erinevaid jooni. Viimasest asjaolust tingituna viiks üksikasjalikum analüüs liiga pikale ja sellepärast piirdume allpool vaid peamiselt nende rüütelkondade rakingu ja kompetentsi ühiste ja tähtsamate joonte esitamisega.

Mainitud aadlikorporatsioonide kõrgemaiks esinduskogudeks olid maapäevad⁶⁸). Maapäevad jagunesid korralisteks ja erakorralisteks⁶⁹). Korralised maapäevad tulid kokku üks kord iga kolme aasta järele⁷⁰). Erakorralised maapäevad istungid toimusid tarviduse järele⁷¹).

Rüütelkonna maapäevist olid obligatoorselt kohustatud osa võtma kõik aadlisoost matriklisse kantud isikud, kes olid mõisa pidajad⁷²). Sellest kohustusest vabastati ai-

---

67) Ibid., §8.

68) Ibid., §50.

69) Ibid., §51, 171, 202.

70) Ibid., §52, 172, 203.

71) Ibid., §53, 173, 204.

72) Ibid., §61, 179, 210.

nult seaduse sätete järele teatud vanusepiiri kättejõudmisel ja hoolekande juhul⁷³). Teises kategoorias, kes ainult võisid maapäeva istungeist osa võtta, kellel oli teatavalt asjus ainult sõnaõigus, olid eelnenud nõuetele mittevastavad aadlikud ja ka matrikuleerimata mõisniku või kodanikuseisuse liikmed, kes olid mõisaomanikud⁷⁴).

Maapäeva kompetents oli väga lai, arutada võidi kõiki rüütelkonna õigustesse, huvidesse, seadistesse (Einrichtungen) või kogu maa heaolusse, hüvesse puutuvaid küsimusi⁷⁵). Maapäeva kompetents oli nii avar, et sellist ei olnud tollal ka Lääne-Euroopa omavalitsustel⁷⁶).

Kuna maapäevad korraliselt ainult üle kolme aasta kord koos käisid, siis oli suurem tähtsus maapäevale subordineeritud organeil. Liivi- ja Saaremaa rüütelkonnas olid aadlikonduendid ja Eestimaal mõisnikkude komitee, need teotsedes kollegiaalsete organitena⁷⁷) valmistasid maapäevade istungeiks ette vajalikku materjali, kuid Saare- ja Liivimaa

---

73) Ibid., §61, 179.

74) Ibid., §63, 98, 180, 211.

75) Ibid., §83, 227.

76) J.Vilms, i.Vaba Sõna 1915, 9, lk.241.: "Võrdlemalt võttes pole sarnast laia kompetentsi ühelgi Lääne-Euroopa suurema riigi omavalitsuse üksusel: ei Inglise krahvkonnal, ei Prantsuse departemangul, ei ka Saksa provintsil."

77) BSK II, §133 jj., 196 jj., 261 jj.

konvendid võisid otsustada kõiki asju, mis ei ulatanud üle maapäeva kompetentsist,⁷⁸ kuigi Eestimaa mõisnikkude komitee kompetents polnud mitte nii täpselt sätitud, ta oli ka küllalt avar, ja seaduse sätted loetlesid ainult üksikuid küsimusi, mis ei kuulunud tema kompetentsi⁷⁹).

Eksekutiivfunktsioone täitsid kõikides rüütelkondades maanõunikkude kolleegiumid ja mõisnikkude ehk rüütelkonna peamees, kuna viimast nimetati Liivi- ja Saaremaal maa-marssaliks⁸⁰). Mõlemate organite kompetents oli igas rüütelkonnas väga erinev, neile kuulus esinduslikke, kontrolli ülesandeid, hoolekandeid mõisnikkude huvides jü.

Balti rüütelkonnad, aadli, mõisnikkude korporatsioonidena juhtisid selliselt Eesti maaala omavalitsuslikku elu oma maapäevade ja neile subordineeritud organite kaudu kuni 1917.a. veebruarirevolutsioonini, mil langes Vene monarhia ja sellele järgnevalt oli võimalus osa võtta kogu eesti rahval demokraatlikel alustel maaomavalitsuse juhtimisest.

Sellisel, ainult suurmaaomanikkude poolt juhitud maaomavalitsus, mille kasuks koormatusi pidid kandma laial-

78) Ibid., §138, 199.

79) Vt. nt. Ibid., §492.

80) Ibid., §596 jj., 703 jj., 736 jj.

dased hulgad, oli härmiselt ebaõiglane, kuid ta püsis ta-
veel eelmise sajandi pärandina. 1916.a. juhivad eestla-
sed ühes märgukirjas siseministeeriumi tähelepanu maava-
litsuse reformile, väites, et senine maapäev koosneb pea-
eranditult immatrikuleeritud aadlist ja maapäevast, mis
kord üle kolme aasta kokku tuleb, võtavad osa rüütelkonna
mõisate omanikud, kes moodustavad väikese protsendi maa-
omavalitsusele maksumaksjast. 1906.a. on olnud Eestimaal
390 rüütelmõisnikku, kuna maaomavalitsuse kuludeks maksu-
maksjaid 188.164. Seega ainult 0,2% maksumaksjast olid
õigustatud osa võtma maapäevast⁸¹).

Maaomavalitsus jäeb kogu ex-Vene valitsuse ajal kit-
sa aadliringkonna kätte, kuid 1892.a. kehtitatud linna-
seadus⁸²) võimaldas ka eestlaste laiemal hulgal osa võt-
ta linna omavalitsuse tööst. 1892.a. linnaseaduse järgi oli linnas kõrgemaks esin-
duskoguks linnavolikogu, volitatute kestvusega neli aast-
tat⁸³). Õigus linnavolinikke valimisest osa võtta oli
määritud varandusliku tsensuse järele. Vastav varan-

---

⁸¹) Vt. Eestimaal Põllumeeste Keskseltsi märgukirjast
5.III 1916.a. A.Piibu artikkel i. Päts, lk.156.

⁸²) Vt. 1.Vene Seaduste Kogu II k. (Svod Zakonov, Tom II),
1915.a. väljaanne

⁸³) Ibid., §23, 56.

duse hulk, mis andis valimisõiguse, oli erinev, arvestades linna suurust⁸⁴). Linnavolikogu valimistel hääleõigus saavutati esiteks kinnisvara evimise ja teiseks kaubandus- või tööstusettevõtte evimise puhul, kui see töötas esimese või teise gildi tunnistuse põhjal⁸⁵). Alaealistel, hoolekande all olevail isikul ja ka teistel juhusel oli õigus oma valimisõigust edasi volitada⁸⁶). Möödunud sajandi lõpuni püsisid kõikides Eesti linnavolikogudes enamuses sakslased⁸⁷), kuna nad olid majanduslikult jõukamaks kihiks. Muuseas sellal puudus eestlastel ka teadlik organiseeritud opositsioon. Esimesena võitis sakslasi Valgas eesti-läti blokk 1901.a., millele järgnes sakslaste kaotus ka Tallinnas. Eestlaste kinnisvaraomanike, töösturite ja kaupmeeste arv, kes evisid valimisõigust, suurenes käesoleva sajandi algul, kuna rida eesti haritlasi muretses endale hääleõiguse seaduse sätete järgi lubatud hooldajatena⁸⁸), ja 1904.a. detsembris võitis eesti-vene blokk Tallinna linnavalimistel ülekaalukalt, kõrvaldades

---

84) Ibid., §24.

85) Ibid. e. uusmaal ajal. II, Tartu, 1928, lk.119.

86) Ibid., §26 jj. 183 jj.

87) Eestlaste opositsioon esines küll organiseeritud valimistel; teadlikumaid opositsioone oli Tallinnas.

88) Vt. M.Punga mälestused i. Päts, lk.101.

sakslased, kes aastasadu olid juhtinud Tallinna linnavalitsust. Teistes linnades aga, vaatamata eestlaste opositsiooni katsetele, jäid linnavalitsused endiselt sakslaste juhtida⁸⁹⁾, mida võimaldas, vaatamata nende vähe- sele arvule, 1892.a. linnaseadus.

Eestlased-talupojad, maarahvas sai osa võtta ainult valla-omavalitsuse juhtimisest, kuna maakondade omavalitsuse asju ajasid Balti Seaduste Kogu II k. sätete kohaselt nagu maaspäevalgi ainult suurmaaomanikud. Liivimaal toimusid kreisikoosolekud⁹⁰⁾, Eestimaal kreisipäevad⁹¹⁾, kuna Saaremaal erilisi kreisikoosolekuid ei tuntud. Kreisikoosolekuid peeti ainult erilistel juhtumitel ja otsustarbel, kuna korralisi koosolekuid seaduse sätteid ette ei näinud⁹²⁾.

Ainukene omavalitsus, kust kohalik pärisrahvas, eestlased said juhtivalt osa võtta, oli vallaomavalitsus. Ajalooliselt kujunebki nii, et laialdased maarahva hulgad pidid minema vallaomavalitsuse juhtimiselt otse oma riigi-

---

⁸⁹⁾ Vt. Eesti rahva ajalugu, lk.1599. H.Kruus, Eesti ajalugu kõige uuemal ajal, II, Tartu, 1928, lk.119.

⁹⁰⁾ Linnaseadus §163 jj.

⁹¹⁾ Ibid., §271 jj.

⁹²⁾ Ibid., §165, 272.

⁹⁴⁾ Seadus on läinud Eesti keelde ülevõetud. Vt. Eesti Valla Kogukorra Seadus, Tartu, 1892(?).

elu juhtimisele, välja arvatud ainult lühike kogukondlik iseseisvuse aeg 1917.a.⁸³⁾ arvestades valdades olevat meening Vallad kogukondliku omavalitsuse üksustena loodi ja organiseeriti Liivimaal 1819.a. ja Eestimaal 1816.a. talurahva-seaduste sätete kohaselt. Selle korralduse järgi oli aga vallaomavalitsus veel mõisniku kontrolli all. 1856.a. talurahva-seadus Eestimaal ja 1860.a. seadus Liivimaal reorganiseerisid vallaomavalitsused, kuna aga 1866.a. kehtitati Läänemere kubermangudes uus üldine vallakogukonna-seadus, mis jäi kehtima muudetult veel omariikluse ajalgi⁹³⁾. vallakogukonna-seadus, mis oli kehtetatud vabameel 1866.a. vallakogukonna-seaduse⁹⁴⁾ järgi valla kõrgeimaks organiks oli nn. valla täiskogu, mille liikmeteks olid kõik valla täisealised kinnisvara omanikud ja rentnikud ja üks esindaja iga kümne talu-, mõisasulase ja lah-tise isiku kohta. Viimased on sellised isikud, kes ei evi kinnisvara ega kuulu ka eelnimetatud sulaste hulka. Täis-kogu kompetentsi kuulus vallavanema, tema abide ja valla-volikogu liikmete jt. ametnikkude valimine ning üksikute liikmete kogukonnast välja heitmine. valimiste nõudmistega

⁸³⁾ Vt. E. Dolf, Kogukondlik omavalitsus, 1. Eesti maa, rahvas, kultuur, Tartu, 1926, lk. 1238.

⁹⁴⁾ Seadus on ilmunud eesti keeles eraväljaandes. - A. Aan, Valla kogukonna Seadus, Tartu, 1892(?).

Täiskogu kõrval etendas vallas juhtivat osa volikogu, mille liikmed, arvult 8 - 24, arvestades valdades olevat mees-
hingede arvu, olid valitud täiskogu poolt. Vallavolikogu kompetentsi kuuluvad küsimused olid seaduse sätetes üksikasjalikult loeteldud, seepärast vallavolikogu võiski teha väga arvukais kogukonna majanduslikes ja ühiskondliku elu korraldamisse puutuvais küsimusis otsusi. Täidesaatvaist organist oli esikohal vallavanem, kes evis ka poliitvõimj kogukonna piires ja administratiivse karistamise õiguse.

1866.a. vallakogukonna-seadus, mis oli koostatud vabameelses vaimus, vabastas nüüd vallaomavalitsuse mõisavalitsuse mõju alt. Vallaomavalitsus, asetatud selle seadusega riikliku kontrolli alla, andis kogukonnale võrdlemisi avara enesekorraldamise võimaluse.

Eestlastel oli ex-Vene ajal võimalus omaavalitsuse korraldustööst osa võtta täiel määral vallaomavalitsuste ja osaliselt linnaomavalitsuste juhtimisest. Eestlased olid küll surutud maaomavalitsuse juhtimisest kõrvale, kuid eestlaste poliitiline juhtkond oli oma alaliste nõudmistega niivõrd süvenenud neisse küsimusisse, et juba esimesel võimalusel oleks võidud asuda väga edukalt kogu maa ja rahva saatuse juhtimisele.

2. peatükk.

Kogukondlik iseseisvus.

§3. Kogukondliku autonoomia saabumislugu. Aja- ja õigusloos oleneb väga palju parajast momendi kasutamisest. Õigeaegne juriidiliste ja faktiliste sammude astumine võib muuta järelsündmused sootuks teissuguseks kui see oleks kujunenud sündmuste loomulikus, segamatuskäigus. Sellist õigeaegset poliitilise momendi kasutamist näeme eesti õigusloos Vene 1917.a. veebruarirevolutsiooni puhul.

Veebruarirevolutsiooni õnnestumisega kadus jäädavalt Venest monarhistlik kord, mis asendati vabariikliku korraldajate nõuaga, eesotsas Ajutise Valitsusega, kuigi riigikorra pidi lõplikult määrama alles Asutav Kogu. Revolutsiooniteadete jõudmisega puhkesid Tallinnas revolutsioonirahutused rohkete ekstsessidega 2./15.märtsil, samal päeval, mil tsaar Nikolai II troonist "loobus"⁹⁵⁾.

⁹⁵⁾ Vt. troonist loobumise akt i. EGV 1917, 10. - Akti fotostaatiline koopia i. N.Kann, op.cit., lk.722.

⁹⁷⁾ Põhikirj registreeritud 23.sug.(vkj.) 1915.a.

Revolutsioonisündmuste ja meelte rahunemisega asuti otsekohe nii Tallinnas kui ka Tartus kaalutlema ja arutlema neid õiguslikke ja juriidilisi võimalusi: kuidas korraldada kohapeal maa valitsemist uutel demokraatlikel alustel, kuna aadli omavalitsused pidid loomulikult ühes monarhistliku korraga kaduma.

Vaevalt oldi jõutud Peterburi sündmuste üle selgusele, kui Tartu Põhja-Balti komitee kutsel 4./17. märtsil astuvad kokku 47 eesti organisatsiooni esindajat momendi olukorra arutlemiseks. Otsustati kokku kutsuda lähemal päeval Peterburi koosolek, mis valmistaks Eestile laialdase autonoomia projekti⁹⁶⁾.

Tartus sai uue kohaliku valitsemise korralduse mõtte algatajaks Põhja-Balti komitee, mis oli asutatud juba 1915.a.⁹⁷⁾ Vene sõjapõgenikkude ja sõjaskannatanute hooldamiseks ja abistamiseks. Kuigi organisatsioon oli sootuks erisihiline, ometi sai teda aeg kasutada revolutsiooniaegseis oludes hoopis uuteks ülesanneteks. Uute ülesannete täitmine oli kerge, sest et komitee oli üks väheseid orga-

---

⁹⁶⁾ Vt. Postimees 1917, 53. - J.Tõnisson, i. Vabaduse tulekul, I, Tartu, 1938, lk.56.

⁹⁷⁾ Põhikirjeregistreeritud 23.aug.(vkj.) 1915.a.

¹⁰⁰⁾ Vt. Postimees 1917, 52. - Vabaduse t., I, lk.56.

¹⁰¹⁾ XXXIX Teitluspöevilt, I, Tallinn, 1927, lk.9.

J.Tõnissoni mälestused i. Vabaduse t. I, lk.56-57.
Postimees 1917, 56, 57.

nisatsioone, mille tegevuspiirkonda allus tema põhikirja sätete järgi Eesti ja Põhja-Liivimaa⁹⁸), kuna kohtadel töötasid maakondlikud komiteed.

Põhja-Balti komitee, Jaan Tõnissoni juhtimisel, Arvestades 4./17.märtsil eesti organisatsioonide esindajate nõupidamisel avaldatud seisukohti, saadab Vene Ajutisele Valitsusele telegrammi, milles paluti viimast otsekohe astuda samme ajutise valitsemise korra kehtitamiseks Eesti maal laialdase autonoomia alusel⁹⁹). Kui suur rahvakoosolek "Vanemuises" 6./19. märtsil oli kiitnud heaks Põhja-Balti ^{komitee} senised sammud ja ka omavalitsuse eelnõu valmistamise Peterburis, alustas otsekohe J.Tõnisson selleks sõitu pealinna¹⁰⁰).

Peterburis aga selgus, et seal vastava suurema nõupidamise korraldamine on võimatu ja sellepärast läks J.Tõnisson üksinda 8./21.märtsil peaminister vürst G.E.Lvovi juurde, kellega tal oli tutvus esimese duuma päevilt¹⁰¹). Jutuajamisel selgus, et Ajutine Valitsus oli juba 7./20.märtsil oma koosolekul Põhja-Balti keskkomiteelt saabunud telegrammi põhjal põhimõttelikult Eesti autonoomia heaks kiit-

98) Vt. P.-B. komitee põhikirja §1, i.EK1A, EKS segak.16:5

99) Vabaduse t., I, lk.56.

100) Vt. Postimees 1917, 52. - Vabaduse t., I, lk.56. jj. -

101) XXXXXX Võitluspäevilt, I, Tallinn, 1927, lk.9. - J.Tõnissoni mälestused i. Vabaduse t. I, lk.56 jj. - Postimees 1917, 56, 57.

nud ja asjaga kohal tutvumiseks määratud kaks riigivolikogu liiget. Kuna need olid muulased, siis soovitanud Tõnisson määrata Ajutise Valitsuse esindajana riigivolikogu liiget Jaan Raamotit kohapeale, kus vastav eelnõu välja töötatakse¹⁰²). Samaaegselt oli oma algatusel Eesti maavalitsuse ja agraarküsimuste lahendamiseks samme astunud J. Raamot, kes revolutsiooni esimestel päevadel oli määratud Soome asjade komissari abiks ja riigipanga komissariks. Ühel päeval läks Raamat peaminister Lwowi juurde seletusega, et Baltimaad vajavad viibimata omavalitsust¹⁰³). Peaminister oli sellega ka nõustunud ja kirjutanud 8./21.märtsil J. Raamotile volituse¹⁰⁴) omavalitsuse küsimuste läbiarutamiseks Tallinnas ja Tartus ja vastava eelnõu esitamiseks¹⁰⁵).

¹⁰²) Ibid.

¹⁰³) J. Raamot ühes mälestuskatkendis lk. 7 kirjutab: "Läksin ühel päeval peaministri Lwovi jutule. Seletasin talle, et Baltimaale peab tingimata omavalitsuse andma. Selle küsimusega ei tohi viivitada. Rahvas on ärevuses. Würost Lwow oli nõus. Andis mulle teatavad volitused, et ma koha pääl pidin seltskonna tegelastega läbi rääkima ja vahest ka projekti maaomavalitsuse sisseseadmiseks äraandma," - vt. EKIA Raamoti kogu (registreerimata).

¹⁰⁴) Volitus nr. 5671. - vt — vt. Mari Raamot, Minu mälestused, Tartu, 1937, lk. 200, - Volituse fotostaatiline koopia j. Laaman, Ises. sünd, lk. 99.

¹⁰⁵) Vastavatest J. Raamoti ja J. Tõnissoni mälestustest ei ole täpselt selge, kumb neist enim peaminister Lvovi juures käis, vahe võib kõige enam olla 1-2 päeva. J. Raamot ei kõnele, et peaminister oleks teda vastava ülesande tegemiseks oma poole kutsunud, kuna J. Tõnisson mäletab, et J. Raamot

111 Peaminister oli J.Tõnissonile soovitanud selle küsi-
muse üle veel nõu pidada siseministri abi Štšepkiniga, ja
J.Tõnisson käibki koos J.Raamotiga viimase jutul. Sisemi-
nistri abi oli lubanud eestlastele kõigiti vastu tulla¹⁰⁶).

112 Ajakirjanduse kaudu teatati otsekohe, et Peterburi
nõupidamine jääb ära, kuid selle asemel toimub vastav nõu-
pidamine Tartus 11./24.märtsil, milleks telegraafi teel
kutsed välja saadeti¹⁰⁷).

113 Seega asuti otsekohe tegema eeltõid, et ära kasutada ju-
Vene Ajutise Valitsuse esimestel päevadel avaldatud prog-
rammis lubatud uuendusi¹⁰⁸). Ajutine Valitsus lubas kokku
kutsuda Asutava Kogu, kes pidi riigikorra ja konstitutsioo-
ni kindlaks määrama¹⁰⁹). Eriti vähemusrühvastele osutusid
tähtsaks programmis antud lubadused, et kaotatakse kõik
rahvuslikud kitsendused¹¹⁰), kusjuures kohalikkude omava-

---

motit "mina soovitasin määrata Ajutise Valitsuse esindajaks
ka meie nüüdsetele nõupidamistele eelnõu asjus." - vt. Va-
baduse t., I, lk.57. - Prof.A.Piip arwab, et J.Raamoti esi-
mesed käigud peaministri juurde võisid olla enne J.Tõnis-
soni käiku 8./21.märtsil, - suuliselt saadud teade.

106) Vt. Vabaduse t., I, lk.58. - Võitluspäevilt, I, lk.9.-
Postimees 1917, 56.

107) Postimees 1917, 56.

108) Vt. Ajutise Valitsuse ametlik telegramm 3./16.märt-
sist i. Postimees 1917, 52.

109) Ibid., p.4. - Muuseas Nikolai II loobus troonist oma
venna Mihaili kasuks, viimane aga lubas trooni vastu võtta
ainult rahva soovil, kui seda otsustab Asutav Kogu, vastav
akt i. EGV 1917, 10.

110) Vt. programmi p.3.

litsuste juhtimine antakse demokraatlikel alustel rahva kätte¹¹¹). andena Tallinnas asuvate eesti seltside ja ühiste Vene Ajutist Valitsust tunnustas ka 9./22.märtsi koosolekul Eestimaa rüütelkonna komitee, kes avaldas oma vastava otsuse ajalehis¹¹²).

Saadud volitusega J.Raamot ja J.Tõnisson sõidavad otsekohe kodumaale vastavate sammude astumiseks. Kui J.Raamot 9./24.märtsil Tallinna jõuab¹¹³), selgub, et seal on kohalik seltskond omavalitsuse küsimuste lahendamiseks juba organiseerumas. 26. märtsini kutsuti TartuPõhja-Balti kooli Tähtpäevaga 9./24.märtsiks oli kokku kutsutud Tallinna Eesti Liidu asutamiskoosolek, kuhu olid kutsutud kõigi Tallinna eesti seltside esindajad. Koosolekust võtsid osa teiste seas ka J.Raamot ja kubermangukomissar J.Poska¹¹⁴). Liit võttis oma otseseks ülesandeks kohaliku omavalitsuse ja autonoomia küsimuste lahendamiseks ning vastava pro-

¹¹¹) Ibid., p.6 lubati toimetada: "Valimised kohalikusse omavalitsusse-asutustesse üleüldise, otsekohe ühetaolise ja salajase hääletamise alusel". - V.V.Pogosski, Kohalik omavalitsus demokraatlistel alustel, Tallinn, 1917. lk.16.

¹¹²) Päevaleht 1917, 56.

¹¹³)vt. EKLA Raamoti kogu.

¹¹⁴) Päevaleht 1917, 56, 57.

¹¹⁷) Esimesel päeval registreerisid kaupmeestest osavõtjatena 36 esindajat. - vt. EKLA, ERN, P.-B.K. l.11. Koosolekul olid esitatud kõikide maakondade esindajad, viisjarvatud Saaremaa, esindajaid oli ka Peterburist.

jektu koostamise¹¹⁵). Vastuvõetud põhikirjas fikseeriti liidu ülesandena Tallinnas asuvate eesti seltside ja ühiste poliitiliseks tegevuseks koondamine Vene Ajutise Valitsuse deklaratsioonis väljakuulutatud reformide teostamise otstarbel¹¹⁶). Nõudma, sest riigivormide määratava riigivormi küsimus, Põhja-Balti komitee keskkomiteega Tartus ja Tallinna Eesti Liit koondavad enda ümber poliitilise juhtkonna, asudes algul kaalutlema ja siis nõudma keskvalitsuselt kohaliku omavalitsuse reformi. 11./24. - 13./26. märtsini kutsuti Tartu Põhja-Balti komitee poolt kokku üleestiline nõupidamine ajutise maa-valitsemise kava väljatöötamiseks¹¹⁷). Nõupidamisel selgub otsekohe eestlaste riigipoliitiline ideaal. K. Ast teatab, et Peterburi eesti seltskond soovib täielikku autonoomiat,

---

115) Trükitud T.E.Liidu põhikirja saatesõnast: "Suurtel revolutsiooni päevadel on kogu Veneriigi rahvad ennast uue elu jaoks korraldama hakkanud. Selles korralduse töös ei tohi Eesti rahvas mitte teistest maha jääda. Kahtlemata on kõigil meie rahva liikmetel olgu nad mis elukutsest ja kihist tahes, huvisid, millede selgituseks, ja esituseks ühist korraldust vaja. Niisugusteks ühisteks asjadeks on eeskätt maaomavalitsus ja autonoomia. Et nende asjade läbiarutamiseks, tarvilikkude sammude astumiseks ja projektide väljatöötamiseks võimalikult rutem teo jõulist esitust saada, astusid kõigi Tallinna Eesti Seltside esitajad 9.märtsil Tallinna Eesti Liiduks kokku."

116) vt. T.E.Liidu põhikiri §1.

117) Esimesel päeval registreeris nõupidamisest osavõtjatena 36 esindajat. - vt. EKLA, ERM, P.-B.K.1:1. Koosolekul olid esitatud kõikide maakondade esindajad, väljaarvatud Saaremaa, esindajaid oli ka Peterburist.

mille teostamiseks oleks vajalik moodustada eestlaste Asutav Kogu¹¹⁸). Sama nõudmist toetas ka Narva esindaja J. Treufeldt. Selle peale teatab Ajutise Valitsuse esindaja J. Raamot, et ta ei soovita praegu autonoomlasta mitte kõnelda ega seda momendil nõuda, sest riigivormide määramine ei kuuluvat mitte Ajutise Valitsuse, vaid tulevase Asutava Kogu kompetentsi. Ta soovitab nõuda ja kätte võidelda kultuurautonoomiat. Kuigi Ajutise Valitsuse kompetentsi ei kuulu põhiseadusega määratava riigivormi küsimus, siiski soovitakse teada saada nõupidamise seisukohta Eesti riigipoliitilise ideaali kohta. Vastava O. Strandmanni ettepaneku peale otsustatakse ühel häälrel, et meie riigipoliitiliseks paleuseks on autonoomia¹¹⁹). Samuti K. Luts rõhutab, et meil ei maksa midagi varjata, vaid väljendame otsekoheselt, et meie tahame, et meil oleks õigus omis asjus anda seadusi. Kuna aga momendil ei ole võimalik

---

118) Sellele seisukohale oli asunud Peterburi eestlaste 8./21 märtsi koosolekul. Tartu sõitev saatkond pigi teatama vastuvõetud nõudmised, millede punkt 1 nõutakse: "Autonoomiat täies ulatuses seadusandlise ja täidesaatva võimude demokraatlisel alusel." - Vt. Pealinna Teataja 1917, 4.

119) Vt. EK1A, ERM, P.-B.K. 1:1.: "O. Strandmann paneb ette küsida, kas soovime autonoomiat." - "Otsustatakse ühel häälrel: Meie riigi poliitiliseks paleuseks on autonoomia." - Tsitaat on toodud protokollilistest märkmetest mainitud nõupidamise üle. Märkmetest on jäänud ajapuudusel revolutsioonigaegseis oludes kinnitatud protokoll nähtavasti koostamata.

legaalsel teel nõuda osariigi ega haldusprovintsi õigusi, siis nõustutakse, et tuleb nõuda vaid ajutist omavalitsuslikku esindust. See uus ajutine korraldus oleks ettevalmistajaks üleminekuks osariiklikule autonoomiale¹²⁰).

Uue ajutise korra kava kohta seisukohtade avaldamisel selgub aga, et paljud seisukohad on üksteisele diametraalselt vastukäivad. Tekkivad väga teravad vaidlused maaomavalitsuse kava aluste ja Põhja ja Lõuna Eesti üheks kubermanguks liitmise üle¹²¹).

Vaidluste järele teisel päeval jõuti nõupidamisel maaomavalitsemise kava mõningates põhilistes punktides kokkuleppele. Esiteks tunnistati tarvilikuks luua rahvusliku üksuse aate ja silmapilgu eluliste huvide pärast ühine komissariaat, mille all on mõeldud ühist komissariaati kogu eestlaste poolt asustatud maaala üle. Teiseks, Põhja-Liivimaa lahutada Lõuna-Liivimaast - Lätimaast, ja kolmandaks, et selle uue haldusühiku Põhja-Liivimaa etteotsa seada esialgselt Ajutise Valitsuse esindaja. Lõpuks nel-

---

120) Vt. ibid. J.Tõnissoni, K.Pätsi ja O.Strandmanni sõnavõtte.

121) Vaidluste käigu kohta vaata täpsemalt 1. EKIA, ERM, P.-B.K.1:1 ja 1:2. Trüki avaldatud mälestustest ja osalt Ürikuile põhinevaist kirjutustest vrd. Vabaduse t., I, lk.59 jj. - Varamu 1938, 5, lk.645 jj. -Võitluspäevilt, I, lk.9jj. 70 jj., 320 jj. - Laaman, Ises.sünd, Tartu, 1936, lk.91. - Jakob Liiv, Elu ja mälestusi, Tartu, 1936, lk.238 jj.

jandana, et kodumaa territooriumi määramine üksikuiks valitsustlikeks ühikuiks jääb tulevase ajutise komissariaadi otsustada. Lisaks eelnenud Tartu esindajate ettepanekule võetakse vastu ka K.Pätsi ettepanek: kokku kutsuda üldine maapäev, kelle käes on kõik üldised maaomavalitsusse puutuvad asjad ja uue korralduse loomine. Kuigi pärast eelnenud resolutsioonide vastuvõtmist nõupidamise viimane, s.o. kolmas päev kulus veel samade küsimuste üle teravateks vaidlusteks, siiski tunnistati lõpuks kohaseks et maapäev oleks kogu Eestile ühine¹²²⁾, kuid Lõuna ja Põhja-Eesti üheks kubermanguks liitmise küsimuses ei saavutatud kokkulepet. Samal koosolekul ka otsustati Peterburisse saata Tartu ja Tallinna tegelastest delegatsioon, kes pidi püstitatud põhimõtetele rajatud ajutise maavalitsemise kava esitama Vene Ajutisele Valitsusele. Delegatsioonile ~~ka~~ anti volitus teha ettepanekuid ka kubermangu komissaride isikute suhtes ja maaomavalitsuse uuen-
damise asjus vajaliku kontakti astumiseks lätlastega¹²³⁾,
Delegatsioon, kuhu kuulusid Tallinnast O.Strandmann

122) Nõupidamise protokollilised märkmed EKLA, ERM, P.-B.K 1:1.

123) Ibid.

ja J.Vilms, Tartust P.Pöld ja J.Tõnisson ning kohal küsimusega tutvumas käinud Ajutise Valitsuse esindaja J.Raamot, sõitis nende asjade esitamiseks Peterburisse. 17./30. märtsiks jõudis delegatsioon eelnõu lõplikult viimistleda¹²⁴⁾ ja esitab ta 18./31.märtsil isiklikult Ajutiseks Valitsuse peaminister vürst Lvovile¹²⁵⁾. Viimane arvas, et eelnõu ka viibimata kinnitatakse¹²⁶⁾. Eelnõu tuli Vene Ajutises Valitsuses arutusele alles 21.märtsil/3.aprillil¹²⁷⁾ kusjuures aga viimane leidis, et sätted, mis määritlevad ajutise ülemaalse nõukogu kompetentsi¹²⁸⁾, on liiga avarad ja seega eelnõu kinnitamine tähendaks Eestile rahvusliku autonoomia andmist, mis aga kuuluks Vene Asutava Kogu kompetentsi¹²⁹⁾. Sellepärast andis valitsus eelnõu erilisesse juriidilisse komisjoni, milline 24.märtsil/6.aprillil tuli siseministeriumis kokku Eesti esindajate osavõ-

124) Vt. Postimees 1917, 69.

125) Ibid., 66 ja 69. - Pealinna Teataja 1917, 12. - Võitluspäevilt, I, lk.10. - Vrd. Ibid., lk.57. - Vabaduse t., I, lk.6. - Laaman, Ises. sünd, lk.91.

126) Postimees 1917, 69.

127) Ibid. - Võitluspäevilt, I, lk.10.

128) 18./31.märtsil esitatud projektis oli kavandatava nõukogu kompetents määritletud: 1. Eestimaa administratiivse valitsemise ja kohaliku maomavalitsuse ajutiste määruste välja töötamine demokraatlikul alusel, 2. ülemaalsed omavalitsuse asjad ja maksude määramine, 3. rüütelkondadelt senise maakassa kapitalide ja varanduste ülevõtmine ja valitsemine. - Vt. Postimees 1917, 69. - Projekt eestikeelses tõlkes on avaldatud tollal i. Postimees 1917, 66 ja Pealinna Teataja 1917, 13.

129) Vt. (J.Tõnisson)n'i seletus eelnõu "saatuse kohta" i.

tul. Komisjon siseministriabi eesistumisel leidis, et eel-
nõus on vajalik teha mõningaid muudatusi, eriti peeti va-
jalikuks Eestimaa liitmist üheks kubermanguks, millega
nõudatusid algul Tallinna esindajad ja lõpuks ka J.Tõnis-
son¹³⁰), kes selle vastu oli seisnud Tartu nõupidamisel.
Ent ometi ka muudetud ja kärbitud eelnõu kinnitamise loo-
tused halvenesid. Kuid siiski eelnõu tuli kinnitamisele,
milleks suuresti kaasa mõjus 26.märtsil/8.aprillil Peter-
buris korraldatud suur meeleavaldus-rongikäik, linna- ja
ümbruskonna eestlaste ning sõjaväelaste-eestlaste osavõ-
tul. Rongikäik, millest võttis osa ca 40000 eestlast, nen-
de seas 12 - 15000 sõjaväelast, liikus ca 100 lipu¹³¹) ja
30 orkestri saatel läbi linna Tauria palee ette¹³²). Üht-
lasi esitati meeleavaldajate delegatsioonil poolt protest-
deklaratsioon Ajutisele Valitsusele ja sovetile, milles
muuseas nõuti, et Ajutine Valitsus otsekohes eestlaste poolt
18./31.märtsil esitatud eelnõu kinnitaks¹³³).

Postimees 1917, 69. - Id. i. Vabaduse t., I lk. 61.

130) Ibid.

131) Väga paljudel lippudel olnud loosungid: "Elagu de-
mokraatlik vabariik Venemaa ja autonoomiline osariik Eesti!"

132) Rongikäigu kohta vt. lähemalt Pealinna Teataja 1917,
18. - Postimees 1917, 69. - Laaman, Ises. sünd, lk. 92 jj.

133) Vt. deklaratsiooni punkt 5 lõige a, i. Pealinna Tea-
taja 1917, 17.

Nüüd järgneski 30.märtsi/12.aprillil Vene Ajutise Valitsuse dekreet¹³⁴⁾ "Eestimaa kubermangi administratiivsest valitsemisest ja omavalitsuse ajutisest korraldusest"¹³⁵⁾. Ehkki dekreedis on muudetud ja kõrbitud mitmeid eelnõu sätteid, kuid siiski see dekreet võimaldas Eestimaaale võrdlemisi avara autonoomia. Autonoomia dekreeდი avaldamine ei tähenda aga mingit otsekohest faktilist muudatust Eesti halduskorralduses, kuna puudusid veel reeglid dekreeდი elluviimiseks.

Autonoomia dekreet oli saavutatud keskvalitsuselt kiirete ja kategooriliste nõudmiste peale revolutsiooni esimestel päevadel. Dekreeდი elluviimise reeglite väljatöötamine ja esitamine Ajutisele Valitsusele oli juba dekreeდი sätte kohaselt antud siseministrile¹³⁶⁾. Siseministeeriumi juhtkonnale dekreet ei meeldinud, dekreedisse suhtutud isegi vaenulikult¹³⁷⁾. Elluviimise määruse eelnõu koostamisel tekkis ministeeriumis konflikte ja hõõrumisi.

134) Sobraniye uzakoneni i rasporjazeņi pravitelstva, 1917, I, 173, 952. - Dekreet avaldati Ajutise Valitsuse Teatajas ja hiljem alles Seaduste Kogus.

135) "O vremennom ustroistve Administrativnago upravlenija i mestnago samoupravlenija Estljandskoi gubernii."

136) Sob. uz. i. rasp., 1917, I, 173, 952, IV.

137) Elluviimise määrusega ühenduses olevaid sündmusi Vene siseministeeriumis kirjeldab tollal sama ministeeriumi peavalitsuses teeninud N.Maim, Eestimaa avaliku korra muutmise aktid Vene siseministeeriumi peavalitsuses 1916. ja 1917.a., i.Vabaduse t., I, lk.74 jj.

Nähes ja arvestades, et elluviimise määrus viibib, esitasid eesti organisatsioonid 10./23.aprillil kuue esindaja poolt allakirjutatud¹³⁸), palve ja lisana eelnõu¹³⁹), millele siseministri abi lubas kiire käigu anda¹⁴⁰).

Kohapealsete esindajate sammu nähtava tulemusena oli siiski ministerpresident Lvovi korraldus 14./27.aprillil Eesti kubermangukomissarile¹⁴¹), mille põhjal kubermangukomissar J.Poska kuulutas välja valdades valijameeste vahelised 23.mai/5.juunil s.a., kuigi selleks polnud veel elluviimise määruse sätteid. (Lõpuks kohalik-¹⁴²) Elluviimise määruse väljatöötamine, millega akgul siseministeriumis tegeleti, jäeti aga aprilli lõpul seisma¹⁴²). Reaktsioon pääses mõjule, elluviimise määrused heideti kõrvale, kuna märtsis antud dekreeti peetud eksituseks ja

¹³⁸) Eesti organisatsioonide nimel olid alla kirjutatud: J.Tõnisson, J.Vilms, J.Mägi, J.Jaakson, J.Raamot ja dr.M.Schulzenberg. - Võitluspäevilt, I, lk.57 on märgitud allakirjutajana A.Mägi, mis on trükkiviga või tekkinud allkirja ebaselguse tõttu.

¹³⁹) Autonomia dekreeidi, kuuld eriti viimase elluviimise määruste saabumisloo kohta seni on üksikasjalikuma ülevaate kirjutanud prof.A.Piip, Maapäeva seadused, i.Võitluspäevilt, I, lk.57 jj. - Palve ja eelnõu originaal prof.Piibu korralduses olevas nn."Autonomia dekreeidi sünniloo kaustas," kus asuvad ka kõik teised siin kasutatud ja eelnimetatud prof.Piibu ülevaates kasutatud ürikud.

¹⁴⁰) Vt. ka siseministriabi Štšepkini resolutsioon palvel.

¹⁴¹) Kiri nr.1071 14.aprillist 1917.a.

¹⁴²) Vt.Vabaduse t., I, lk.75.

"veaks"¹⁴³); sellevastu aga töötati välja Baltimaade jaoks semstvo eelnõu. Baltimaade semstvo reformi kava, siis eest-
lasest Ministeeriumi poolt välja töötatud Baltimaade semstvo korralduse eelnõu kehtima panekuga oleks täiesti kaotatud 30.märtsi dekreet, või oleks seda ainult osaliselt materjaliks kasutatud¹⁴⁴). Sellega juba saavutatud võrdlemisi liberaalne autonoomia dekreet olaks asendatud uue konservatiivsema semstvo korraldusega. Sellest ministeeriumi kavatsusest teatas Eesti esindajatele ministeeriumis teeniv ja küsajusele lähedal seisev N.Maim¹⁴⁵). Lõpuks kohalike kade tegelaste peakekõlmisel tuli siseministeeriumisse 26.-29.maini/8.-11.juunini kokku eriline komisjon, mis koosnes ametnikest, eestlaste¹⁴⁶), lätlaste ja valti aadli

¹⁴³) Uut reaktsioonilist voolu siseministeeriumis märtsi dekreeidi vastu iseloomustab tabavalt N.Maim i.Vabaduse t., I, lk.76.: "30.märtsi määrus polnud mitte tingitud keskkoha poliitikast, vaid oli kohaliku elemendi pealekäämise saavutis... See oli uute meeste ilus žest, kes olid revolutsiooni tõttu pääsenud juhtivatele kohtadele... kui võrd vähe-kohustavaks 30.märtsi määrust loeti, ilmnas vastu peavalitsuse suhtumusest sellesse, siin peeti endastmõistetavaks V.A.Maklakovile omistatud sõnu, et see määrus on "viga"."

¹⁴⁴) vt. Piip, i. Vaitluspäevilt, I, lk.62.

¹⁴⁵) Vt. Vabaduse t., I, lk.76. - Vaitluspäevilt, I, lk.62.

¹⁴⁶) Eesti esindajatena olid komisjoni koosolekul: J.Jaakson, T.Jürine, A.Piip ja J.Vilms. - komisjoni koosseisu ja järgneva töö kohta vt.varem mainitud prof.Piibu korralduses olevad materjalid ja A.Piibu ülevaade i.Vaitluspäevilt, I, lk.62 jj.

esindajaist. Kuigi kokkukutsujate poolt oli komisjoni päevakorda võetud Baltimaade semstvo reformi kava, siis eestlased, kellel oli see kavatsus varem teada, koos Läti esindajatega nõudsid ainult antud dekreedil alluviimise määruste väljatöötamisele asumist. See nõue ka õnnestus, sest kohalikud esindajad olid ametnikega võrreldes enamuses¹⁴⁷). Neli päeva kestnud komisjoni töö ja vaidluste tulemusena valmis dekreedil alluviimise määruste eelnõu¹⁴⁸). Tähtsast ei hoolimata Tallinna soveti rünnakust Eestimaa kubermangukomissariisiku ja tegevuse vastu¹⁴⁹) ja enamlaste Tallinna partei otsusest tarvitusele võtta kõik abinõud, et märtsi dekreeti ellu ei viidaks¹⁵⁰), töötatakse siseministeriumis edasi alluviimise määruste eelnõu lõpuliku vastuvõtmise suunas. 9./22. juunil arutatakse eelnõu üldisel nõupidamisel¹⁵¹), Eesti esindajate osavõtul, ja 17/30., ning paar päeva hiljem vaatab juriidiline nõukogu eelnõu läbi puhtvormilisest küljest. Eelnõu on seega lõplikul ku-

147) Vabaduse t., I, lk.76. - Võitluspäevilt I, lk.62.

148) Vt. Võitluspäevilt I, lk.62 jj. - Vabaduse t., I, lk.67

149) Vt. intra, §7. /jj.

150) Kiir 1917, 12. ab supra, nota 139 mainitud kaustas.

151) Vt. Vabaduse t., I, lk.77. - Vrd. Võitluspäevilt, I, lk.66.

deistv. anovlenija, 30 marta 1917 goda, o vremennoe ustroistvo administrativnogo upravlenija i mestnogo samopravlenija v setijandskoj gubernii."

155) vt. N. Mainu artikkel. I. Vabaduse t., I, lk.77 ja 78.

jul valminud, mille vaatab läbi veel redaktsiooni komisjon 20. juunil/3. juulil enne Vene Ajutisele Valitsusele esitamist.¹⁵²), ja sagedase kategooriliste märgukirjade ja

Enamlaste ja sovettide kõrval katsuvad ka Vene kodanlased-rahvuslased takistada elluviimise määruse eelnõu kehtivusele pääsemist. 22. juunil/5. juulil esitavad Tallinna Vene organisatsioonid siseministrile märgukirja, kus mainitakse, et uue omavalitsuse korralduse väljatöötamisest ei ole kõik kohalikud kihid osa võtnud¹⁵³).

22. juunil/5. juulil on elluviimise määruse eelnõu Vene Ajutises Valitsuses, kus ta kinnitatakse samal päeval nimetuse all: "Eestimaa kubermangu administratiivse valitsemise ja kohaliku omavalitsuse ajutise korralduse määruse 30. märtsist 1917. aastast elluviimise kohta"¹⁵⁴).

Autonoomia dekreet oli ainult nn. raamseadus, mille lähemalt konkretiseeris alles elluviimise määrus. Ilma viimaseta oleks olnud autonoomia dekreedil vaid deklaratiivne väärtus¹⁵⁵). Need aktid ei olnud küll ~~üksikannet~~ mitte

152) Redaktsiooni komisjoni kuulusid N. Maim, A. Piip, J. Poska ja juriidilise nõukogu asjaajaja Masaraki. - Vabaduse t., I, lk. 77.

153) Märgukiri leidub supra, nota 139 mainitud kaustas.

154) Sob. uz. i rasp., 1917, I 173, 953: "O vvedeni v deistvie Postanovlenija, 30 marta 1917 goda, o vremennom ustroistve administrativnagu upravlenija i mestnago samoupravlenija v Estljandskoi gubernii."

155) Vt. N. Maimu artikkel i. Vabaduse t. I, lk. 77 ja 78.

kooskõlas Vene keskvalitsuses tärnastava semstvo suunaga¹⁵⁶); saavutati sellele vaatamata Eesti esindajate väga aktiivse ja sagedase kategooriliste märgukirjade ja nõudluste esitamisega.

Eesti õigus- ja ajaloo algab uus ajajärk¹⁵⁷); senised seisuslikud omavalitsused ja asutused kaovad, andes maad uuele demokraatlikule autonoomsele omavalitsuslikule korrale. Kaob senine Baltimaade ajalooline jaotus: Eesti võib nüüdsest peale esindada iseseisva haldusühikuna. Eesti iseseisvustamise arenguloos tähistavad need aktid selle arengu esimest etappi iseseisva autonoomse kogukondliku Eesti algust.

Kuigi elluviimise määruse saabumine oli viibinud, kuid kubermangukomissari korraldusel tehti juba enne määruse ilmumist eeltöid Maanõukogu liikmete valimiseks. Sellepärast võiski Maanõukogu avamine toimuda 1./13. juulil 1917.a. aastal¹⁵⁸).

---

156) Ibid.

157) Samuti tähendas ka kubermangukomissar J. Poska Maanõukogu avamisel oma tervituses: "Tänasest päevast algab meie kodumaa elus ja ajaloo uus tähtis ajajärk." - Vt. Maanõukogu Protokollid, 1917 - 1918. Tallinn, 1935, 1. Protk. 1.

158) Ibid.

§4. Kogukondlik autonoomia.

30.märtsil/12.aprillil 1917.a. Vene Ajutise Valitsuse dekreediga "Eestimaa kubermangu administratiivsest valitsemisest ja omavalitsuse ajutisest korraldusest"¹⁵⁹⁾ ja selle elluviimise määrusega "Eestimaa kubermangu administratiivse valitsemise ja kohaliku omavalitsuse korralduse määruse 30.märtsil 1917.aastal elluviimise kohta"¹⁶⁰⁾ omistati Eestimaale võrdlemisi avarapiiriline autonoomia. Nende aktidega loodi uus haldusühik "Eestimaa kubermang", mis oli endisest tsaariaegsest kubermangust pindalalt suurem. Uue kubermangu pindala moodustas endine Eestimaa kubermang ja Liivimaa kubermangu põhjaosast Tartu, Võru, Viljandi, Pärnu ja Saare maakonnad¹⁶¹⁾. Seega kubermangu piirid peaaegu ühtusid eesti rahva etnograafiliste piiridega, inclusi-ve Setumaa ja Narva linn¹⁶²⁾. Piir Liivimaa kubermanguga, s.o. eesti ja läti rahvuse vahel tuli seaduse sätete järgi markeerida täielikult looduses vastava komisjoni kokkuleppel¹⁶³⁾.

---

159) Vt. supra, nota 135.

160) Vt. supra, nota 154.

161) Sob.uz. i rasp., 1917., I, 173, 952, I.

162) Narva linn ja Setumaa tegid hiljem küllalt katseid, et nad saaksid ühendatud Eesti kubermanguga. - Vt. Maanõukogu Protokollid, 1917, 38.6 ja 58,13 ning Lisa 5, lk. 330 jj.

163) Sob.uz. i rasp., 1917, I. 173, 952, II, 1 - 4.

Autonoomse Eesti kubermangu kõrgeimaks esinduskoguks oli Maanõukogu¹⁶⁴). Viimane kreeeriti maakondade ja linnade poolt valitud esindajatest. Iga 20.000 elaniku kohta valiti üks esindaja, kuid erandina sellest vähema elanikkude arvuga linnad saatsid igaüks ühe esindaja¹⁶⁵). Maanõukogu liikmeid nimetati maanõunikeks. Kõik kodanikud, kes olid ületanud 20. eluaasta, olid hääleõiguslikud¹⁶⁶) - kasjuures omandati samaaegselt aktiivne ja passiivne valimisõigus. Rahvas oma hääleõiguslike kodanikkude näol teostas oma poliitilisi õigusi. Nimelt valiti maakondades valimiskogudesse esindajaid ja linnades linnanõunikke, kes teises astmes valisid maanõuniku¹⁶⁷). Maakondade valimiskogud valisid teises astmes ka maakondade nõukogud¹⁶⁸). Maakondade valimiskoosoleku liikmeid valiti iga tuhande elaniku kohta üks valla koosolekutel üldise, otsese, ühetaolise ja salajase hääletuse teel¹⁶⁹). Erandina valisid vallad, mille rahvaarv ei ulatanud tuhandeni, siiski ühe esindaja¹⁷⁰).

164) Lex cit., ibid., III, 2.

165) Lex cit., ibid., 3.

166) Elluviimise määrus IV, 13.

167) Lex cit., ibid., III, 3, 15 ja Elluviimise määrus IV, 13.

168) Sob.uz. i rasp., 1917, I, 173, 952, III 7, 14.

169) Lex cit., ibid., 15.

170) Ibid.

Maanõukogu täitis parlamentlikke funktsioone, olles kubermangus kõrgeimaks otsustavaks ja korraldavaks organiks¹⁷¹⁾ Dekreedi ja selle elluviimise määruse sätete järgi avaldus autonoomia õiguses: korraldada määrustega kõiki kohalikke halduslikke funktsioone, võides määrustega sättida kodanikuks¹⁷²⁾ kätkeb omavahel kui ka omavalitsuse ja riigi organitega, õigusega kodanikke ka maksustada omavalitsuse heaks. Autonoomia võimaldas asutada ka uusi ameteid ja asutusi¹⁷²⁾

Maanõukogu täitis parlamentlikke funktsioone, valis aga oma eksekutiiv-organiks Maavalitsuse¹⁷³⁾, kes tegelikult teotset kollegiaalse asutisena, kuigi autonoomia dekreedid sätete järgi, mis sättisid ühiselt kubermangu ja maakonna nõukogud täidesastvaid organe, mis võisid olla üksikisikulised kui ka kollegiaalsed¹⁷⁴⁾. Maavalitsus teostas administratiivseid funktsioone. sarnastega: ning püües

Autonoomses kogukondlikus Bestis kõrgeimaks Vene riigivalitsuse esindajaks oli kubermangukomissar, kes ametlikult nimetatud Ajutise Valitsuse kubermangukomissariks¹⁷⁵⁾.

171) Vt. Kliimann, Ises. areng, lk.8 jj.

172) Sob.uz. i rasp., l. cit., III, 5, ning viimase Elluviimise määrus, ja selle Lisa.

173) Lex cit., ibid., 10, Lisa 14, 15. - Maavalitsused ja nende isiklikud koosseisud vt. i. Maanõukogu Protk. lk. XIII j.

174) Lex cit., ibi., 10.

175) Lex cit., ibid., 1, 2.

Viimasel olid oma teotsemise juures abiks kaks abikomissari, kellest ühele allus endine Eesti kubermang ja teisele autonoomse Eesti külge liidetud Põhja-Liivimaa¹⁷⁶). Kubermangukomissar, tema abid ja kõik teised eksekutiivorganid täitsid oma ülesandeid korraldiste ja otsuste järgi¹⁷⁷). Kubermangukomissar teostas ühtlase ka järelevalvet Maanõukogu ja maakondade nõukogude tegevuse seaduspärasuse üle¹⁷⁸). Muide aga kõik ajutised nõukogud neile alluvas asjus teotsesid iseseisvalt¹⁷⁹).
Autonoomne maa haldus põhines detsentralisatsiooni printsiibil, milleks maa jagunes väikesemaiks haldusühikkuiks: maakondadeks, valdadeks, aleviteks ja linnadeks¹⁸⁰). Kubermangu kõrgeimaks deliberatiivseks, s.o. määrustavaks ja korraldavaks organiks oli Maanõukogu, kuid igal allühikul oli veel oma nõukogu samade ülesannetega; ning päaleselle igähele eksekutiivorganiteks vastav valitsus. Maanõukogu ja teised kogukondlikud nõukogud (exclusive vallanõukogud) haldasid maad määruste, korraldiste ja otsuste

¹⁷⁶) Ibid.

¹⁷⁷) Elluviimise määruse Lisa: 7jj. - Kliimann, Ises. areng, lk.10.

¹⁷⁸) Lisa: 10.

¹⁷⁹) Ibid., 11.

¹⁸⁰) Vt. allikad i. Kliimann, Ises. areng, nota 22.

kaudu¹⁸¹). Seega Maanõukogul oli õigus korraldada oma maa elu määrustega, kuid seadusandluseõigust tal ei olnud. Vene riigi seadusandja oli ka autonoomse kogukondliku Eesti seadusandjaks, ja Maanõukogu määrused pidid olema kooskõlastatud Vene riigi põhiseaduse ja seadustega.

Autonoomse maa haldus põhines õiguspärasuse printsiibil, sest haldustegevus allus kohtulikule kontrollile, milleks protestid tulid esitada halduskohtule. Ka keskvalitsemise huvide kaitse sündis halduskohtu korras protestimise teel¹⁸²).

Autonoomia dekreediga kreeeriti iseseisev Eesti, kubernang, kus Vene valitsusvõim oli välja suletud kogukondlikelt haldusaladelt. Seega kujunes dekreeedi elluviimisega Eesti maast ja rahvast iseseisev haldusühik; autonoomne kogukondlik Eesti¹⁸³).

181) Vt. supra, nota 177.

182) Lisa: 10, 12, 13, 14, 32. - Kliimann, Ises. areng, lk. 8, 10. - Vrd. E. Maddisson, Die estnische Staatsbürgerschaft, Tallinn, 1929, lk. 7.

183) Vrd. Kliimann, Ises. areng, lk. 8: "Selliselt mõistetud määrusandlusõigus võimaldab kõnelda maa ja rahva iseseisvusest halduslikus ehk kogukondlikus mõttes." - Id., Lineamenti di diritto costituzionale estone, Roma, 1933, lk. 6: "... i confini di detta autonomia sono talmente estesi, da potersi ravvisare nella specie un caso di amministrazione autonoma nella forma di una unione attiva (aktiver Verband)." - Maddisson, op.cit., lk. 7: "Aus allem dem geht hervor, das die so geschaffene Selbstverwaltung in gewissem Sinne die Estland gewährte Autonomie war: sie war gleichzeitig die Landesverwaltung und die Selbstverwaltung." - Ibi., nota 15. - J. Ulups, Eesti vabariigi konstitutsioo-

makordselt esineda Vene riigis iseseisva haldusühikuna, ja kuna autonoomia oli võrdlemisi avarapiiriline, siis uute rahvuslike kubermangude tekkimine oli soodustavaks teguriks peatselt iseseisvate rahvusriikide tekkimiseks endiste Balti mitterahvuslike alusel eksisteerinud kubermangude asemele.

Märtsi dekreet oli väga üldsõnaline raamseadus, millele reaalse sisu andis jäluviimise määrus. Nende aktidega korraldati meie maa haldust provisoorselt; Juba dekreedis endas väljendatakse kõikjal, et see on ajutine korraldus, kusjuures ka kubermangu Nõukogu ja maakondade nõukogud nimetati ajutisteks nõukogudeks, ja dekreeidi sätetes öeldakse expressis verbis, et see korraldus kehtib kuni Baltimaa uue administratiivse korralduse seaduse väljaandmiseni¹⁸⁴). Elluviimise määrusega määrati ka ajutiste nõukogude volituste kestvus, viimased pidid eksisteerima seni, kuni on loodud uue seaduse alusel uued organid¹⁸⁵). Hiljemalt 1918.a. pidi see uus seadus ilmuma ja ellu viidama, sest kui 1/14. jaanuariks 1919.a. ei ole loodud uusi valitsemisorgane,

---

nilised aktid, i. Põhiseadus ja rahvuskogu, Tallinn, 1937, lk.17.

184) Sob. uz. i rasp., 1917, I 173, 952, III.

185) Elluviimise määruse Lisa: 35.

siis tulevad ajutiste nõukogude liikmed ümber valida¹⁸⁶).

Autonoomse kogukondliku Eesti tekkimisega, Autonoomia dekreedid ja viimase elluviimise m. määruse sätete kohaselt kaovad senised ajaloolised rüütelkonna omavalitsuse organid. Ajutise Maanõukogu ja maakonna nõukogude avamisega läksid neile üle seniste rüütelkonna maapäevade, komitee, konventide, maanõunikute kolleegiumi, kreisi saadikute, kreisi nõukogude j.t. rüütelkonna organite kõik asjad peale puhtseisuslike ja usutunnistuslike asjade¹⁸⁷). Ühtlasi pidid eelmainitud asutused üle andma ka oma arhiivid¹⁸⁸)

Ajutisele Maanõukogule ja tema eksekutiivorganitele tuli üle anda sääljuures ka ülevõetavate asutuste varandused, kapitalid, sissetulekud, tavavarad, krediidid j.t. summad, exclusive ainult seaduses mainitud erandid, ning semstvo summade arvel ülalpeetavad ettevõtted, heategevad j.t. asutised¹⁸⁹). Samuti kaotati ja reorganiseeriti terve rida ametkohti. Üleandmisega seotud küsimused ja kord olid lähemalt sätitatud alluviimise määruse lisas¹⁹⁰).

186) Ibid.

187) Lisa (elluviimise määrusele):25.

188) Ibid., 26.

189) Ibid.

190) Ibid., 25 jj.

Kuigi Autonoomia dekree di elluviimise määrus ilmus alles 22. juunil/5. juulil, kuid juba 1./14. juulil s.a. võis kokku astuda Ajutine Maanõukogu¹⁹¹⁾, mis oli võimalik ainult selle tõttu, et kubermangukomissar tegi korralduse valimisteks varem peaminister vürst Lvovi kirja põhjal¹⁹²⁾ Maanõukogu koosseisul 20. ja 21. juulil/2. ja 3. aug. valitakse esimese eksekutiivorganina Eesti Maavalitsus¹⁹³⁾. Seega asub tegelikult juhtima uus legaalne maomavalitsus Eesti maa ja rahva saatust.

Eesti kubermangu autonoomia ja Eesti riiki konstitueerimise
191) Maanõukogu Protk., 1917, 1. - Maanõukogu hüüti tollal ka sageli Maapäevaks, kuid ametlikult nimetati teda Eesti Ajutine Maanõukogu - Vremennõi Estljandski Gubernski Zemski Sovet. Eksekutiivorgani nimetus oli Eesti Maavalitsus - Estlandskaja Gubernskaja Zemskaja Uprava. Toodud nimetused kinnitati Maanõukogu poolt 18./31. juulil 1917.a. - vt. Maanõukogu Vanematekogu Protokollid, 1917, 1. - Maanõukogu Protk., 1917, 9. - Vanematekogu Protk. 1. RA: MNA ei sisalda mitte ainult Vanematekogu protokolle, vaid samasse on koondatud ka Maanõukogu juhatuse koosseisukute jt. nõupidamiste protokolle. Kuna sama ürik on varem märgitud Vanematekogu Protk., (vt. A. Piibu, A.-T. Kliimanni ja J. Tõnisoni artikleid 1. Vabaduse t.) siis tarvitatakse siinkohal sama nimetust.

192) Vt. supra, nota 141.

193) Maanõukogu Protk., 1917, 13 ja 14.

võimalik alles elluviimise määrusega 22. juunist/5. juulist
s.a. See kogukon II o s a. seisvuse ajastu kestab kuni 15./23

E e s t i r i i g i s ü n n i l u g u.

Pealiskaudsel vaatlusel näib, nagu oleksid eestlased
3. p e a t ü k k.
kogukondliku iseseisvuse saavutamiseks täielikult rahalda-
0 l u k o r d k u n i 1 9 1 7 . a . n o v e m b r i n i .

§5. Föderalistliku mõtte ja nõudmiste areng.
Õigusajalooline vaatlus Eesti riigi tekkimisest jääks
väga põgusaks ja ebaselgeks, kui me piirduksime ainult
Eesti kubermangu autonoomia ja Eesti riiki konstitueeri-
vate normatiivaktide sünniloo, sisu ja analüüsiga. On va-
jalik teada, kuidas, millistel põhjustel ja ideoloogilis-
tel alustel ning millisel ajaloolisel taustal arenes rah-
vas ja selle juhtkonnas omariikluse mõte ja püüded kuni
iseseisvumiseni.

Revolutsiooni ajastul ja selle meelevõttes arenes meie
omariikluse mõte väga kiiresti. Aasta jooksul jõutakse au-
tonoomia nõudmisest föderalismini ja lõpuks iseseisvuseni,
ning selle teostamiseni. - Neid kolme arenguetappi tulbki
meil järgnevalt vaadelda.

Vene Ajutise Valitsuse dekreedid (30.märtsist/12.ap-
rillist 1917.a.) sätete kohaselt loodi Eestist autonoomne
kogukondlik ühik, kuigi selle dekreedid elluviimine oli

võimalik alles elluviimise määrusega 22. juunist/5. juulist s.a. See kogukondliku iseseisvuse ajastu kestab kuni 15./28. nov. 1917.a. (võimulik osariik¹⁹⁴). Samu nõudmisi kordasid

Peter. Pealiskaudsel vaatlusel näib, nagu oleksid eestlased kogukondliku iseseisvuse saavutamise täielikult rahuldatud oma poliitiliste nõudmiste suhtes, kuid tegelikult ja tõeliselt oli see ajutiseks ülemineku ajastuks omariikluse seni. eestlaste poliitilised nõudmised oli esialgu täielikult

Esimesel ülemaalisel nõupidamisel Tartus 1917.a. märtsis, kus püstitati põhimõtted maaomavalitsuse korraldamise kohta, selgus ja seda ütlesid üksikud esindajad avalikult, et mitte kogukondlik iseseisvus, vaid täielik autonoomia¹⁹⁴ on eestlaste nõudmiste lõppsihiks¹⁹⁵). Et nii kaugeleulatavaid uuendusi riigielus võis lubada ainult Vene Asutav Kogu, sellepärast esitati esialgu ainult eelnõu kogukondliku autonoomia saavutamiseks.

Väga selgelt väljendas selliseid nõudmisi Jüri Vilms siis, kui ta viibis kogukondliku autonoomia seaduse eelnõu valitsusele esitamise puhul ühe delegatsiooni liikmena ex-Vene pealinnas. 19.märtsil/1.aprillil 1917.a. esines

194) Allikais (vt. supra, §3) pole kordagi nimetatud osariiki, kuid vististi mõeldi viimast täieliku autonoomia all.

195) Vt. sõnavõtte selle kohta supra, §3.

Vilms seal suurel miitingul kõnega, kus ta nõudis, et Venemaa peab muutuma föderatiivseks vabariigiks, kus Eesti oleks täieõiguslik osariik¹⁹⁶). Samu nõudmisi kordasid Peterburi eestlased ka 26.märtsil/6.aprillil Vene Ajutisele Valitsusele ja Peterburi sovetile üleantud deklaratsioonis¹⁹⁷).

Pärast Autonomia dekreeedi saavutamist näib, et suurem osa eestlaste poliitilisi nõudmisi oli esialgu täielikult rahuldatud. Eestlaste rahuldustunne peegeldus väga hästi 10./23.aprillil 1917.a. O.Strandmann'i kõnest, kui ka Eesti Liidu nimel Vene Ajutise Valitsuse kohtuministrile püüdulikul vastuvõtul ütles, et eestlased nõuavad ainult autonoomiat ja jätavad oma saatuse ülevenemaalise asutava kogu hooleks, separatistlikke püüdeid süüljuures eestlastel ei olevat¹⁹⁸). Kuna kõne oli peetud Eesti Liidu nimel, siis võib uskuda, et need seisukohad olid omased suuremale osale tolleaegsele Eesti poliitilist elu juhtivaile intelligentsile, sest Eesti Liit oli siis Tallinnas poliiti-

---

¹⁹⁶) Pealinna Teataja 1917, 13. Vilmsi kõne lõpu kohta märgitakse samas: "Selles mõttes tervitas kõneleja Venemaa föderatiivselt vabariiki ja osariik "Estoniat"."

¹⁹⁷) Ibid., 1917, 17.

¹⁹⁸) vt. Päevaleht 1917, 78. - T.Teataja 1917, 78. - Laaman, Eesti lahkumine Vene riigist, Tallinn, 1920, lk.26. - Id., Ises.sünd, lk.116.

lise juhtkonna keskuseks.

Kogukondlik autonoomia jäi ligi kolmeks kuuks ainult paberile, ja selle nõudjail kulus enne küllalt aega ja vaeva¹⁹⁹), kui saavutati elluviimise määrus. See usaldus, mis oli eestlasil Vene revolutsioonilisse demokraatiasse märtsis ja aprillis, haihtus päev-päevalt. Kui lõpuks oli võimalik ellu viia kogukondlikku autonoomiat, siis oli jõutud juba samaaegselt väga laialdastes ringkondades Eesti osariikluse nõudmiseni föderatiivses Vene vabariigis. Leiti, et kogukondlik autonoomia sõltub täielikult suurvenelaste heast tahtest, kuid kes kindlustab, et slavofiilid ei taha kord antud seisukorda endistada.

Üleminek autonoomia nõudmisest föderalismini leidis eelalgu ka vastuseismist ja küllalt skepsist. Ühed esimesed riikliku autonoomia ning oma asutava kogu nõudjad olid Viiburi eestlased, kes lipnik Kustas Kirschbaum-Utuste jt. juhtimisel 31.mail/13.juunil esitasid Viiburi eestlaste (sõjaväelaste ja eraisikute) märgukirja Vene peaminister vürst G.Lvovile ja ka sovetile. Selles sooviti tagasihoid-

199

) Vt. supra, §3.

) Ibid.

likult Vene jagunemist autonoomseteks osadeks, kes igäüks ise ennast korraldavad oma asutava kogu kaudu²⁰⁰y. Mingeid poliitilisi tulemusi sellel märgukirjal küll ei olnud, kuid esitatud mõtted pääsesid avalikkusesse ja märgukirja esitajad esinesid samade nõudmistega ka järgnevatel kongressidel.

10.-13./23.-26. juunini 1917.a. toimus Lappeenrannas ülesoomemaaline eesti sõjaväelaste kongress, kus K.Kirschbaum-Utuste nõudis Eesti osariigile oma raha ja tolle²⁰¹). Mõõdukam vool vaidles neile nõudmistele vastu, ja hääletamisel võitsidki viimased väikese enamusega²⁰²).

²⁰⁰) Vt. Pealinna Teataja 1917, 61. - Võitluspäevilt, I, lk. 204 jj. - Laaman, Ises. sünd, lk. 118 j. - E. Vabadussõda I, lk. 31. - Märgukirjas väidetakse: "Meie ees seisab dilemma on Venemaa või ei ole Venemaad. Seda jaatavalt otsustada võivad ainult kõik elanikud sel teel, et enne asutavat kogu loovad autonoomüksused." - "Iga autonoomia kujuneb ühesuguste kultuurökonomiliste huvide ja rahvusliku ühtluse piirkonnast. Tema teritooriumi piirid rajatakse valdade ehk suuremate üksuste vabatahtliku liitumisega ühe ehk teise kohaliku keskkoha juure. Võim, valitsus ja sise mine kord igas autonoomüksuses seatakse tema Asutava kogu poolt, mis valitud samadel demokraatlikkudel põhimõtetel, millisel korraldusel praegu Üleriikline Asutav Kogu kokkukutsutakse..." Märgukirja tolleaegne eestikeelne koopia SA: 1 EP 230-13,14, venekäälsed SA: 1 EP 230-9,10 ja SA: 230-11,

²⁰¹) Vt. E. Vabadussõda I, lk. 31. - Laaman, Ises. sünd /12. lk. 119. - Vrd. Piip, Tormine a., lk. 20, kus on nähtavasti ära segatud Viiburi ja Lappeenranta kongressid mõningaid fakti-

²⁰²) Ibid.

/ des.

Kodumaal aga puhtteoreetiliste kaalutluste kõrval autonoomia ja föderalismi vahel sundis tegelik elu tegema ümberhinnanguid. Mitte küllaldane ja loodetud vastutulek Vene siseministeriumis, Tallinna Soveti sagedane segamine omavalitsuse töösse, Ajutise Valitsuse kindluseta olek²⁰³⁾ ja paljud teiseäki kaalutlused viisid esialgu siin-seal avaldatud soovidest kindlakujuliselt välja Eesti osariigi nõudmiseni Vene föderatsioonis. 1917. a. revolutsiooni aasta iseloomustavateks üritusteks on väga mitmesugused kongressid, kus arutati ka muu seas või esmajoones riiklikku korda ja poliitilise momendi küsimusi, kusjuures oma seisukohad avaldati vastuvõetud resolutsioonideš. Selliste kongresside, konverentside ja nõupidamiste resolutsioonid ja seisukohad on dokumendid, mis näitavad föderalismi mõtte ja nõudmiste arengut kuni riikliku iseseisvuse nõudmiseni. Föderalismi mõtte arengus märkame kahte etappi. Esiteks jäetakse Eesti osariigi ja keskvalitsuse vahekorra määramine Vene asutava kogu kompetentsi ja teiseks nõutakse juba Eesti asutavat kogu, mis määrab kindlaks osariigi konstitutsiooni.

---

²⁰³⁾ Piip, Tormine a., lk.8.

18.-21. juunini/1.-4. juulini toimus Tallinnas esimene Eesti sõjaväelaste kongress, kus vastu võeti lipnik K.Pätsi esitatud resolutsioon, milles nõuti Eesti osariiki, ja Maapäev pidi välja töötama vastava eelnõu, mis Eesti rahvuskogu poolt kinnitatult pidi esitatama Vene keskvalitsusele²⁰⁴).

Ajaliselt järgmine kongress oli Tallinnas Eesti Liidu poolt kokku kutsutud Eesti Rahvuskogu²⁰⁵), mis oli Tallinnas 3.-4./16.-17. juulini 1917.a. koos. Eesti Rahvuskogu tuleb pidada momendil riigipoliitilise ideaali kohta

²⁰⁴) Vt. Eesti Sõjamees, 1917, 7 - E.Vabadussõda, I, lk.31 - Laaman, Ises. sünd, lk.118. - Kui vööras oli tollal veel eesti poliitikategelastele iseseisva riigi ja Eesti Asutava Kogu mõte, seda iseloomustab Kustas (K.Utuste) i. Eesti Noorus 1933, 2: "On mõeldav vaid üks asutav kogu - üle-venemaaline asutav kogu. Eesti asutav kogu on nonsens. Kui ta siiski kokku tuleb terve mõistuse kiuste, siis see pole asutav kogu, vaid narride kogu." (ütles üks populaarsem rahvajuhtu l.Eesti sõjaväelaste kongressil ja 7 teist rahvajuh ti ei protesteerinud)."

²⁰⁵) Viimase aja populaarteaduslikus ajaloolises kirjanduses (vt.Piip, Tormine a.,lk.9. - Laaman, Ises. sünd, lk. 124. - E.Vabadussõda, lk.31.) on seda kongressi nimetatud Rahvuskongressiks, kuna aga kongressi protokollide kavandites, ametlikke kinnitatud protokolle ei jõutud vist kiire revolutsiooni olukorras üldse kirjutada, on Rahvuskogu, siis tarvitata sama nimetust siinkohal. - Vt. ERKA: T(allinna) E(esti) L(iit) k(aust) 7.

koosoleku rakendust: "Eesti rahva riigipoliitiline ideaal", millisel teemal enne läbirääkimisi ja otsustamist kõneles J. Vilms, küsimust pikemalt selgitades. Pärast läbirääkimisi võeti vastu resolutsioon²⁰⁸), mis üldjoontes ühtub J. Vilmsi poolt esitatud mõtetega.

Esiteks nõutakse resolutsioonis, et riigis elavatel rah

²⁰⁸) ERKA: ~~XX~~ TEL k.7 : "Kogu riigi kui ka üksikute riigis elavate rahvaste heakäekäigu seisukohast on tingimata tarvilik, et riigis elavatel rahvastel vaba enesemääramise õigus oleks." - "Eesti Rahvuskogu tunnistab Venemaa rahvastel ainsaks vastuvõetavaks riigivormiks Venemaa demokraatliku föderatiivse vabariigi, kus kõik rahvused üheõigusliste osariikidena liikmeks oleksid, ja teiste seas ka osariik Eesti, mille piiridesse tuleb arvata ka Setumaa, Narva ja Valga linn" - "Lõpuliikuks riigivormi kindlaksmäärajateks peab rahvuskogu Venemaa asutavat kogu; kuid Venemaa ühendatud föderatiivseid vabariikisid ja nende hulgas täisõiguslist Eesti osariiki nõudes, ei tule Eesti osariikluse aate teostust mitte ainult Venemaa asutavas kogus heasoovliselt oodata, vaid Venemaa rahvastega käsikäes käies tegelikus võitluses, iseäranis oma ajutise maavalitsuse ja kohaliku omavalitsuse korraldusi tarvilikult eeltöödeks ära kasutades samm-sammult oma riikluse sihis edasi tungida, milleks rahvas ise end üle terve Eestimaa kõige kindlamalt peab korraldama, et tarbekorral oma tähtsamate rahvuspoliitiliste nõuete rahuldamiseks mõjuva rõhuga tegevusse astuda. Selleks saadab rahvuskogu teiste väikerahvastega lähema ühenduse võimaldamiseks oma asemikud Venemaa väikerahvaste föderalistide liitu kui ka kesknõukogusse, mis asutatava rahvasteministeeriumi juures tuleb elule kutsuda. Juba enne asutava kogu kokkukutsumist peab ajutine valitsus Venemaa rahvaste autonoomia põhimõtte välja kuulutama ja ajaviitmata Eesti maavalitsuse harudes maanõukogu eelnõude järele Eesti keele maksma panema."

vastel peab olema vaba enesemääramise õigus - seega on püstitatud deviis, millest lähtutakse järgnevate nõudmistepüstitamisel.

Teiseks tunnustatakse Venemaa rahvastele ainukeseks vastuvõetavaks riigivormiks Vene demokraatlikku föderatiivne vabariik, kus kõik rahvused oleksid üheõiguslikud liikmed, osariigid. Üht osariiki peaks kujutama senine autonoomne Eesti kubermang, kuid ainult oma etnograafilistes piirides. Seega nõuti 30.märtsi/12.aprilli dekreedisätete kohaselt korraldatud piiri²⁰⁹) laiendamist Setumaa, Narva ja Valga linna võrra.

Kolmandaks konstateeritakse, et lõplikuks riigivormi kindlaksmäärajaks olgu Vene asutav kogu. Need on resolutsioonis esitatud peanõudmistena, ja järgnevalt määratakse kindlaks taktika, kuidas tuleb nõuda nende nõudmisteteostamist. Riigi tekkeloo seisukohalt ei ole need momendipoliitilist taktikat suunitlevad nõudmised mitte huvituseta, kuna need näitavad, kas loodeti osariigi õigusi saavutada juhusliku revolutsiooni annina või võitluse tulemusena.

---

²⁰⁹) Vt. Sob. uz. i rasp., 1917, I 173, 952, I-II. - Supra, nota 162.

Vt. supra, nota 208.

Resümeeeruvalt, täieõiguslikku Eesti osariiki nõudes, ei tule jääda passiivsesse ootusesse, lootes vaid Vene asutavale kogule, vaid selleks tuleb astuda koos Venemaa rahvastega võitlusesse. Selleks aktiivseks rünnakuks on eriti vaja ära kasutada oleva maaomavalitsuse eksekutiivorgani Ajutise Maavalitsuse ja kohaliku omavalitsuse korraldisi, ning nii pidevalt progressi teed sammudes võidakse jõuda kuhki osariikluseni, selleks peab kogu Eesti rahvas end organiseerima²¹⁰), et parajal momendil tegevusse astuda. Osariikluse seisukohalt vaadatuna määratellakse ka esimesi "välispoliitilisi" samme. Teiste Venemaa väikerahvastega tuleb luua lähem ühendus, milleks olgu rahvasteministrium, mille juures asuvasse väikerahvaste föderalistide liitu ja kesknõukogusse tuleb saata oma esindajad. Lõpuks nõutakse, et Vene Ajutine Valitsus, peab veel enne asutava kogu kokkukutsumist välja kuulutama rahvaste autonoomia põhimõtted ja otsekohe eesti keele tarvitusele võtmise "maavalitsuse harudes maanõukogu eelnõude järele".²¹¹).

Resolutsiooni normatiivseid nõudmisi sisaldav osa ei

---

²¹⁰) Selleks oli tollal juba rohkesti organisatsioon olemas nn. Eesti Liitude kujul.

²¹¹ - Vt. supra, nota 208.

evi õigusajaloolises vaatluses hiljem mingit tähtsust, kuna järgnevast ajaloo käigust tingituna Eesti pole kunagi osariik olnud, ja neid põhimõtteid pole vaja läinud ei osariigi konstitueerimiseks ega ühegi konstitutsionaalse akti jaoks. Sellevastu poliitilisse taktikasse puutuvad nõudmised, olles juba varem elust välja kasvanud, leidsid ka hiljem rakendamist, olgu see alalises aktiivsuses ja iga sobiva momendi kasutamises oma õiguste nõudmiseks, rahva aktiivse osa, juhtkonna, organiseerimine sellesuunalistesse Eesti Liitusesse, osavõtmist väikerahvaste-muulaste kongressist Kievis jm.

Rahvuskogu töö üldiselt avaldas peamiselt propaganda-lisi tulemusi Eesti poliitilise juhtkonna mõtete rahva sekka viimise teel ja poliitilise taktika määritlemisel. Miks Rahvuskogu resolutsioonidele ei antud mingit käiku, selle kohta tunnistavad hiljem enamlased²¹²): "3. ja 4. juulil Estonias ärapeetud "rahvuskongressi" otsused Eestimaa tulevase korralduse kohta jäeti maanõukogu esimehe laua sahtlisse hoiule ja kordagi ei võtnud keegi vaevaks neid sealt üles otsida". Maanõukogu esimees olnud nende reso-

²¹²) Ar(tur) W(allner), 1. Klassivõitlus 1919, 1/2, lk.8. A.Wallner oli Maanõukogu ajutine esimees 1./14.juulist - 12./25.okt.1917.a. - Vt.Maanõukogu Protk.,1917, 1 ja 56.

²¹³) Vt. Sob.uz.1 rasp.,1917, I, 173, 952, III, 6, 8.

lutsioonide vastu ja polevat tuletanud neid dokumente mitte kellelegi meelde²¹³).

Mitmesuguste kongresside kõrval avaldas Maanõukogu juba avaistungul 1./14. juulil 1917 a. oma seisukoha Vene ja Eesti tulevase riikliku korra kohta. Maanõukogu väljendas oma seisukoha mitte otse selle küsimuse arutamisel, vaid Maanõukogu avamise puhul Vene Ajutisele Valitsusele saadetud tervitustelegrammis²¹⁴). Viimase lõpus mainitakse, et Maanõukogu näeb kehtivat omavalitsuse korraldist ajutisena, esimese ülemineku astmena lõplikule autonoomsele korraldusele demokraatlikus föderatiivses Vene vabariigis²¹⁵).

Legaalset loeti Ajutise Maanõukogu kompetentsi kuuluvaks: üldise, ühesuguse, salajase, otsese ja proportsionaalsuse põhimõttele rajaneva Eesti kubermangu administratiivse korra ajutiste määruste ja kohaliku omavalitsuse seaduse eelnõude koostamiseks esialgsete küsimuste väljatöötamine²¹⁶). Seega Vene Ajutine Valitsus on dekreedis

²¹³) Vt. Klassivõitlus 1919, 1/2.

²¹⁴) Maanõukogu Protk. 1917, 1, 9.

²¹⁵) Tervitustelegrammi teksti koostas komisjon: K. Päts, J. Tõnisson, N. Kõstner ja V. Masik. V. Masik tegi Maanõukogu koosolekule ettepaneku, et resolutsiooni lõpust sõnad "Venemaa föderatiivsest vabariigist" välja jätta. Ettepanek sai poolt ainult neli häält. - Vt. Ibid., 1.5, 9.

²¹⁶) Vt. Sob.uz. i rasp., 1917, I, 173, 952, III, 5, g.

need põhimõtted juba loetlenud, millistele uus Eesti oma-
valitsus pidi rajanema. Kuna aga dekreeedi andmisest Maa-
nõukogu kokkutulekuni lahutas kolmekuine vaheaeg, siis oli
föderalism nõudmine muutunud nõivõrd üldiseks ja tugevaks
et Maanõukogu tunnistas need põhimõtted omaks juba avakoos-
olekul, kuigi normatiivsete sätete kohaselt oleks pidanud
leppima kubermangu omaavalitsusega.

Veel prettsiissemalt väljendab Eesti delegatsioon oma
seisukoha tulevase Eesti ja Vene riikliku korra kohta
Moskva riikliku nõupidamise viimasel päeval, 15./28.aug.
1917.a. Delegatsiooni kuulus kolm liiget Maanõukogu amet-
liikude esindajatena²¹⁷⁾ ja eestlaste deklaratsiooni koos-
tava komisjoni viis liiget, kellest neli oli maanõunikke²¹⁸⁾
ja vist sellepärast ongi nimetatud eestlaste deklaratsioo-
ni sel kongressil Maapäeva delegatsiooni deklaratsiooniks²¹⁹⁾
Eestlaste deklaratsiooni kandis ette A.Piip, kusjuures riik-
liku korra kohta väidetakse selles, et Eesti rahvas ei ole

---

²¹⁷⁾ Vt. Maanõukogu Protk. 1917, 23, 1. - Maanõukogu esin-
dajateks ~~w~~olid: J.Tõnisson, H.Kruus ja K.Ast.

²¹⁸⁾ Komisjoni kuulusid maanõunikud J.Tõnisson, O.Strand-
mann, A.Piip, H.Kruus ja teistest A.Peet. - Vt. H.Kruus,
1. Vabaduse t., I, lk. 87.

²¹⁹⁾ Vt. Piip, Tormine a., lk. 9. vrd. lk. 389.

kunagi püüdnud separatismi poole. Viibimatult tuleb aga alustada riigikorra reorganiseerimisele, alustel, mis kindlustaks rahvaste vabaduse ja enesemääramise võimalused demokraatlikus Vene vabariigis, ning see reorganiseerimine baseerugu föderatiivsel alusel, kus autonoomsed maad, nende hulgas ka Eesti, oleks üheõiguslisteks liigeteks²²⁰).

See oli eestlastel esimene esinemine oma riigipoliitiliste soovidega nii arfuka, üle 2000 osavõtjaga kongressi ees. Kongress - riiklik nõupidamine, mille Vene Ajutine Valitsus oli kukku katsunud, et tutvuda riigis valitsevate meeleoludega ning katsuda lepitada vastassuunalisi voolu ja parteisid, sai kuulda ka Eesti seisukoha. Kuna selle deklaratsiooniga ühinesid Maanõukogu ametlikud esindajad, siis hiljem Maanõukogu ei protesteerinud ka selle vastu. Järelikult võib seda lugeda Maanõukogu seisukohaks, kuna föderalism oli nõudnud Maanõukogu juba 1./14. juulil Ajutisele Valitsusele saadetud telegrammis.

Maanõukogu püüda föderalismiks saavutamiseks näitab ka kolme esindaja kaudu muurahvuste-föderalistide kongressist

---

²²⁰) Vt. Tõõ Lipp 1917, 71. - Postimees 1917, 187. - Vabaduse t., I, lk. 87 jj. ja ibid., nota 1. - Vrd. Piip, Eorvine a., lk. 10 jj.

osavõtt Kiievis 8.-15./21.-28.sept. Kongressil asusid ka eesti esindajad föderalismi pooldavale seisukohale, mis oli ühtlasi Maanõukogu seisukoht²²¹). Üks saadikuist, O.Strandmann isiklikult pooldanud aga juba täielikku iseseisvust ja rüppumatust, saadikuna pidanud aga avaldama Maanõukogu seisukohta.

Maanõukogu asus kindlal seisukohal: Eesti saagu osariigiks Vene föderatsioonis. Ainult osas sotsialistlike maanõunikude püüetes ja vaadetes kaheldi. Maanõukogu koosolekul 25.aug./7.sept. teatab aga sotsialist maanõu-

---

²²¹) Maapäeva esindajad olid kongressil: O.Strandmann, K.Ast ja A.Birk ja neljanda eestlasena Tartu organisatsioonide esindaja A.Jürgenstein. - Vt.Laaman, Ises.sünd, lk. 144 jj. - Võitluspäevilt, I, lk.78jj., 273 jj. - A.Jürgenstein, Minu mälestused, II, Tartu 1927, lk.178jj. Eesti laste nimeks esines kongressil K.Ast, kes rõhutas: "Loen oma kohuseks tähendada, et meie demokraatlike föderatiivse vabariigi maksmapanemist ainult Eesti rahvusliste huvide pärast ei nõua, vaid põhjalikuma ja lõpuliku rahvalitsuse maksmapanemise otstarbel. Ei ole, ei saa olla tõsist demokraatlist omavalitsust väljaspool föderatiivset riigikorda." Viimasel istungil enne lahkumist konstateerib K.Ast: "Eesti rahva nimel teatan: meie läksime, läheme praegu ning saame tulevikuski kogu Venemaa demokraatiaga ühes minema, ja esinema sellest mõttes truult liidulase-na kõige nende Venemaa rahvaste kõrval, kes demokraatlike föderatiivse riigikorra poole püüavad." - vt. Sotsialdemokrat 1917, 18.

²²²) Vt. Laaman, Ises.sünd, lk.145.-O.Lahet, Eesti riigi tekkimine ja tunnustamine, Tartu, 1938, lk.64 ja 69. Lk.64 mainitud Riia langemise kuupäev on ebaõige.

nik K.Ast, et Maanõukogu sotsialistid on kõik föderalistid, peale ühe, kes vist ka mitte rahvuste enesemääramise vastu ei seisa²²²). Maanõukogu oleks kindlasti samas suunas jatkanud oma poliitikat, kui mitte erakorralised sündmused ei oleks nende rahulikku tegevust häirinud.

Maailmasõja sündmused kandusid Bestile üha lähemale, 21.aug./3.sept. vallutasid saksa väed Riia. See tekitas Eesti ametnik- ja elanikkonnas paanilist meeleolu; üheks päevaga võetud Tallinnast tuhat väljasõiduluba²²³). Karta oli varanduste ja rahva evakueerimist. Riia langemisest tingitud olukorra arutamiseks pidas Maanõukogu 25.aug./7.sept. kaks kinnist koosolekut, kus evakueerimise ja võimaliku sõjavägede rüüstamise arutamise kõrval kaaluti riigipoliitilist olukorda. Sellel koosolekul avaldatud seisukohad ja mõtted on sellepoolest huvitavad, ja vaatlemistväärivad, et peatuma ei jääda enam föderatiivse Vene osariikluse juurde, vaid esitatakse üsna uusi ja esmakordseid seisukohti. Peale föderatsiooni Venega kaalutakse veel järgmisi võimalusi: esiteks Balto-Skandia föderatsiooni, tei-

---

222) Maanõukogu Protk., 1917, 30-b. suurt tuge ja lätlased

223) Vt. Laaman, Ises. sünd, lk. 145.-0. Lahet, Läti riigi tekkimine ja tunnustamine, Tartu, 1938, lk. 64 ja 69. Lk. 64. mainitud Riia langemise kuupäev on ebaõige.

seks Balti bufferriiki ja kolmandaks iseseisvat Eesti.

Küsimuse arutluse algatab J.Tõnisson, kes julgeb väita²²⁴), et Venemaa on sisemiselt surmani haige ja tal puudub jõud vaenlasi tagasi tõrjuda. Tõnisson peab vajalikuks, et juhul, kui Eesti sõja tallermaaks saab, siis ikkagi mingi kindel juhtiv korraldus peaks alale jääma.

Juhul, kui Saksa Baltikumi vallutab, on tal õigus seda rahukonverentsil ehdale nõuda, millega aga ei lepiks Briti ja Skandinaavia riigid. Suurriikide huvide lahkumineks soodustaks Leedu, Läti, Eesti, Soome ja Skandinaavia rahvastel ühineda suureks Balto-Skandia, õigemini Balto-Fenno-Skandia föderatsiooniks, mis moodustaks üle kolmekümne miljonilise rahvaste liidu, mil oleks meile kõigile otsustarbekohane.

J.Tõnissoni idee Balto-Fenno-Skandia föderatsioonist ei leia aga Maanõukogus pooldamist. Vastuväiteid esitati peamiselt reaalpoliitilistel kaalutlustel. J.Seljamaa leiab, et J.Tõnissoni idee on utoopiline. Vabariiklikku föderatsiooni ei saa kujundada, sest Skandinaavia riigid on monarhid, soomlased ei looda meist suurt tuge ja lätlased

²²⁴) Vt. Maanõukogu Protk.1917, 30-a.

²²⁸) Ibid.

²²⁹) Ibid., 30-a.

²³⁰) Ibid., 30-b.

on eestlastega tavaliselt leppimatud²²⁵). K.Ast kahtleb selles föderatsioonis, sest Vene ei saaks läbi Balti mere-
reta²²⁶). J.Kärneri arvates saaks Eesti Balto-Fenno-Skan-
dää föderatsiooni puhul tulevikus eriti sõjalise võitluse
objektiks²²⁷). (Liiga väike ja nõrk²²⁸).

J.Seljamaa, J.Kärner ja V.Maasik kaitsevad föderatsi-
ooni Venega. Suur-slaavi rahvastega födereerumise kõrval
esitab J.Vilms erineva seisukoha ja kaalutleb, kas vahest
ei oleks kasulikum ühineda Lääne-Vene rahvastega²²⁸).

Rootsi rahvusvähemuse esindaja H.Pöhl leiab, et Saksa
ja Briti vastuoludest tingituna on võimalik, et Balti-
kumist saaks iseseisev bufferriik²²⁹). Seda võimalust lähemalt ei kaaluta.

Esmakordselt esitab K.Ast Maanõukogus Eesti iseseis-
vaks kuulutamise mõtte. Pääle mitmete föderatsiooni kom-
binatsioonide kaalutlusi leiab K.Ast, et kõige õigem oleks
kui Eesti ennast iseseisvaks kuulutaks; sellega oleks loo-
dud võimalus edaspidi ühe või teise föderatsiooniga liitu-
miseks²³⁰). Pikemaid mõttevahetusi selle kohta ei tekki,

---

225) Ibid., 30-b.

226) Ibid.

227) Ibid.

228) Ibid.

229) Ibid., 30-a.

230) Ibid., 30-b.

sest mõte on vist liiga uudne. J.Tõnisson tähendab²³¹), et poliitiliseks ideaaliks peaks meil ikkagi olema oma-riiklus, kuid mõeldud tema poolt soovitatud Põhjarikide föderatsioonis. J.Vilms aga kahtleb, sest iseseisev Eesti bufferriik oleks liiga väike ja nõrk²³²).

Sel Maanõukogu koosolekul mingisuguse riigivormi mooduse kohta otsust ei tehta; kõik need neli moodust leidsid kaitsjaid ja vastuvaidlejaid, kuid kõikide soovid ühtusid selles, et ei mingit ühendust Saksamaaga. Riikliku arengu seisukohalt on tähtis samal koosolekul vastuvõetud J.Tõnissoni ettepanek Eesti välisesinduse loomise kohta, kelle ülesandeks oleks väljaspool kodumaad välja astuda eesti rahvusliste huvide kaitseks.

Need rahvaesinduse kinnisel koosolekul esmakordselt avaldatud riigipoliitilised moodused, kas födereerimine ühes või teises föderatsioonis või iseseisvus, ei jää mendi mõtteavaldusteks, vaid nagu hilisemas õigusloolises vaatluses näeme, kaalutakse neid võimalusi pärast 15./28. nov. korduvalt kuni veebruari Manifestini.

---

231) Ibid.

232) Ibid. Leetsmann.

233) J. Anvelt, H. P. Agelmann, H. Sihver.

234) Vt. Maanõukogu Protk., 39, 2.

235) Ibid., 40, 2.

Septembris algab föderalismis nõudmise arengus teine periood: Eesti Asutava Kogu nõudmise ajajärk. Eesti Asutava Kogu mõte tekkis päris ootamatult ühe tõstatatud kaasuse lahendamise puhul.

25.sept./8.okt. algab Maanõukogu uus istungjärk täieliku koosseisuga, kuna linnade esindajad on ka kõik valitud. Ühele enamlaste endisele esindajale²³³⁾ on linnadest valitud lisaks kolm saadikut²³⁴⁾ ja vastne neljaliikmeline enamlaste rühm esitabki istungjärgu avakoosolekul ettepaneku Maanõukogu ümbervalimiseks. Ettepanekus väideti²³⁵⁾ et kuna Ajutine Maanõukogu ei ole demokraatlisel alusel valitud, siis ei ole ta Eestimaa elanikkonna suhtes otsusvõimeline, ning Maanõukogu tuleb viibimata üleüldise, otsese, salajase ühesuguse ja proportsionaalsuse põhimõtte alusel ümber valida. Ettepaneku võetakse järgneva koosoleku päevakorda.

26.sept./9.okt. Maanõukogu koosolekul arutatakse enamlaste ettepanekut. Enamlastest J.Sihver põhjendab oma ettepanekut ja nõuab, et maapäev tunnistaks end mittetõsiseks rahvaesinduseks²³⁶⁾. Mitte-enamlased sõnavõtjad on kõik

233) Anna Leetsmann.

234) J.Anvelt, H.Pöggelmann, H.Sihver.

235) Vt.Maanõukogu Protk., 39, 2.

236) Ibid., 40, 2.

Maanõukogu ümbervalimisega nõus, kuid viimasena esitatud ettepaneku vastu. Läbirääkimiste all J.Tõnisson tõstatab Eesti Asutava Kogu mõtte²³⁷). Pärast läbirääkimisi jääb Maanõukogus enamlaste ettepanek täielikult vähemusse²³⁸), kuna vastu võetakse sama küsimuse lahendamiseks K.Asti ja J.Tõnissoni ühine ettepanek²³⁹). Maanõukogu otsustas esiteks: et praegust Ajutist Maanõukogu, seni kuni pole uut täielikumat esindust loodud, tunnustada õiguslikuks Eestimaa rahvaesinduseks. Teiseks - 30.märtsi (12.aprilli) seaduse §5 punkt 7. põhjal valida komisjon, kes välja töötab tulevase Eestimaa omavalitsuse ja valitsemise seaduse eelnõu, Maanõukogule esitamiseks. Kolmandaks määratakse, et eelnõu olgu väljatöötatud põhilistel, et Eesti oleks demokraatliku föderatiivse Vene vabariigi autonoomne osa. Ja lõpuks neljandaks, et Maanõukogu poolt vastuvõetud eelnõu tuleb Eesti Asutavas Kogus lõplikule otsustamisele ja viimaks üldisele referendumile²⁴⁰). Ühtlasi valitakse otsekohe komisjon eelnõu välja-

---

237) Ibid.

238) Poolt ainult 3 häält, teised vastu. - Ibid.

239) Ettepanek K.Astilt, kuna punkt neljas J.Tõnissonilt. Ettepanek sai poolt 35 ja vastu 3 häält. - Ibid.

240) Ibid.

töötamiseks²⁴²). Osariikliku korra kindlaksmäärajana, kuid selle otsusega oli Maanõukogu asunud enamlaste ettepanekule, et Maapäev mitte tõsine rahvaesindus ei ole, contra ra. Otsuses ei ole toodud kummutavaid väiteid enamlaste põhjenduse vastu, et Maapäev ei ole mitte demokraatlikul alusel valitud, vaid valijameeste kaudu; sellevastu eelnenud sõnavõttudes väideti, et Vene uued semstvod on samuti kaheastmeliselt valitud ja et kogu Vene riigis ei olevat ainustki asutust, mis nii demokraatlikult oleks valitud, kui Eesti maaomavalitsus. Enamlaste ettepanek oli tehtud lootuses, et demokraatlikel alustel korraldatud lotsestel valimistel saaksid enamlased rohkem kohti kui seni. Maanõukogu ei ole selle valimisviisi vastu, ja seaduse sätete kohaselt valitakse komisjon eelnõu väljatöötamiseks. Eelnõu väljatöötamise põhimõtted määratakse kaugeleulatavalt, sisaldades Venemaa kohta nõude, et see olek demokraatlik föderatiivne vabariik. Seni föderalismi nõudes oli Eesti põhikorra kindlaksmääremine usaldatud Vene Asutava Kogu hoolele, kuid selle otsusega on aga viimane üldse välja lülitatud. Eesti Asutava Kogu mõtte algatamise

---

²⁴²) Komisjoni valiti: H. Piip, K. Ast, O. Strandmann, J. Anvelt, A. Ennemuist, K. Päts, K. Parts, J. Tõnisson, A. Birk.

- Ibid.

puhul mõeldi seda osariikliku korra kindlaksmäärana; kuid pärast 15./28.nov. on Eesti Asutava Kogu ülesandeks Eesti riigikorra kindlaks määramine ja lõpliku legislatiiv ja eksekutiiv-võimude loomine.

26.sept./9.okt. püstitatud põhimõtete juurde jäädakse kuni 13./26.nov. sovetilt saadetud Maanõukogu hajutamiskiirakti tõttu ollakse sunnitud Vene riigist lahku lööma ja Eesti riiki konstitueerima.

Maanõukogu oli asunud seega korduvalt ka varem rõhutatud seisukohale, et ei tule jääda mitte passiivselt ootama, mida toob Vene Asutav Kogu, vaid tuleb ise aktiivselt oma ideaalide ja püstitatud deviiside suunas teotsega. Nüüd ~~asutakse~~ asutakse kindlakujuliselt nõudma, et Eestile kindlustataks täielik enesemääramine. See väljendub selgelt üsna peatselt pärast Eesti Asutava Kogu küsimuse põhimõtetelist otsustamist, nn. Skobelevi juhatuskirja täienduses.

Lätlaste vahelisele Pariisi konverentsile saatis Venemaa oma esindaja, kuid Ühtlasi otsustas Venemaa Tööliste ja Soldatite Saadikute Nõukogu Keskkomitee saata sinna oma huvides esindajaks endise ministri Skobelevi, kellele kaasa anti vastav juhatuskiri²⁴³), mille läbiviimist Skobelev

²⁴³) Vt. Maanõukogu Protk., 58,3. - Laaman, Ises.sünd, lk.162. - Piip, Tormine a., lk.22.

konverentsil pidi nõudma. Instruksiooni sisaldas ka muu-
seas nõude, et Vene kindlustab Poolale, Lätile ja Leedule
täieliku enesemääramise, milliste maade pindala oli osali-
selt sakslaste poolt okupeeritud.

Maanõukogu koosolekul 14./28.okt.1917.a. võetakse J.
Vilmsi ettepanekul vastu selle instruksiooni täiendus²⁴⁴).
Selles väidetakse, et Venemaa, nagu instruksioonis on öel-
dud, kindlustab Poolale, Leedule ja Lätile täieliku enese-
määramise, Eesti on aga sõda samal määral puudutanud kui
teisi Vene osasid, siis on Eesti instruksioonis nimetatud
maadega samases seisukorras, mille piiridest nõutakse sak-
sa vägede väljaviimist. Neile asjaoludele viidates, nõuab
Eesti Maanõukogu, kui eesti rahva esindus, ^{et} ka Eestile kind-
lustataks Venemaa poolt täieline enesemääramise õigus, sa-
madel alustel ja määral kui see oli ette nähtud Poolale,
Leedule ja Lätile²⁴⁵).

Seega oli Maanõukogu kui Eesti kõrgeim esinduskogu, ju-
ba kokku astudes asunud nõudma omariiklust, ja 26.sept./9.
okt. otsustanud, et Eesti Asutav Kogu peab määrama Eesti
tulevase riigikorra, kusjuures lõpuks nõutakse Skobelevile
antud instruksiooni täienduses Eestile täielikku enesemää-
ramise õigust. Sellele teele asubki Maanõukogu novembris.

²⁴⁴) Maanõukogu Protk., 58, 3.

²⁴⁵) Ibid.

§6. Sovettide sünnist ja kompetentsist.

Otse revolutsiooni puhkemise järele 1917.a. veebruaris võimalus Peterburis äärmistel pahempoolsetel parteidel hakata teotsema legaalselt. Koondades end tööliste ja soldatite saadikute nõukogude-sovettide ümber, hakkasid nad, eriti pärast enamlaste võimulepääsemist, revolutsiooniga seis oludes etendama tähtsat osa Vene riigikorra kujunemisel. Juba 27.veebr./12.märtsil asutatakse Peterburi sovett²⁴⁶), kes võttis oma ülesandeks revolutsiooni juhtimise.

Rahva esinduskogu duuma jättis hajutusakti tähele panemata ja valis duumakomitee, kes leidis kohe revolutsionääride poolehoiu. Senine valitsus pidi duumakomitee ees taganema.

Nii tekkis Venes revolutsiooni esimestel päevadel kaks uut revolutsioonilist keskust. 2./15.märtsil 1917.a. duuma komitee ja soveti täidesaatev komitee seadsid kokkuleppe kokku uue valitsuse programmi ja moodustasid Ajutise Valit-

²⁴⁶) Vt. E.Asson, Venemaa vana kord ja selle kukutamine, Tartu, 1917, lk.49. - Kann, op.cit.,lk.718.

A.Karenski, sõjaminister A.Gučikov, haridusminister A.Kornilov, teadusminister N.Nekrasov, kaubandus- ja tööstusminister A.Konovalev, põlluminister A.Singerov ja rahaminister M.Terštšenko. Alkukene sotsialist valitsuses oli A.Karenski. - Kann, op.cit.,lk.723.

²⁴⁸) H.Pöggelmann, Klassivõitluse ajalugu, Leningrad, 1923

²⁴⁹) tekkis 1917. a ja a.

suse²⁴⁷). (hatajaks kutsuti Narvaast advokat J. Anvelt²⁵⁰).

Kuigi esimene Ajutine Valitsus oli loodud kokkuleppel sovetiga, jättis sovelt omale kontrolliõiguse valitsuse tegevuse üle. Sovett rivaliseeris Ajutise Valitsusega võimu pärast algusest peale - ja enamlaste mõju kasvamisega jõuti lõpuks uue riigipöördeni.

Samuti nagu Venes, tekkisid ka Eesti maaalal tööliste ja soldatite saadikute nõukogud, kes hakkasid ajama Vene omadega analoogilist poliitikat. Järgmisena huvitabki meid Eesti sovettide tegevus niivõrd, kui võrd seal on tähtsust õigusloos Eesti riigi sünniajastul.

Peale tsaarivõimu langemise teate Tallinnasse jõudmist asus senine enamline illegaalne organisatsioon avalikult teotsema²⁴⁸). Juba 10./23.märtsil pidas enamline Venemaa Sotsiaaldemokraatliku Tööliste Partei Tallinna Osakond oma esimese avaliku koosoleku²⁴⁹). Partei koosnes eestlastest, ~~xiixx~~ venelastest ja lätlastest, nii et isegi partei juhatusesse valiti igast rahvusest 5 liiget. Ühtlasi asuti oma häälekandja ajalehe "Kiir" väljaandmisele, mille toi-

²⁴⁷) Ajutise Valitsuse isiklik koosseis oli: pea- ja sieminister G.Lvov, välisminister T.Miljukov, kohtuminister A.Kerenski, sõjaminister A.Gutškov, haridusminister A.Mannilov, teedeminister N.Nekrassov, kaubandus- ja tööstusminister A.Konovalov, põllutöeminister A.Šingarev ja rahaminister M.Terštšenko. Ainukene sotsialist valitsuses oli A.Kerenski. - Kann, op.cit., lk.723.

²⁴⁸) H.Pöggelmann, Klassivõitluse ajalugu, Leningrad, 1928

²⁴⁹) Vt. Kiir 1917, 3 ja 4.

metuse juhatajaks kutsuti Narvast advokat J. Anvelt²⁵⁰).
Parteil oli esimestel nädalatel ca 300 liiget²⁵¹). Eesti
omavalitsuse, kubermangukomissari ja Maanõukoguga kohali-
ku võimj pärast rivaliseeriva ja legaalsete organite tööd
häirivate enamlaste tegevus ei tule arvesse niivõrd selle
partei piires, kui just esmajoones kohaliku tööliste ja
soldatite saadikute nõukogu, soveti kaudu, eriti peale
seda, kui nad selle juhtimises enda kätte said ülekaalu.

Vene eeskuju jälgides ja pärast riigipöörde teatavaks
saamist asuti kohe ka Eestis 3./16.märtsil 1917.a. Tallin-
nas tööliste ja soldatite nõukogu loomisele²⁵³); ja samal
päeval valiti sinna käitistes tööliste ja teiste organi-
satsioonide esindajaid. 4./17.märtsil teatas soveti (esi-
algu on teates tööliste ja soldatite nõukogu ja elanikkude
komitee), et ta samal päeval kell 19 alates võtab endale
linna kaitse ja korrapidamise²⁵⁴). Tallinna soveti on see-

250) Kiir 1917, 4. - Esimene number ilmus 18./31.märtsil

251) Ibid., 3. 1917.a.

252) Edaspidi tarvitatud pikanimelise nõukogude asemele
segeli kirjanduses soveti. Samuti nende häälekandja Izves-
tija Revelskago Soveta Rabotših i Voinskih Deputatov lü-
hendatult Izvestija.

253) Vt. Izvestija 1917, 1. - Päevaleht 1917, 51. - M.X
Morrison, Punane Tallinn, Tallinn, 1920, lk.112. - J.Pitka
Minu mälestused suure ilmasõja algusest Eesti vabadussõja
lõpuni, Tallinn (1921?), lk.14.

254) "Tallinna Teataja ja Päevalehe ühine eralisa" 5.(18.)
III 1917.

ga loodud, kuid tema edaspidine ülesanne ja juhtkond kujuneb hoopis teissuguseks, kuix seda loomispäevil mõeldi.

Esiialgu oli enamlaste võim sovetis väike²⁵⁵), kuna nad olid vähemuses, sest sinna oli valitud eesti organisatsioonide poolt rohkesti eesti avaliku elu tegelasi. Enamlaste mõju olnud algul isegi nii väike, et nende juhtiv tegelane J. Anvelt olla täidesaatva komitee esimehe kohalt läbi kukutatud²⁵⁶).

Üsna peatselt pärast konstitueerimist asus sovett oma põhikirja väljatöötamisele, milles oli lähemalt määritletud ülesanded, kompetents ja soveti liikmete valimise kord. Soveti koosolekul 18./31.märtsil võeti põhikiri vastu ja avaldati soveti teatajas²⁵⁷), millele aga järgnes otsekohe põhikirja täiendus²⁵⁸), mis käsitab soveti liikmete valimise korda.

Sovetti saatsid kõik Tallinna linna elanikkude kihid ja Tallinnas asuvad sõjaväeüksused oma esindajad. Kuigi sovett kandis Tallinna soveti nime, oli luba sinna esin-

255) Pöggelmann, Ajalugu, lk.83.- Võitluspäevilt, I, lk.210

256) Võitluspäevilt, I, lk.210.

257) Vt. Töölise-, sõjaväe- ja elanikkude-saadikute nõukogu põhjuskiri, 1. Izvestija 1917, 10.

258) Ibid., 1917, 11.

259) Soveti põhikiri A, I, 1.

dajaid saata ka kõigil ülekuubernangulistel organisatsioonidel. Üldpõhimõtteks oli, et iga 500 inimese pealt võidakse valida 1 esindaja²⁵⁹), kuid lähemalt ei määritleta ei valijate ega valitavate vanust ega muid tingimusi. Üldpõhimõtte kõrval määritleti aga lähemalt, et rühmitused 300-700 inimeet valivad 1 esindaja, 700-1200 inimest valivad 2 ja 1200-1700 valivad 3 esindajat²⁶⁰). Vähematel gruppidel oli esindaja valimiseks õigus ühineda²⁶¹). Väiksemad sõjaväeüksused, kellel pole võimalik ühineda, saadavad ühe esindaja. Sovetil on õigus lubada esindajat ka gruppidele, kelle liikmete arv on alla 300²⁶²). Selliselt valitud esindajate kogu moodustas Töölise ja Soldatite Saadikute Nõukogu.

Põhikirjas on soveti kompetents määritletud väga ebatäpselt ja kuna sõnastus on väga ebajuriidiline, siis teeb esitatud sätete täpne tõlgendamine raskusi. Soveti ülesandeks oli "rahvahulkaes rahvavalitsuse mõistete läbi viimine"²⁶³), mille alla nähtavasti mõeldi vastavasihilist propagandat. Teiseks: kutseliste õiguste kaitse ja selgi-

²⁵⁹) Vt. Põhikirja täienduse preambli.

²⁶⁰) Ibid., Tähendus 1.

²⁶¹) Ibid.

²⁶²) Ibid., Tähendus 2.

²⁶³) Soveti põhikirj A, I, 1.

tamine; samuti propagandiline ülesanne. Peale selgitustöö rahvahulkades võttis sovet enda ülesandeks, koos Ajutise Valitsusega, välise korra kaitse korraldamise²⁶⁴), mille all mõeldakse valitsusega kokkuleppel loodud politseiliste funktsioonide täitmist²⁶⁵). Kontrollülesandeist loeb so-vett enda kompetentsi kuuluvaks Asutava Kogu valimiste pu-hul reeglipärasuse järelevalvet²⁶⁶). Seega oli sovet esimene põhikirja järgi puhtakujuline seltskondlik organisatsioon propagandaliste ülesannetega. Välise korra kaitse, s.o. politseiliste ülesannete täitmi-se korraldamine pidi sündima koos Ajutise Valitsusega, mis võis toimuda nii, kuidas viimane seda heaks arvas. Soveti ning Soveti eksekutiivorganiks oli täidesaatev komitee, mis koosnes kahekümnest liikmest, kes valiti soveti liikmete hulgast²⁶⁷). Komiteel oli oma juhatus, mis koosnes esime-hest, selle abist, kahest sekretärist ja kahest laekurist. Juhatuse volituste kestvus oli kaks kuud²⁶⁸).

Täidesaateva komitee kompetentsi kuulus: soveti tööks

264) Ibid., A.I, 4.

265) Juba soveti asutamisest pääle hakkas ta Tallinnas ka korraldama politseilisi funktsioone nn. miilitza näol.

266) Soveti põhikirja A, I, 6.

267) Ibid., B, I.

268) Ibid., B, IV.

vajalikkude materjalide ettevalmistamine ja selle otsuste elluviimine, peale selle sisemiste komiteede ja osakondade tegevuse järelevalve ja väline agiteerimistöö. Täidesaatev Komitee oli ka Ajutise Valitsuse ja teiste asutiste ees soveti esindajaks²⁶⁹).

ja Parlamentaarne rahvaesindus puudus esimestel soveti teotsemise kuudel, ja seda ülesannet tahtis täita sovett, hakates rivaliseerima legaalsete omavalitsuse asutuste ja organitega, tekitades üsna varsti teravaid konflikte. Üldine nõukogu pidi täitma parlamentaarseid funktsioone ja Täidesaatev Komitee kujundama valitsuse, kuna kubermangukomissar esines kui Ajutise Valitsuse volinik ja soveti ning Täidesaatva Komitee otsuste täidesaatja²⁷⁰).

Ajutine Valitsus oli ametlikult seletanud, mida ka Kerenski oma Tallinas käigul oli kinnitanud, et sovettidel ei ole mingeid täidesaatva võimu funktsioone²⁷¹). Vaatamata Ajutise Valitsuses sellisele selõtusele ja soveti enda poolt vastu võetud põhikirjale, hakkas sovett niipea, kui enamlased seal said enda kätte ülekaalu, võimu pärast

²⁶⁹) Vt. Ibid., B, II, 1, 2, 3, 4 ja 5.

²⁷⁰) Vt. Võitluspäevilt, I, lk. 209.

²⁷¹) Vt. E. Laaman, Jaan Poska, Tartu, 1935, lk. 79. - A. Tammann, Eesti iseseisvuse teel, I, Tallinn, 1923, lk. 24.

rivaliseerima. Mittetähtsimeks olevat võidetud vabaduste

Kuidas Tallinna sovett tegelikult käsitas oma kompetentsi, seda iseloomustab tabavalt A.Hellat, kui tegelikult soveti tööst osavõtnu, järgmiselt²⁷²): "Kubermangukomissari ja Maanõukogu pädevus oli seaduses ette nähtud ja nende võimuvahekorrad piiritletud. Tallinna (Töölise ja Soldatite)Nõukogu kompetents ei olnud aga kuski kirja pandud. Kui revolutsiooni sünnitis kõige puhtamal kujul oli ta ise otsustajaks, milliste asjadega ta suvatseb tegeleda ja kui kaugemale ta võim peaks ulatama. Seda ta uskus ja sellest põhimõttest laskis ta oma tegevust juhtida."

Algul muretses Tallinna sovett omale kohaliku valitsusvõimu esindajatega kokkuleppel teatava määrusandluse õiguse. 23.märtsil/5.aprillil 1917.a. Eestimaa kubermangukomissari ja Tallinna kindluse komandandi allkirjadega kuulutati välja kaks Tallinna soveti päevakäsku. Esimeses päevakäsus Tallinna sovett teatas, et ta paneb kõikidele Eestimaa kubermangu kodanikkudele täitmiseks ette: kõiki soveti poolt väljaantud määrusi ja käske, mis soveti juhatuse, kindluse komandandi ja kubermangukomissari poolt kinnitatud, kõikide kodanikkude jaoks sunduslikuks lugeda.

²⁷²) Vt.Vabaduse t., I, lk.94.- Samuti M.Juhkam i.Võitluspäevil, lk.344.

Nende määruste mittetäitmine olevat võidetud vabaduste rikkuda püüdmine ja mille vastu lubati tarvitusele võtta kõik abinõud²⁷³).

See päevakäsk oli kubermangukomissari poolt välja kuulutatud esialgu selgusetu revolutsiooni olukorras, kui polnud veel tekkinud konflikte soveti ja kubermangukomissari vahel²⁷⁴). Sovett oma päevakäsus rõhutas ka, et teda tuleb käsitada kui "kubermangu kõigi elanikkude usaldusega varustatud kõrgema võimuga"organit. Ka sellises korras soveti päevakäskude avaldamine ei saanud tegelikult kaua kesta ettetulnud konfliktide tõttu, kuna Ajutise Maanõukogu avamisega oli loodud rahva tõeline kõrgem esinduskogu.

Elanikkude esindajad, tüütunud pikkadest ja alalistest koosolekutest, jäid soveti tööst eemale²⁷⁵). Selle järele muutsid pahempoolsed soveti põhikirja nii, et sealt sai osa võtta ainult tööliste ja soldatite esindajad ning "nõukogu platvormil seäsvad poliitilised parteid"²⁷⁶). Sovett jättis ohale õiguse lubada esindajaid saata üldnõudeist

---

²⁷³) Kubermangukomissar J. Poska ja kindluse komandandi Leskovi poolt väljakuulutatud soveti päevakäsk nr. 1 ja 2 i. Päevaleht 1917, 67 ja Tallinna Teataja 1917, 67.

²⁷⁴) Vt. infra, §7.

²⁷⁵) Vt. Võitluspäevil, I, lk. 209.

²⁷⁶) Vt. Soveti põhikirja täiendused i. Tööline 1917, 11 ja 14.

erandeid tehes, ja ka uuesti valitud soveti kestvus jäeti täiesti suvaliselt ta enda määrata²⁷⁷). Kui 1917.a. juulis toimetati uute täienduste kohaselt ümbervalimisi, siis juuba valimiste ajal rõõmustasid enamlased, et nad võidavad²⁷⁸). Sellise talitusviisi ja kujunenud olukorra juures ei olnud ime, et Tallinna sovetis pääsesid juhtivale kohale enamlased. Tallinna soveti kujutas endast 1917.a. sügiseks tõsisist reaalselt jõudu, kuna teda toetasid rohkearvulised Tallinnas asuvad vene sõjaväeüksused.

Kuna 1./14.juulil astus kokku Ajutine Maanõukogu, kus enamlaste tähtsus ja mõjuvõim olid minimaalsed, siis otsustasid enamlased vastukaaluks ka soveti organiseerida ülemaaliselt, et õigustada oma seisukohti rahva nimel. Nii kutsutigi 23.-27.juulini/5.-9.aug.1917.a. kokku esimene võimaline takistama reaktsiooni. Sellepärast ainult uus Eesti sovetide kongress, millest võttis osa ca 70 saadikut²⁷⁹). Kuigi ka sellel kongressil jäid enamlased sotsiaal-revolutsionääride, vähemlaste ja erapooletute bloki kõrval mõne häälega vähemusse²⁸⁰). Nii avaldaski kongress täit

²⁷⁷) Tõeline 1917, 14.

²⁷⁸) Ibid., 1917, 15.

²⁷⁹) Vt. Tõeline 1917, 10. - Kongressi saadikuist oli 30 Tallinna sovetist. Peale Tallinna olid esindatud Narva, Tartu, Paide, Haapsalu ja 3 maa soveti. - Ibid.

²⁸⁰) Ibid.

usaldust tolleaegsele Vene Ajutisele Valitsusele²⁸¹), kuna enamlaste V. Kingissepa vastassuunaline resolutsioon jäi vähemusse²⁸²). Kongress võttis vastu resolutsiooni, et on vajalik organiseerida iseseisev Eestimaa soveti²⁸³). Kongressil valiti otsekoheselt ka Eestimaa soveti täidesaatev komitee, mis koosnes 19 liikmest. Vastavalt kongressist osavõtnud parteilisele kuuluvusele valiti täidesaatevasse komiteesse 7 enamlast, 7 sotsiaalrevolutsionääri, 4 vähemlast ja 1 internatsionalist²⁸⁴). Seega ka esimeses Eestimaa soveti kesktäidesaatevas komitees said ülekaalu mitteenamlasted. Kongressi otsuse kohaselt valitud komitee esimeseks ülesandeks määrati sulaste, maatameeste ja kehvikute orga-

²⁸¹) Ibid., 1917, 12. ja nüüd nõutakse kogu väinud soveti-

²⁸²) V. Kingissepa resolutsioon, mis sai poolt 29 häält, konstateerib, et "Revolutsiooni päästmise valitsus" ei ole võimeline takistama reaktsiooni. Sellepärast "ainult uus revolutsiooni tõuge, mis nõukogudeks korraldatud proletaariaadi ja talupoegade diktatori maksma paneb, suudab riiki kitsikusest välja viia." - Tööline 1917, 10.

²⁸³) Vastav resolutsioon i. Tööline 1917, 10.

²⁸⁴) Esimesesse Eestimaa soveti kesktäidesaatevasse komiteesse valiti: 1) enamlastest Vöölmann, Milanov, Anvelt, Mõtlik, Vilkes, Blaufeldt, Samson, 2) sotsiaalrevolutsionääridest Dobrohotov, Wasitsh, Allik, Meister, Kulmann, Galadshants, Suld, 3) vähemlastest Blumberg, Hõllat, Kljatshko, Oinas ja 4) internatsionalistidest Serstnev.

- Tööline 1917, 13. ja 30. jaanuaril. - Vt. Tööline 1917, 85.

²⁸⁵) Vt. Tööline 1917, 81. - Vt. ka infra, §14.

niseerimine²⁸⁵). Eestimaa soveti kompetentsi ja tegevuse lähemaks vaatluseks puudub siinkohal ruum ja võimalus²⁸⁶). Tallinna sovett jäi endiselt reaalseks jõukoondiseks, millele võidi oma samme toetada, kuna aga Eestimaa sovett kujunes organisatsiooniks, mis võimaldas kõnelda maa nimel.

Tallinnas ja teistes kohapealsetes sovettides enamlaste mõjule pääsemine mõjutas ka Eestimaa soveti kesktäidesaatva komitee koossäisu, sest esimesel kongressil püstitatud põhimõtte järgi valiti viimase liikmeid kokkuleppel kohapealsete esindajate parteilise kuuluvuse järgi²⁸⁷).

Teisel Eestimaa sovettide kongressil 12-14./25.-27. okt. 1917.a., mis oli küll väga väikesearvuline²⁸⁸), olid enamlased juba ülekaalus, ja nüüd nõutakse kogu võimu sovettidele²⁸⁹). Eestis teotsenud sovetid, eriti peale enamlaste võimuletulekut, järgisid Venemaa sovettide eeskuju korralduses ja tegevuses. Nii ka kompetentsi suhtes teine Eesti

---

285) Tööline 1917, 13.

286) Märkimist väärrib asjaolu, et Eestis teotsenud sovettide tegevust pole ükski uurija lähemalt, õigem peaaegu mitte sugugi käsitletud, Mälestustes pole seni vahet tehtud Eestimaa ja Tallinna sovettide vahel.

287) Tööline 1917, 13.

288) Osavõtjaid ca 300saadikut. - Vt. Tööline 1917, 85.

289) Vt. Tööline 1917, 81. - Vt. ka infra, §14.

sovettide kongress konstateeris, et Eestimaa soveti (kesk)-
täidesaatval komiteel on võrreldes Vene sovettide korral-
dusega raiooni komitee õigusel²⁹⁰).

Kuid asjata ja tegelikult Eesti õigusloos tähtsuseta
oleks hakata Eestimaa soveti kompetentsi ja õiguste pii-
ritlust otsima vastavatest Vene sovettide põhikirjadest,
pealegi kui neid peaaegu igal nädalal muudeti ja täienda-
ti²⁹¹). See, mida on väidetud Tallinna soveti kohta²⁹²),
on kehtiv ka Eestimaa sovetile, kuna ta revolutsiooni sün-
nitisena hakkas rivaliseerima kohapealsete legitiimsete
võimuorganite ja asutustega, kuni lõpuks oma võimuhaarami-
se katsega kutsus välja kodusõja.

Tallinna ja Eestimaa sovettide kõrval ei vaja lähemat
vaatlust kohapealsed sovetid, kuna nende tegevus ei evi
ülemaalist tähtsust.

---

²⁹⁰) Vt. Tööline 1917, 85.

²⁹¹) Kui sovettide korraldust, kompetentsi etc. tahetak-
se lähemalt käsitleda, siis vajaks see põhjalikku erimono-
graafiat, milleks aga praegu pole tehtud mingeid eeltöid.

²⁹²) Vt. supra, nota 272.

sil 1917. Sovettide võitlus võimu pärast. komisjoni valimi-
ne kui meie vaatleksime soveti ja Maanõukogu vahelist
võitlust ainult pärast novembris antud hajutamisakti, na-
gu seda sageli põgusais ülevaateis tehakse, siis saaksime
ajalooliselt pooliku ja ebaõige pildi, sest see võitlus ei
alanud mitte novembris, vaid palju varem. Soveti kohalik-
ke legitiimseid organe ja asutusi häirivat ja konflikte
tekitavat tegevust, mille sihiks oli kohapeal valitsusvõi-
mu enda kätte haaramine, tuleb vaadelda kogu soveti tege-
vuse kestes. See vaatlus aitab meile selgitada rahvuslik-
kude ürituste ja riigipoliitiliste ideede ja mõtete aren-
gut, sest paljud juriidiliselt ja õigusajalooliselt täht-
sad toimingud ja aktid, millised on tähtsad omariikluse
sünniloos, tekkisid just soveti vastu võitlemise tulemissa-
na. järele, siis komisjar Poska nõustus sellega, sest so-
veti Soveti võitlus legitiimsete asutuste ja organite vastu
arenes peamiselt neljas suunas: esiteks kubermangukomissa-
ri ja -abikomissaride, teiseks kohalikkude omavalitsuste,
kolmandaks eesti rahvusväeosade ja lõpuks neljandana peale
Juskiri II 1. Javestija 1917, 9. - Vrd. Võitluspehivilt, I,
Maanõukogu ja Maavalitsusõõ loomist ka viimaste vastu.

Tallinna soveti esimene samm: segada end keskvalitsuse
esindaja kubermangukomissari tegevusesse, oli 18./31.märt-

sil 1917.a. nõuandva või hiljem nn. valvekomisjoni valimine kubermangukomissari juurde. See sündis kokkuleppeliselt komissari lahkel vastutulekul. Komisjon, mis koosnes 20 liikmest²⁹³), nimetati tema loomispäeval soveti poolt vastuvõetud põhikirjas "Nõudandvaks koguks kubermangukomissari juures"²⁹⁴). Põhikiri määritles ka komisjoni otstarbe, esiteks, et anda komissari tegevusele "rahva soovidele suuremat vastavust;" teiseks suuremat mõjuvust, mis temal, kui valitsuse kõrgemal agendil vaja, ja kolmandaks, et komissarile anda suuremat autoriteeti nõudmiste puhul keskvalitsuse ees²⁹⁵). J. Poska esitas konflikti tagajärjel isegi lahkkuna soveti otsusega kubermangukomissari juurde nõuandva ja mõningate ametnikkude seaduspärasust kontrolliva funktsioone täitva komisjoni valimine üsna revolutsiooni järel, siis komissar Poska nõustus sellega, sest sovetil oli ka oma valijate, rahvahulkade poolehoid, ja peale selle võtsid tollal soveti tegevusest osa peale tööliste ja soldatite esindajate ka kodanikkude või elanikkude esinda-

293) Vt. "Kubermangu komissari juures oleva Nõukogu põhikirja" II, i. Izvestija 1917, 9. - Vrd. Võitluspäevilt, I, 295) T. Teetaja 1917, 93. - Tammann, op.cit. lk. 53.

294) Ibid., I. 1917, 96. - Tammann, op.cit. lk. 20.

295) Ibid. - Vrd. Pöögelmann, Ajalugu, lk. 84. - Tammann, op.cit., lk. 19. - Päevaleht 1917, 64.

jad. Kuna Eestis puudus veel tõeline rahvaesindus, siis tuli arvestada sovetiga kui rahvaesinduse surrogaadiga. Nõuandev kogu muutus aga varsti valvekomisjoniks (nagu teda hiljem nimetati), hakates rivaliseerima komissari endaga.

20.aprillil/3.mail nimetati Eestimaa kubermangu komisari abiks advokaat Jüri Jaakson. 28.aprillil/11.mail arutas seda küsimust valvekomisjon ja leidis, et J.Jaakson ei ole soveti poolt esitatud, seega ei vääri usaldust, ja andis küsimuse sovetile lahendada²⁹⁶). Sovett küsimust arutades avaldas järgmisel päeval J.Jaaksoni nimetamise vastu protesti²⁹⁷). J.Poska esitas konflikti tagajärjel isegi lahkumispalve, leides, et sellises olukorras on töötamine võimatu. Kui sovelt talle aga usaldust avaldas, jäi ta ametisse edasi²⁹⁸).

Kuid koostöö kestis vaevalt kuu aega. Valvekomisjoni nõusolekul oli kubermangu komissar määranud Eesti Ajutise Maanõukogu valimised 23.maille/5.juunile. Ent 19.mail/1.juunil sovelt oma koosolekul nõudis, et komissar valimised rohkem kui kuu aega edasi lükkaks ja süäljuures paluti valit-

296) T.Teataja 1917, 93. - Tammann, op.cit.lk.20.

297) T.Teataja 1917, 95. - Tammann, op.cit.lk.20.

298) Tammann, op.cit.lk.21. - Laaman, Poska, lk.78.

Tammann, op.cit., lk.2633.

302) vt. T.Teataja 1917, 116. - Phevalent 1917, 116.

303) Phevalent 1917, 119. - T.Teataja 1917, 15. - Tam-

mann, op.cit., lk.25. - Laaman, Poska, lk.11.

suselt valimisõigust anda juba 18-aastastele²⁹⁹). J. Poska vastus on eitav, ja ta teatas, et Ajutise Valitsuse ametliku seletuse põhjal puudub sovetil täidesaatev võim, mida on kinnitanud ka Kerenski Tallinnas viibides³⁰⁰).

Valimised toimetati keelust hoolimata. 26. mail/8. juunil otsustas sovett komissar Poskat ametist tagandada ja ameti kuni uue komissari valimiseni Täidesaatva Komitee kätte anda. Järgmisel päeval, kui kubermangu komissar pealinnas viibis, ilmusid Täidesaatva Komitee esindajad kubeneri kantseleisse ja võtsid ameti üle³⁰¹). Otsekohene hakkas saabuma proteste kümnete kaupa soveti seadusevastase tegevuse kohta. Arvukalt protesteerisid valla-, alevi- ja linnavalitsused, sõjaväeüksused, kogudused, organisatsioonid jne. jne. Järgnevatel päevadel oli kõigil eesti päevalehtedel esiküljed täis proteste; mõnel päeval on neid avaldatud üle paarikümne³⁰²). Rakvere, Haapsalu, Paide ja Võru sovetid protesteerisid Tallinna soveti tegevuse vastu³⁰³). Rakvere sovett märgib oma protestis õigustatult, et ainult valitsusel on õigus oma esindajad ära kutsuda, kuna Tallin-

299) Kiir 1917, 46. - Tammann, op.cit., lk. 24.

300) Tammann, op.cit., lk. 24. - Laaman, Poska, lk. 79.

301) T. Teataja 1917, 114. - Laaman, Poska, lk. 79. - Tammann, op.cit., lk. 24jj.

302) Vt. T. Teataja 1917, 116. - Päevaleht 1917, 116.

303) Päevaleht 1917, 119. - T. Teataja 1917, 15. - Tammann, op.cit., lk. 25. - Laaman, Poska, lk. 81.

na sovett ei ole mitte kogu rahva esindaja, tal pole seda õigust. ministri telegrammi, milles paluti Poska seni
ku 29.mail/11.juunil saabus Ajutise Valitsuse peaminist-
rilt Tallinna Peeter Suure merekindluse komandandile te-
legramm, milles tunnistati soveti tegevus J.Poska tagan-
damise ja valimiste äramuutmise asjus seadusevastaseks³⁰⁴⁾
Kirjutati ka, et soveti otsuseid ei tule täita, valimised
jäävad kehtima ja kõik ametnikud oma kohtadele. Sellega ei
olnud küsimus kaugeltki veel lahendatud, vaid selleks ku-
lus veel üle kuu aja rivaliseerivate poolte vaheliseks
võitluseks. ~~... ja Poska tuleb komisarina valitsusest jat-~~
Peterburi sovett saatis oma Täidesaatva Komitee liik-
med kohapeale asja uurima ja selgitama. Soveti koosolekul
30.mail/12.juunil võeti vastu Peterburi esindajate sobitu-
sel resolutsioon³⁰⁵⁾, milles tunnistati tarvilikuks, et
Ajutine Valitsus Poska tagandaks ja valimised kaadaks. So-
vett tunnistas sellega omaks seisukoha, contra endisele
taktikale, et tal on ainult ettepaneku õigus ja ta pole
mitte kohapealne valitsusvõim.

304) Vt. Päevaleht 1917, 116. - T.Teataja 1917, 116. -
Tammann, op.cit., lk.26.

305) Päevaleht 1917, 117. - T.Teataja 1917, 117. - Tam-
mann, op.cit.lk.28.

kart Selle ekstsessi vastu protesteeris ka Eesti Liit, saates peaministrile telegrammi, milles paluti Poskat seni kuberneriks edasi jätta, kui nad kutsuvad kokku 18. juuniks/1. juuliks kongressi, millest võtavad osa valdade valijamehed, linnade esindajad, soveti esindajad jne., iga 1000 elaniku pealt üks esindaja. See kongress rahva tahte väljendajana pidi küsimuse lõplikult otsustama. Otsus oli tehtud kokkuleppel Peterburi soveti abiesimehe N.D. Sokoloviga³⁰⁶). 4./17. juunil teatas siseminister kubermangukomissarile telegrammiga, et soveti ettepanek on jäetud tähelepanemata ja Poskal tuleb komissarina valitsemist jätkata - sellest kõigile komissaridele ja asutustele teatades³⁰⁷). Järgmisel päeval telegrafeeris soveti Täidesaatev Komitee Ajutisele valitsusele, et "kui Poska täna kella 4-ks ametist ei tagandata, siis täidesaatev komitee võtab ta vangis"³⁰⁸). Küsimuse lahendamiseks kutsuti Poska samal päeval kiirtelegrammiga pealinna ja kubermangu valitsemise anti ajutiselt kindluse komandandile. Ajutine Valitsus

---

306) Tammann, op.cit., lk.29.

307) Päevaleht 1917, 121.- T.Teataja 1917, 121.- Tammann, op.cit., lk.29.

308) Kiir 1917, 58. - vrd. Tammann, op.cit. lk.30.

kartes soveti poolt ekstsesse, jättis J. Poska lühemaks ajaks maaomavalitsuse uuendamise komisjoni tööle, ja kolme nädala pärast asus Poska uuesti oma ametikohuste täitmisele.

Samal ajal tekkis konflikt ka Tartu soveti ja Lõuna-Eesti abikomissar K. Partsi vahel³⁰⁹). Tartu sovett ei olnud rahul abikomissar K. Partsi tegevusega. 23. juunil/6. juulil vangistas sovett abikomissari, viies ta kohalikku vanglasse. Ta vabastati aga järgmisel päeval vanglast, kuid jäeti veel üheks päevaks kodusesse aresti. Samal ajal tahtis sovett vangistada ka Tartu linnapead H. Luhti, kuid viimase mittekodusoleku tõttu osutus see võimatuks. Kuid ta vangistati siiski 20. juulil/2. augustil lühemaks ajaks. Abikomissar K. Parts, olles küll kiire valitsus- ja sõjaväevõimude vahelesegamise tõttu vanglast vabanema, esitas tervislikel põhjustel lahkumispalve Ajutisele Valitsusele. Viimane vabastas K. Partsi abikomissari kohalt, määrates ajutiseks asetäitjaks maakonna komissari J. Ostrati.

³⁰⁹) Vt. lähemalt K. E. Sõöt 1. Võitluspäevilt, I, lk. 289 jj. - Laaman, Poska, lk. 83 jj. - Tammann, op. cit. lk. 30.

³¹¹) Vt. kongressi resolutsioonid 1. Päevalet 1917. 45. Tammann, op. cit., lk. 31 j.

linna Kubermangu/komissari ja tema abide ning Tallinna ja Tartu soveti vahelises konfliktide asjus ütles lõppsõna 2./15. juulil "Esteniasse" kokku tulnud rahvakongress³¹⁰), mille otseseks ülesandeks see oli. Pahempoolsed, enamline element, jäädes kongressil nähtavasse vähemusse, lahkus protesteerides kongressilt. Pärast otsustas kongress üksmeelselt³¹¹): esiteks, et J. Poska Ajutise Valitsuse esinajana on oma tegevuses alati talitanud seaduslikkuse ja õiguslikkuse piires, mispärast on tal täielikult eesti rahva lugupidamine ja usaldus. Kõik Tallinna soveti vägivalla ja omavoli avaldused Eestimaa kubermangu/komissari vastu, valitsusvõimu enda kätte haaramise sihiga ja valimiste annulleerimisega, on kogu maal tekitanud ärevust ja pahameelt, mõistetakse kongressi poolt hukka. Järgnevates resolutsioonides avaldati usaldust abikomissar J. Jaaksonile, aga Tartu soveti kohta, kes abikomissar K. Partsi arreteeris ja vanglasse viis, samuti linnapea Luhti arreteerida tahtis, otsustati, et kuna sovett oli talitanud seal

³¹⁰) Kongressist võttis osa 700-800 saadikut. - vt. Tamman, op.cit., lk. 31. - Laaman, Ises. sünd, lk. 124.

³¹¹) Vt. Kongressi resolutsioonid i. Päevaleht 1917, 45.- Tamman, op.cit., lk. 31 j.

ilma kohtuvõimu määruseta, omavoliliselt, siis tuleb vahejuhtumi kohta alustada juurdlust ja võtta süüdlased vastutusele. Lõpuks avaldas kongress soovi, et J. Poska ja J. Jaakson oma kohtadele edasi jääksid.

Kongressi resolutsioonid, niivõrd kui nad olid sihitud tulevikku, rakendati ka ellu, komissar ja abi jäid oma kohtadele ja Tartu sündmuste asjus alustati juurdlust.

Ajutine Valitsus oma telegrammis oli tunnistanud soveti tegevuse komissari tagandamise asjus seadusevastaseks, ja selleks kokku kutsutud rahvaesindajad avaldasid komissarile ja abikomissarile usaldust, mõiste ühtlasi soveti tegevuse hukka. Kuigi sovett oli Ajutiselt Valitsuselt kategeooriliselt nõudnud J. Poska tagandamist, ähvardades ekstsessidega, pidi ta siiski alistuma.

Revolutsiooniaegses olukorras ei võetud aga soveti seadusevastase tegevuse vastu tarvitusele mingeid sanktsioone, kuna see oleks olnud ka peaaegu võimatu, sest sovett tunnistas end revolutsiooni süvendajaks ja revolutsiooniga võidetud vabaduste kaitsjaks, põhjendades oma samme sellega, et need on esmajoones sihitud kontrrevolutsiooni vastu võitlemiseks.

Peatselt talitas Tallinna sovett Tartu eeskujul. 131. aug./13.sept. ilmusid kubermangukomissari kantseleisse dr.Blumberg mereväelastega³¹²), näidates ette soveti täidesaatva Komitee kirjaliku tõenduse, et komissar Poska tuleb arreteerida. Komissar alistudes sõjaväelisele jõule, sõidutati Kadrioru lossi, kus oli soveti asukoht. Komissari süüdistati selles, nagu oleks ta valitsusele saadetud telegrammis avaldanud Vene sõjaväe kohta kompromiteerivaid andmeid. Tõllal laastasid ja rüüstasid demoraliseerunud vene sõjaväeosad Eestimaad, ja Poska oli 8./21.aug. just selle kohta saatnud valitsusele telegrammi. Otsekohe saadi aga miilitse protokollide ja teiste dokumentide põhjal poolt selgitada, et telegrammis esitatud faktid vastavad tõele, ja komissar vabestati soveti poolt³¹³). Samal päeval võttis vastu ka Maapäev Poska arreteerimise kohta resolutsiooni, milles konstateeriti, et komissar pole avaldanud mingit kontrrevolutsioonilist tegevust ja et komissar on ametis kuni uue valimiseni Maanõukogu otsuse põhjal³¹⁴).

See oli viimased suuremaid konflikte soveti ja kuber-

312) Vt. Päevaleht 1917, 195.

313) Päevaleht 1917, 196. - Laaman, Poska, lk.89 j.

314) Maanõukogu Protk., 37, 1.

letav riigisõnni juba ilma uut riiki toetava sõjaväeta. mangukomissari vahel kuni oktoobri riigipöördeni, mil Poska oli sunnitud taanduma. Eelnenud vaatlusest nähtub, et soveti korduvad katsed alistada endale kubermangukomissar Poskat või teda hoopis kõrvaldada, ei annud mingeid tulemusi, kuni oktoobri pöördeni.

Tallinna ja teistel sovettidel tekkis rohkesti konflikte ka kohalikkude omavalitsustega, sest soveti rivaliseeris ka paljude kohalikkude omavalitsuste kompetentsi kuuluvate küsimustega. Eelpool on juba viijjatud Tartu soveti poolt Tartu linnapea arreteerimine; mainimist vajaks veel soveti ja Tallinna linnavalitsuse konflikt politseivõimu, nimelt miilitsa korralduse pärast, kus linnavalitsuse poolt valitud miilitsaülema lipnik K.Päts pidi tagasi astuma soveti poolt valitud miilitsaülema adv.A.Hellati ees³¹⁵).

Ükski riik ei saa väbi ilma kaitseväheta. Iseseisev rahvuslik kaitseväge on eelduseks ka riigi loomisel, sest vastkonstitueeritud riigil leidub ikka vastaseid, olgu emamaa või naaberriikide näol, kes soovivad vallutada tekkinud riiki. Riikide tekkelugusid vaadeldes näeme, et nad on sündinud ikka võitluse tulemusena. Seega on raskesti kujut-

³¹⁵) Vt. lähemalt miilitsa korraldusest A.Hellati kirjutis i. Võitluspöevilt, I, lk.118 jj.

letav riigisünni juhul ilma uut riiki toetava sõjaväeta. Tall Eestlaste riigipoliitiline ideaal arenes 1917.a. autonoomiast riikliku iseseisvuseni. Samal ajavahemikul ju loodi ka rahvuslikud väeosad. Rahvuslike väeosade loomisel ei mõeldud, et neist võivad kord kujuneda Eesti riigi väeosad. t, tunnistas aga momenti olukorda arvesse võttes rahvusl Eestis rahvuslike väeosade mõte tõsteti pärast veebruarirevolutsiooni avalikult üles Tallinnas 28.märtsil/10. aprillil esimesel selleks korraldatud eesti sõjaväelaste koosolekul ³¹⁶), kus valitud komisjonk "Eesti sõjaväelaste Büroo"³¹⁷) kujunes rahvusväeosade organiseerijaks. Algas hoogne aktsioon rahvusväeosade asutamiseks, ja 12./25.aprillil võidakse asuda esimese Eesti polgu formeerimiselt³¹⁸). e, kindluse staabi kranjõmises³²¹). See Ometi aga ei läinud rahvuslike väeosade loomine ilma takistusteta ja raskusteta. Enamlased nägid selles algatuses eestlaste separatistlike püüdeid, ja seepärast Peterburi ja Tallinna sovetid asusid eesti rahvusväeosade suhtes eitavale seisukohale. oveti otsus Eesti polgu laiali-

316) Vt. O.Kurvits, Eesti rahvusväeosade loomine 1917 - 1918. 1.Eesti polk, I, Tallinn, 1930, lk.30 j.

317) Ibid., lk.36.

318) Ibid., lk.70.

323) Võitluspevilt, I, lk.171.

Juba esimesi rahvusväeosade loomise algatusi katsus Tallinna sovett igal võimalikul juhul takistada³¹⁹). Viimase algatusel segas end küsimusse ka Peterburi sovett, mille Täidesaatev Komitee 20.aprillil/3.mail otsustas, et ta tunnustab küll põhimõtteliselt rahvaste enesemääramise õigust, tunnustab aga momendi olukorda arvesse võttes rahvuslikkude polkude, eriti eestlaste ja ukrainlaste formeerimise mittesoovitavaks³²⁰). Kui Eesti polgu formeerimine oli saanud teoks, siis võtab Tallinna sovett oma koosolekul 29.aprillil/12.mail J.Anvelt'i ettepanekul vastu väga kategoorilise otsuse, kus nõuti, et sovett peab tingimata tarvilikuks, et Eesti polk viibimata laiali saadetakse Eestimaa kubermangu piiridesse ja lähemale rindele, kindluse staabi äranägemisel³²¹). See nõudmine esitati soveti esindaja poolt Ajutise Valitsuse sõjaministrile³²²). Võitlus läks selle järele rahvusväeosade organiseerijate ja soveti vahel härmiselt teravaks, nii et esimeses Eesti polgus oändud valmis igal juhul relativastatud endakaitseks³²³). Soveti otsus Eesti polgu laiali-

319) Vt. Pitka, op.cit., lk.15.-Kurvits, op.cit., lk.64.

320) Kurvits, op.cit., lk.80.

321) Ibid., lk.84.

322) Ibid.

323) Võitluspäevilt, I, lk.171.

saatmise üle ei teostunud, kuid soveti vastuaktsioonid tekitasid rahvusväeosade organiseerimisel küllalt raskusi. Uute polkude formeerimislubade saamine muutus raskeks, ja nii saadi korduvate nõudmistega ja pingutustega järele alles 24.sept./7.okt. luba teise eesti väeüksuse, Tartu Eesti tagavarapataljoni asutamiseks³²⁴).

Otse pärast Vene Ajutise Valitsuse poolt Ajutise oma-valitsuse korralduse dekreediga andmist asus enamlaste partei sellele vastu töötama. Lubati kõik abinõud tarvitusele võtta, et see dekreet ellu ei viidaks³²⁵). See dekreet olevat antud vana korra säilitamiseks ja selle põhjal ei tulevat ette võtta mingit valimist³²⁶). Kui sovetis pääses enamine vool juhtivale kohale, siis loomulikult hakkas ka soveti sama põhimõtete järgi käima. Iseenesest oli see soveti seisukohast päris ettenägelik poliitika, kuigi mitte aus ja õiglane, sest Maanõukogu kokkuastumisega oleks see kogu olnud rahva omavalitsuslik esindus ja soveti ainult kitsa territoriaalse osa seltskondlik esindus.

Eelnenus juba nägime, et soveti nõudis kubermangu komissarilt Maanõukogu valimiste edasilükkamist, kuid vaata-

³²⁴) Kurvits, op.cit., lk.192 jj.

³²⁵) Kiir 1917, 12. (uus 12. (26.) juulil.

³²⁶) Ibid., vangistamise jt. sündmuste kohta vt. 1917-18. aasta 1917, 1 ja 3. - Pövalent 1917, 154 ja 155. - Võitlusidest 1917, 1, lk.126 j. - Pövalent, Ajalugu, lk.85.

mata soveti aktiivsele atakeerimisele, see ei õnnestunud.

Seaduslik Eesti kubermangu esindus Maanõukogu astus 1./14.juulil kokku. Pärast Maanõukogu lõpuliku koosseisu kujunemist oli enamlastel 66 liikmest ainult 4 esindajat³²⁷⁾ Enamlaste täielik vähemusse-jäämine põhjustaski, et 25.sept./8.okt.1917.a. enamlaste fraktsioon esitab Maanõukogule ettepaneku³²⁸⁾, et Maanõukogu otsekohe valitaks ümber demokraatlikul alusel. Ettepanek lükatakse tagasi, kuna selle ettepaneku arutamisel tõstetati üles Eesti Asutava Kogu mõte, mis ka vastu võeti³²⁹⁾.

Võimu pärast rivaliseerivate sovettide tegevust ei suudetud piirata, kuigi juulis selleks astuti mõningaid samme. Nii suleti kohalik enamlaste häälkandja "Kiir"³³⁰⁾ ja üks nende juhte J.Anvelt arreteeriti 14./27.juulil lühemaks ajaks³³¹⁾. Kui Anvelt vabastati, asutati uus häälkandja, kusjuures sovettide ja valitsusvõimu vahekord läks üha teravamaks.

Esimene ajajärk selles võitluses kestis novembrini, mil algas teine etapp, kodusõda.

---

327) Vt. infra, nota 233, 234.

328) Vt. Maanõukogu Protk., 39, 2.

329) Vt. supra §5. ja vallutamise a.1917. Tallinn, 1937.

330) Viimane nr.88 ilmus 12.(25.) juulil.

331) J.Anvelti vangistamise jt. sündmuste kohta vt. Tööline 1917, 1 ja 3. - Päevaleht 1917, 154 ja 155. - Võitluspäevilt I, lk.126 j. - Pöögelman, Ajalugu, lk.85.

Muhu- ja Hiiumaa 334)

§8. Novembrieelne olukord ja 15./28.nov. aktide ettevalmistus. Rindelt taga mistus. demoraliseeritud sõjaväe üksused rüüstasid, laastasid ja põlvitsid tagalad. Kodanik ei võinud olla kindel oma elule ega varandusele. Tõltsaegastes revolutsiooni sündmuste keerises üllatuslikult kiiresti, ajashtedes olid selliseid juhtumaid tõendavad teated päris autonoomse omavalitsuse ja föderalismi juurest jõuti novembris riikliku iseseisvuse otsuseni. Maanõukogu ei lugevõinud oma kompetentsi kuuluvaks Eesti riikliku korra määratlamiseks; seda ülesannet pidi täitma Eesti Asutav Kogu. Ajaloo parast riviliseerivad kohalikud sovetid takistasid igal sündmuse ootamatu käigu tulemusena saabus aga Eesti iseseisvustamine varem, kui seda oleks loodetud.

Maailmasõja tegevus kandus Baltimaail Eestila üha lähemale. 21.aug./3.sept. langes Riia linn, mis tekitas Eesti rahvas ärevust ja pani juhtkonna tõsiselt mõtlema maa ja rahva saatuse üle. 29.sept./12.okt. maabusid Saksa väed Saaremaal³³²). Viie päevaga vallutati 2709 km² pindala, s.o. kogu Saaremaa³³³). Suur osa demoraliseeritud Vene vägesid langes vangi. 7./20.okt., seega üheksa päeva kestnud vallutamise järele, oli sakslaste valduses kogu Saare-

332) Saaremaa j.t. saarte langemise kohta vt.N.Reek, Saaremaa kaitsmine ja vallutamine a.1917. Tallinn, 1937, lk.81 jj.
 333) Ibid., lk.128.

Muhu- ja Hiiumaa³³⁴). Kirjutasid senine Ajutise Valitsuse
Sügisel oli muutunud maa ja rahva olukord raskelt-tõsi-
seks. Rindelt taganenud demoraliseeritud sõjaväe üksused
rühustasid, laastasid ja võõvisid tagalat. Kodanik ei või-
nud olla kindel oma elule ega varandusele. Tolleaegsetes
ajalehtedes olid selliseid juhtumeid tõendavad teated päris
igapäevased. Maanõukogu ja omavalitsused katsusid teha
kõik, mis võimalik selle takistamiseks³³⁵). Maal korra
alalhoidmine tegi tõsiseid raskusi, seda enam, et võimu-
pärast rivaliseerivad kohalikud sovetid takistasid igal
võimalikul juhul autonoomse Eesti haldusorgane. Olukord
oli tõsiselt kriitiline, sest säärane anarhia valitses
tollal üle kogu Venemaa.

25.okt./7.nov. toimus Venes enamline riigipääre, so-
vetid Leniniga eesotsas haarasid võimu oma kätte. Tallin-
nas toimus riigipööre paar päeva hiljem. 27.okt./9.nov.
ilmus Toompeale sõjarevolutsioonilise komitee volinik Vik-
tor Kingissepp ja nõudis, et toimunud riigipöörde puhul
kubermangukomissar annaks talle üle riigi keskvoimu esin-
daja ülesanded. Säälsamas koostati ka üleandmis-

³³⁴) Ibid., lk.144 jj., 151.

³³⁵) Vt. Maanõukogu Protk. 1917, 57, 1,3,4, Lisa-d 3,4.-
Ibid., 59,5. - Vt. Vilmsi sõnavõttu i.Vanmatekogu Protk.,
1917, 36.

³³⁸) Vt. Kliimann i. Vabaduse t., I, lk.26.

akt,³³⁶), millele alla kirjutasid senine Ajutise Valitsuse kubermangukomissar J. Poska ja uue keskvõimu esindaja V. Kingissepp. Uus riigihalduse esindaja kõrvaldas kõik senised maakondade komissarid, ent ei teinud omahalduse alal mingeid muudatusi ega korraldusi, ja kõik Bestimaa autonoomsed organid jäid endiselt teotsema³³⁷).

Kuigi riigi haldusasjade ülevõtmine oli sündinud takistuseteta, kuid sellest hoolimata järgnes rida konflikte, sest kohalikud ametnikud, sõjaväelased ja omavalitsused ei tahtnud tunnustada enamlist riigivõimu.

Uus komissar oli asunud oma kohale legitiimselt ja legaalselt³³⁸) ja tema kompetentsi kuulusid endiselt kontrolli-, valve ja sanktsioneerimise funktsioonid. Oktoobri-revolutsioon tõi ainult uue isiku keskvõimu esindajana, kuna Bestimaa kõrgeimaks deliberatiivseks organiks jäeti en-

---

³³⁶) "Akt 1917.a. oktoobril 27.päeval. Aset leidnud riigipöörde puhul mina, ajutise valitsuse Bestimaa kubermangu komissar Jaan Jaani p. Poska, andsin üle ja mina, Bestimaa nõukogude sõja-revolutsioonilise komitee volinik Viktor Eduardi p. Kingissepp, võtsin vastu kõik Bestimaa kubermangu valitsuse asjad. J. Poska. V. Kingissepp." Osundatud per Võitluspäevil, I, lk.56.

³³⁷) EGV 1917, 44 on avaldatud uue komissari esimene päevakäsk 27.okt.(9.nov.) 1917.a., milles ta teatab, et Sõja-Revolutsioonilise komitee käsul on ta asunud Bestimaa kubermangu valitsemisele. Teatades, et lõpetab Ajutise Valitsuse komissaride volitused, kuid "kõigile mina all olevatele ametnikkudele panen ette kohtadele jääda oma ametikohuste täitmisele." - Vt. Kliiman i. Vabaduse t., I, lk.24.

³³⁸) Vt. Kliimann i. Vabaduse t., I, lk.25.

diselt Maanõukogu ühes tema eksekutiivorgani, Maavalitsusega. Maanõukogu teotses pärast pööret legaalselt edasi. Uued võimud aga hakkasid peatselt tungima autonoomsete auate kompetentsi; ja tekkinud konfliktide kohta tuli Maanõukogul võtta seisukoht olukorra normaliseerimiseks.

Faktiline võimude dualism avaldus soveit sagedases legaalseid omavalitsuse organeid häirivas ja takistavas tegevuses. Selline olukord ei võinud kesta pikemat aega, seda oli vaja normaliseerida. Teoreetiliselt ja praktiliselt tõusetub sarnase olukorra normaliseerimiseks kolm võimalust. Maanõukogul tuli otsustada, esiteks, kes tunnustada oktoobripööret ja alistuda sovettide võimule, teiseks, kas leida lahendust kollaboratsiooni teel, s.o. tunnustada oktoobripööret ja alistuda sovettidele nende legaalses tegevuses, või kolmandaks, oktoobrirevolutsiooni ja sovettide tegevust mitte tunnustada ja jääda teotsema legaalselt autonoomse ühikuna³³⁹).

Maanõukogus olid kommunistid täielikult vähemuses³⁴⁰), ja sellepärast esimene võimalus ei tulnud senises mitte-kommunistlikus poliitilises juhtkonnas üldse kaalumisele. Juriidiliselt oleks see moodus lähendanud kohaliku autonoomse ühiku täielikku hävitamist³⁴¹). Teine võimalus tä-

*** 339) Vt. Vabaduse t., I, lk.26.

340) Vt. supra, nota 233, 234.

341) Vabaduse t., I, lk.26.

hendas juriidiliselt Eestimaa autonoomia säilitamist, ja sääljuures ühtlasi sallida ka revolutsiooniliste kommunistlikkude sovettide kontrollimiseõigust. Esiialgu leidis see võimalus kõige suuremat pooldamist olukorra normaliseerimiseks, kuid sellest tuli tegeliku olukorra sunnil loobuda. Kolmas võimalus tähendas Eestile autonoomsuse säilitamist, kuid veel enam, poliitiliselt tuli sel juhul asuda riigliku iseseisvuse teele. See tähendas aga osaliselt revolutsioonilist sammu, Venemaa desintegratsiooni, mis oleks esile kutsunud kodusõja. Seda võimalust ei mõeldud esialgu kasutada.

Maapäev oli oma istungite sessiooni lõpetanud 14./27. okt., seega enne oktoobripööret, ja uue sessiooni kokkukutsumine jäeti Maanõukogu juhatuse ja Vanematekogu hoolde³⁴²). Millisele seisukohale tuli asuda oktoobripöörde ja kohalikkude sovettide tegevuse suhtes, neid küsimusi tuli nüüd Maanõukogu istungite vaheaja tõttu kaalutleda Maanõukogu juhatusel, Maavalitsusel ja Vanematekogul.

Esmajärjekorras peeti vajalikuks leida lahendus poliitilise olukorra normaliseerimiseks enamlastega kollaboratsiooni printsibiil. Maapäeva Vanematekogu 1./14.nov. esi-

---

342) Maanõukogu Protk., 58, 14.

mesele istungile pärast oktoobripööret kokku tulles, aru-
tas poliitilise momendi küsimust. Sõnavõttudest selgus³⁴³),
et enamlaste võimuletulek on arvatavasti ainult mööduv
nähtus. M. Martna tähendas veel järgneval koosolekul, et
enamlaste "õnnemängu" tulemused peaksid selguma hõljemalt
18./23.dets., sest nälg sõjavägedes tegevat ise otsuse³⁴⁴).
Olukorra normaliseerimise lõplikuks lahenduseks otsustati
15./28.nov. Maapäev erakorraliseks istungjärguks kokku kut-
suda³⁴⁵). Ettepanekud Maapäeva hiljem kokku kutsuda lüka-
takse tagasi³⁴⁶). J. Tõnisson ja K. Püts (oli tollal Maava-
litsuse esimees) olid J. Anveltiga pidanud koostöö võima-
luste üle läbirääkimisi, millest viimane olevat kategoori-
liselt ära öelnud. Kommunistid olnud kindlal arvamisel, et
rahva enamus neid pooldab ja nende radikaalseid reforme
heaks kiidab³⁴⁷). Rõhutades koostöötamise vajadust enam-

*** 343) Vt. J. Vilmsi ja J. Kuke sõnavõtte i. Vanemate-
kogu Protk. 1917, 32.

344) Ibid., 1917, 34.

345) Ibid., 1917, 33, 1-2 ja 4.

346) Ibid., 1917, 33, 2 ja ibid., 1917, 34.

347) Pärast aruannet Vanematekogule läbirääkimiste käigust
ütleb J. Tõnisson resümeerivalt: "Mitmekordse ettepaneku pea-
le, et läbi rääkida, kuidas võiks maa asju ühiselt ajada,
seale peale ei annud tema (Anvelt) mingit lootust, seda mit-
te tarvilikuks pidades. Praegu on nemad selles kindlas usus,
et nende teguviisi taga rahva enamus seisab." - Ibid., 1917,

lastega, arvestati peamiselt formeerimisel olevate eesti väeosade nõrkusega kokkupõrgete puhul võrreldes sovette toetavate vene väeüksustega. Kodusõda välja kutsuda ei peetud soovitatavaks³⁴⁸). Kommunistid töötasid välja uut demokraatlikumat Maapäeva valimisseadust, mille alusel pidi uus Maapäev juba jaanuaris 1918.a. kokku astuma. Kax selle eelnõu väljatöötamisel ei olevat tarvilikuks peetud koostööd, lubatud ainult väljatöötatud materjale näha anda³⁴⁹). Kollaboratsioon või kooperatsioon enamlastega osutus kõige väiksemaiski asjus võimatuks, sellepärast tuli Maanõukogul tahe-tahtmatult asuda kasutama kolmandat, s.o. viimast ja algul hädaohtlikuna nähtud võimalust.

Samal ajal, kui Maapäeva juhtivaiaks ringkonnis peeti läbirääkimisi kommunistidega koostöö võimaluste üle, töseteti mitmel poolk omavalitsustes, sõjaväes ja organisatsioonides üles küsimus ja võeti vastu samasisulised resolutsioonid, et Maapäev ütleks ära koostööst enamlastega ja kuulutaks enda ainuvõimuks, asudes seega omariikluse teele.

Üks esimesi, kes avalikult sellast seisukohta väljendas, oli Tallinna Eesti polk 1./14.nov. oma üldkoosolekul.

348) Ibid.

349) Ibid.

Nõuti, et seni, kui Venemaal ei ole valitsust, mida välisriigid tunnustaksid, peab Eestis kogu valitsusvõim olema Eesti Maanõukogu käes. Otsus avaldati ajakirjanduses³⁵⁰).

Kateoorilisemalt ja selgemalt avaldas oma seisukohad 5./18.nov. Tartus toimunud Eesti Demokraatliku Erakonna osakondade konverents J.Tõnissoni juhtimisel, kust peale Tartu esindajate võtsid osa veel esindajad 11 osakonnast³⁵¹). Konverents võttis vastu resolutsiooni, milles nõuti, et Maanõukogu avalikult teataks, et Eestis ei täida muidu keegi Vene keskvalitsuse määrusi ja seadusi, kui Maanõukogu neid ei ole seaduslikult korda mööda välja kuulutanud³⁵²). Lõpuks nõuti, et Maanõukogu kuulutataks ainsaks valitsus- ja seadusandlikuks võimuks Eestis³⁵³).

8./21.nov. toimus 1.Eesti polgu üldine polgu roodu-

350) Vt. Sotsiaaldemokrat 1917, 52. - Nähtavasti Tallinna Eesti polgus pääsesid kommunistid selle järele juhtivatele kohtadele. Polgu komitee õiendab i. E.Sõjamees 1917, 41, et 1./14.nov. otsuse on vastus võtnud ainult osa seldateid, kuna aga 4./7.nov. polgukomitee on otsustanud toetada sovette. - Laaman, Ises. sünd, lk.174 j.

351) Postimees 1917, 253.

352) Postimees 1917, 256.

353) Ibid.: "Ajutist Eesti Maapäeva kõigi Eesti poliitilise erakondade ja rühmade ühisel toetusel kuni Eesti Asutava Kogu kokkukutsuniseni ainsaks valitsuse- ja seaduse-andlikuks võimuks Eestis kuulutada." - Vrd.Vanematekogu Protk., 1917, 34.

de ja komandode komiteede koosolek, millest osa võtsid ka sõjaväelaste ülemkomitee esindajad, maakonnakomissar, maakonnanõukogu esimees ja Haapsalu linnapea. Komiteed võtsid vastu resolutsiooni³⁵⁴), milles nõuti Maanõukogu viibimatut kokku astumist, et see võtaks kuni Asutava Kogu kokkutulekuni riigivõimu Eestis enda kätte. Kuna l. Eesti polk oli Haapsalus, siis novembri algul ei saanud sovetid kohaliku maakonnavalitsuse tööd segada, ja 10./23.nov. võttis Lääne maavalitsus vastu Maanõukogu kokkutuleku ja riigivõimu enda kätte võtmise suhtes samasisulise resolutsiooni³⁵⁵).

Samuti Tartu üliõpilaste-kogu koosolek 13./26.nov. nõudis, et Maanõukogu viibimata kokku astuks ja kogu riiklise võimu Eestis oma kätte võtaks³⁵⁶). Parteidest Eesti sotsialdemokraatide partei keskkomitee ühes Tallinna komiteega

354) SA:ESK 5-100: "Peale mitmekülgset asja selgitamist võeti Eesti maa ja rahva kohta järgmine resolutsioon vastu: I Eesti polk nõuab, et Eesti maapäev viibimata kokkutuleks ja kuni asutava kogu kokkutulekuni kõik riigivõimu Eestis, ~~kuigi~~ korra ja julgeoleku kindlustamiseks enese kätte võtaks." Protokoll on säpirograafil paljundatud ja teistele väeosadele etc. laiali saadetud. - Vrd. Uus Päevaleht 1917, 255. - Väitluspäevält, I, lk.165.

355) Uus Päevaleht 1917, 255.

356) Postimees 1917, 260.

soovitas otsekohe "estis osariikliku korda kehtitada ja nimelt Maanõukogu kaudu³⁵⁷).

Eelnenust selgub, et Maanõukogu kokkutulekut ja omariikluse teele asumist nõuti eesti väeüksuste, omavalitsuste ja mitmesuguste organisatsioonide poolt. Need resolutsioonid ja nõuded kahtlemata julgustasid ja suunasid Maanõukogu edaspidiseid samme. Ent samal ajal, otse contra, asusid sovetid. Eestimaa sovettide täidesaatev komitee otsustas 12./25.nov.1917.a. Maanõukogu hajutada, milline hajutamisakt ka läkitati järgneval päeval Maanõukogu aadressil³⁵⁸). Maanõukogu Vanematekogu olles juba otsustanud 15./28.nov. Maanõukogu kokku kutsuda, pidi ka otsustama, millist võimalust valida. Kollaboratsiooni võimalus langes

³⁵⁷) Sotsialdemokrat 1917, 60.- Laaman, Ises.sünd, lk.173j.

³⁵⁸) Ispolmitelnõj Komitet Sovetov rabotših, soldatskih, i krestjanskih deputatov Estonskago kraja kiri nr.421, 13. nov.1917.a. lähetatud Maanõukogu esimehele on järgmine: "Täidesaatev komitee otsustas 12.novembril 1917.a. Eesti Kubermangu Ajutine Maanõukogu laiali saata ja Eesti Asutav Kogu 15.veebruari kokku kutsuda, valimised aga 21. ja 22. jaanuaril 1918.a. ette võtta." - "Eesti Kubermangu Ajutise Maavalitsuse liikmed jäävad oma kohale, jooksvate asjade ajamiseks kuni Asutava kogu kokkukutsumiseni." Järgnesid esimehe J.Anvelti ja sekretäri eest E.Meisteri allkirjad. - Maanõukogu Protk., 1917, 59, Lisad 1. - Vt. väljunud kirja ärakiri SA:ETK 5-7.

ära ja olukorra normaliseerimiseks tuli kasutada viimast võimalust.

Kuna Tallinnas asuvatest venelastest koosnevad väeüksused toetasid sovette, siis kolmel Vanematekogu koosolekul³⁵⁹) kaaluti küsimust: kus ja kuidas Maanõukogu peab kokku tulema, kas ei ole karta laialiajamist relvastatud jõudude poolt ja kas ei peaks 15./28.nov. ajaloolise koosoleku kaitseks tooma Maanõukogu pooldavaid eestlastest koosnevaid väeosasid?

J.Vilms soovitas kokku tulla Tallinnas eesti sõjaväelaste kaitse all³⁶⁰). Samuti H.Kruus teatas, et eesti sõdurid on otsustanud tunnustada ainukese võimuna Maanõukogu³⁶¹). Kaitse korraldamise asjus soovitati kontakti astuda Eesti Sõjaväelaste Ülemkomiteega. Ka J.Tõnisson pooldas sõjaväelist kaitset, kuid soovitas selleks Haapsallu sõita, kus asus rahvuslik eesti polk ja kus oli enamlaste mõju väike³⁶²). Teiselt poolt aga arvati, et Haapsallu sõitmiseks võidakse teha takistusi linna isoleerimise teel, ja siis ei saa enam kogu maad juhtida. M.Martna kahtles, et

---

359) Vt. Vanematekogu Protk., 34, 35 ja 36.

360) Ibid., 35.

361) Ibid.

362) Ibid.,

Haapsallu minekuga võidakse kahtlustada maanõunikke sakslastega läbirääkimistesse astumises. Sõjaväelise kaitse puhul kardeti veriseid kokkupõrkeid, kusjuures ka Maapäeva kaitsvad eesti väeosad võiksid ründajalle alla jääda. Vilms rõhutas veel lõpuks: "Homme peame meie Tallinnas kokku tulema ja mitte ennem laiali minema, kui võimu meie vastu tarvitatud on. Sedasugust juhtumist ei ole seni veel kuski ilmas olnud, et juba enne, kui toores jõud laiali ajama on tulnud, ise laiali mindakse, ainult saadetud paberi põhjal" ³⁶³). *mis vajaksid kiiret lahendamist* ³⁶⁴) Osa osi

Sellejärgi otsustas Vanematekogu 14./27.nov. hommikusel istungil: Maanõukogu koosolek tuleb kokku 15./28.nov. Tallinnas; Eesti Sõjaväelaste Ülemkomiteelt ei tule paluda sõjaväelist kaitset, kuid pöörduda viimase poole küllküsimusega, kas ta võiks tarviduse korral kaitset pakuda ³⁶⁴). Juhul, kui kokkutulek osutub võimatuks, tuleb kokku erakoosolek, mis teeb otsuse järgneva koosoleku kohta ja kuhu ei kutsuta enamlaste esindajaid ³⁶⁵). *võimaliks.*

Viimastel Vanematekogu ettevalmistavatel koosoleku-

---

363) Ibid. t. Vanematekogu Protk., 36 ja 37.

364) Ibid. *ibid.*, 38.

365) Ibid.

tel³⁶⁶) tuli koostada päevakord, lahendada sellega seoses olevad tehnilised küsimused, koostada ja vastu võtta resolutsioonid ja motiveeringud. Arvestada tuli ka asjaoluga, et võibolla hajutatakse koosolek enne lõppu sovettide poolt füüsilise jõuga, ning et 15./28.nov. koosolek võib jääda momendi viimseks. Sellepärast oli vajalik ette näha õiguste delegeerimine organitele, kes võiksid sel juhul asendada Maanõukogu. (Jätkavad asjad³⁶⁹).

Asudes päevakorra koostamisele, selgus, et on 21 olulist punkti, mis vajaksid kiiret lahendamist³⁶⁷) Osa neist oli küll kiireiseloomulised, sisaldades terve rea administratiivseid reforme, nagu aleviseaduste kehtimapanek, talurahva asjade komissaride, rahvakoolide direktorite ja inspektorite kõrvaldamine jne. Kõik vähem tähtsad päevakorrapunktid jäeti kõrvale. Päevakorda võeti ainult maa tuleviku saatust ja korda määritlevad aktid, mis iseendast kujutasid kompleksi ja olid hädavajalikud kokukondliku Eesti korra juurest üleminekuks riiklikuks iseseisvumiseks.

4.8. Pikemate kaalutluste järgi otsustati 15./28.nov. Maa-

*** 366) Vt. Vanematekogu Protk., 36 ja 37.

367) Ibid., 36.

nõukogu koosoleku päevakorda võtta järgmised punktid³⁶⁸):

1) Eesti Asutava Kogu kokkukutsumine ja selle valimise teaduse väljakuulutamise, 2) Maapäeva võimuküsimus kuni Asutava Koguni ja uue valitsuse dekreetide maksvuseta kuulutamise, 3) üleskutse eesti sõjaväelastele, 4) Maavalitsuse ja vahekomisjoni liikmetele asetäitjate valimine, 5) Vene sõjavägede rüüstamise kõrvaldamise küsimus ja 6) sissetulnud kirjad ja jooksvad asjad³⁶⁹). Samal ajal Vanematekogu arutades ajaloolise koosoleku päevakorda, kus oli esialgu ette nähtud kolm punkti³⁷⁰), milles pidi lahendatama tulevase õigusliku korra küsimused. Nii punkt 3. Maapäeva võimuküsimus kuni Asutava Koguni, punkt 12. uue keskvalitsuse dekreetide tühjastunnistamine ja väljakuulutamise, et maksvad on ainult need määrused, mis Maanõukogu poolt läkitatud, ja punkt 13. osariigi väljakuulutamise küsimus.

³⁶⁸) Ibid.

³⁶⁹) Punkt 6 all pidi esmajärjekorras arutamisele tulema hajutamise akt, kuid järgnevalt ka samal Vanematekogu koosolekul päevakorda soovitud küsimused, mis märgitud punkt 4, 8, 9, 10, 11 ja 15 all. Vanematekogu otsustas ühtlasi, et kui ei peaks olema tähendatud küsimusi võimalik arutusele võtta, otsustab need küsimused Vanematekogu ühes Maavalitsusega. - Ibid.

³⁷⁰) Ibid. Vanematekogu avaldatud väljendused ei avalda ja ei võivad mõju ühe normatiivakti sisule, veel vähem selle kehtimisele. - Vt. contra Laanenile A. Piip i. Vabaduse t., I, lk. 17, nota 6.

Vaja juba enne päevakorra koostamisele asumist oli K.Asti poolt tõstetud ja kaalutud Eestimaa iseseisvaks kuulutamise küsimust, kuid ta ei teinud selle kohta konkreetset ettepanekut³⁷¹). Esialgsest soovitatud punktid 3 ja 12 koondati vastuvõetud päevakorras punkt 2 alla, mis käsitas Maanõukogu võimu küsimust, kuna aga soovitatud 13.punkt "osariigi väljakuulutamise küsimus" päevakorrast välja jäeti. Leiti, et kui Maanõukogu "ennast ülemaaliseks võimuks kuulutab, siis ei ole praegusel ajal enam osariigi väljakuulutamist vaja"³⁷²). Maanõukogu liikmed hindasid olukorda ettenägelikult, sest tähtis ei olnud mitte otsusele antav nimetus, vaid selle juriidiline sisu³⁷³). Peeti vajalikuks, et rõhku ei tule panna mitte vormile, vaid sisule³⁷⁴).

371) Ibid.

372) Ibid.

373) Vt. A.Piip, i.Vabaduse t., I, lk.18.

374) Vt. Vanematekogu Protk., 36. - Vanematekogus olnud sõnavõttudest, milleles väideti, et vormiliselt ei ole vajalik osariigi väljakuulutamine, julgeb E.Laaman järeldada i. Ises.sünd, lk.177, nota 1.: "Need vanematekogu arutlused teevad lõpu mõne õigusteadlase teooriale, et 15.novembrist 1917 algab Eesti iseseisev riik, aga mitte osariik (A.Piip: Torimine aasta, Tartu, 1934, lk.57)." Arusaamatuks jääb, kuidas Laaman nende sõnavõttudega võib jõuda sellisele järeldusele; arusaadav oleks olnud, kui see järeldus oleks olnud vastupidine. Vanematekogus avaldatud väljendused ei avalda ju mingit mõju ühe normatiivakti sisule, veel vähem selle kaadami- sele. - Vt. contra Laamanile A.Piip i.Vabaduse t., I, lk.17, nota 6.

Vajalikkude normatiivaktide ja Uleskutsete eelnõude välja-
töötamine tehti kohuseks Üksikutele Maanõukogu liikmetele,
kes need järgnevaks päevaks pidid esitama. Selleks tuligi
Vanematekogu koosolek veel 15./28.nov. kell 11 kokku. Kõik
normatiivaktid ja Uleskutsed, väljaarvatud Besti Asutava
Kogu kokkukutsumise kohta käiv resolutsioon, võeti peaae-
gu vaidlusteta üksmeelselt vastu. Sellega olid kõik ette-
valmistused tehtud, et Maanõukogu järgnev koosolek võiks
sündida asjalikult, üksmeelselt ja kiirelt.

§9. 15./28.nov. aktide sünd ja sisu.

Sellise päevakorraga algaski Maanõukogu koosolek
15./28.nov.1917.a. kell 16, täpselt, hilinemiseta³⁷⁵) kuber-
mangu lossi valges saalis 48 maanõuniku koosolemisel. Seda
ajaloolist koosolekut juhatas esimees O.Strandmann ja pro-
tokollis sekretäri abi V.Neggo.

15./28.nov. vastuvõetud aktid on oma sisult niivõrd
seotud, et nende õigeks juriidiliseks ja poliitiliseks
mõistmiseks on vajalik neid vaadelda koos. Et õieti osata
hinnata selle päeva tähtsamat akti "Otsust kõrgemast või-

³⁷⁵) Vt. Maanõukogu Protk., 59. - K.Saral, i.Vabaduse t.,
I, lk.96.

must", selleks esitame kogu 15./28.nov. normatiivsete aktide sisu, kuna lähemalt vaatluse alla võtame ainult Otsuse poolt sõnavõtmine. Esimesena võttis sõna resolutsiooni

Esimese päevakorra punkti all kandis A.Piip ette Vanematekogu poolt vastuvõetud resolutsiooni Eesti Asutava Kogu kokkukutsumise küsimuses³⁷⁶):

"Rahvaste enesemääramise põhjusemõtet aluseks võttes, otsustas Maanõukogu:

1. Riiklise korra äramääramiseks, demokraatlise ja täieõiguslise võimu loomiseks Eestimaa ja teiste küsimuste otsustamiseks Eesti Asutava Kogu kokku kutsuda;

2. valimisseaduse aluseks Ülevenemaaline Asutava Kogu valimisseadus võtta sellega, et tarviliste muudatuste tegemine, juhatuskirjade andmine, valimise ja kokkuastumise tähtaegade ning liikmete arvu äramääramine anda Maanõukogu juhatause, Vanematekogu ja Maavalitsuse ühise otsustamise alla, kes õigustatud on tarvilisel korral Eestimaa soldatite ja tööliste saadikute Nõukogude Kesktäidesaatva Komiteega selles asjas läbi rääkima, et soovimata lahukuminekuid Eesti Asutava Kogu valimiste asjus kõrvaldada."

³⁷⁶)Kõik järgnevaõe aktide tekstid on esitatud autentsetes sõnastuses. Vt. Maanõukogu Protk., 5, 9, 1.

ja Kuigi resolutsioon oli Vanematekogus vastuvõetud ja selle nimel esitatud, siiski tekkis selle kohta maanõukude poolt sõnavõtmine. Esimesena võttis sõna resolutsiooni vastu M. Martna, soovitades ühineda enamlaste poolt väljakuulutatud valimisseadusega. M. Martnale vaidles vastu K. Parts ja soovitas vastu võtta Vanematekogu nimel esitatud resolutsiooni. Lõppeks võttis sõna H. Kruus, viidates sellele, et Vanematekogu ettepaneku vastuvõtmine ei eita enamlastega ühinemist, vaid jätab selleks koguni võimaluse. Nende selgitavate sõnavõttude järgi lükati M. Martna ettepanek tagasi ja võeti vastu A. Piibu poolt Vanematekogu nimel esitatud resolutsioon³⁷⁷). Teise päevakorra punkti all, kus tuli arutlemisele Maanõukogu võimu küsimus kuni Eesti Asutava Kogu kokkukutsu- miseni, võttis Vanematekogu nimel sõna J. Tõnisson ja esitas Vanematekogu nimel resolutsiooni vastuvõtmiseks, rutuliseks tunnistamiseks ja otsekohe kehtimapanemiseks³⁷⁸):

"Kuna Venemaal riikline võim üleüldise korralageduse

³⁷⁷) M. Martna ettepanek sai poolt 3, vastu 45 häält; Vanematekogu resolutsioon sai poolt 47 häält ja M. Martna jäi erapooletuks. Vt. Maanõukogu Protk., 59, 1.

³⁷⁸) Ibid., 59, 2.

ja üksikute rühmade vastastikuse võitluse läbi täielikult on hävitatud ja keskvoim puudub, kelle määruste alla kõik riigiosad heidaksid, tunnistas Ajutine Eesti Maanõukogu, kui seaduspärane demokraatliselt valitud maa ja rahva esitus Eestis, oma kohuseks Eestimaa kaitseks Venemaal järjest kasvava korralageduse ja kodusõja hädadohtliku tagajärgede vastu ja Eesti rahvuspoliitilise tuleviku kindlustamiseks järgmist välja kuulutada: Asutuse õigused ja sellepärast

1. Eesti Maanõukogu tunnistas ennast Eestimaa ainsaks kõrgema võimu kandjaks, kelle määruste ja korralduste järele kõikidel Eestimaal tuleb käia, kuni Maanõukogu poolt demokraatlise valimisseaduse põhjal viibimata kokku kutsutav Eesti Asutav Kogu kokku astub, et Eestimaa riiklist korra kindlaks määrates maal lõpulikku seadusandlist ja valituslist võimu luua.

2. Igasugused määrused, käsud ja dekreedid, tulgu nad kelle poolt tahes, on Eestimaal kuni Eesti Asutava Kogu kokku astumiseni maksvad ainult siis, kui Eesti Maanõukogu nemad välja on kuulutanud, kuna vastasel korral neid mitte ei tule täita.

3. Seks ajaks, kui Eesti Maanõukogu mitte koos ei ole, antakse Maanõukogu juhatusele ja Vanemate-kogule ühes Maa-

Selleks oli saanud Maanõukogu otsus kõrgema valitsusega, kui Eestimaa kõrgema võimu esitajale, õigus must, Eesti ajale kirjeldada normatiivne akt, Eesti rutulikka määrusi ja käskusid Eestimaa elu korraldamiseks välja kuulutada ja maksma panna, kuni Maanõukogu kokku astudes nende määruste kohta oma otsuse annab."

Ettekantud resolutsiooni kohta võttis sõna maanõunik ainult H.Reiman, esitades oma vastasseisukoha põhjenduse. Ta väitis, et Maanõukogu asutamisaktis ei ole omisavaldamine oli riigi haldamisel, kuid see ei ole selle eesmärgiks, korraldamiseks ja edaspidiseks teatavaks teeb ettepaneku resolutsiooni tagasilükkamiseks. Selle vastu aga pooldas ta seisukohta, et Maanõukogu edaspidi kuni Eesti Asutava Kogu kokkukutsumiseni loetakse Eestimaa esinduseks, kuid võima oma kätte võtmata. Seega maanõunik H.Reiman juba akti vastuvõtmisel väitis õigusega, et see on resolutsiooniline samm, mille vastuvõtmise õigustamiseks pole kehtivas õiguses leida legaalseid sätteid. Kui resolutsiooni ettekandja J.Tõnisson oli veel kord rõhutanud selle akti paratamatust, võeti see vastu³⁷⁹). Sellejärele tunni tati resolutsioon rutuliseks ja pandi otsekohe kehtima³⁸⁰:

* 379) Ibid. - Resolutsiooni poolt anti 39 häält, 9 maanõunikku jäi erapooletuks.

³⁸⁰) Ibid. - Ettepanek sai poolt 41, vastu 1 ja erapooletuks jäi 6 häält.

³⁸¹) Ibid., 58, 3.

Sellega oli saabunud Maanõukogu "otsus kõrgemast võimust", Eesti ajaloo kõige tähtsam normatiivne akt, Eesti riigi sünniakt.

Järgneva päevakorra punkti all kandis K. Päts ette üleskutse eesti sõjaväelastele, mis iseendast ei sisalda mingeid normatiivseid sätteid ja sellepärast ei ole selle tervikuna esitamine allpool vajalik. Sellise üleskutse avaldamine oli riigi sünnimomendil hädavajalik, sest riigi rajamiseks, korraldamiseks ja edaspidiseks kaitseks oli vaja relvastatud jõudu, sellepärast öeldi üleskutses:

"Teie poole pöördub Eesti Maapäev: nüüd on aeg kätte jõudnud, kus Teie (s.o. eesti sõjaväelased) enam ei peaks võõrsile jääma, sest asutatakse Eesti sõjaväe osad, ja neist ei tohiks keegi arusaaja sõjamees eemale jääda. Nõudke tungivalt, et Teid enam kauem endistes väeosades kinni ei peetaks, vaid seadusliku korra järele ja sõjariistadega varustatult oma kodumaa kaitseks Eesti polkudesse saadetakse... Meie peame ise oma kodumaa ja rahva korralageduse vastu välja astuma... Olge ise korra allikaks ja aidake üleüldises korralageduses uut, vaba korda luua"³⁸¹). (Üleskutse tsiteerimata osad iseloomustavad küll hästi 15./28.

³⁸¹) Ibid., 59, 3.

nov. eelolustikku, kuid ei lisanda midagi 15./28.nov. normatiivaktide sisu selgitamiseks). Uleskutse võeti ühel häälel vastu.

Järgnevalt toimetati ettenähtud valimisim ja eelviimase päevakorra punkti all võeti vastu müüstamisküsimust käsitlev resolutsioon ja tunnistati Eestimaa Toitluskomitee Maavalitsuse osakonnaks³⁸²). Seega jõuti viimase päevakorra punktini, jooksvate asjadeni, millest erilise juriidilise tähtsuse evib Maanõukogu hajutamise akti arutamine ja selle akti kohta võetud resolutsioon.

Maanõukogu esimees O.Strandmann esitab³⁸³) Eestimaa Tööliliste, Soldatite ja Talupoegade Nõukogude keskkomitee poolt Maanõukogu esimehe nimele tulnud kirja³⁸⁴).

Maanõunikud ei võtnud keegi ettekantud kirja kohta sõna, ja ühel hääl võetakse vastu järgmine Vanematekogu poolt esitatud ja esimehe poolt ette kantud resolutsioon:

---

³⁸²) Ibid., 59, 4-5.

³⁸³) A. Piibu andmeil esitanud O.Strandmann kirja peast, kuna sekretär ajapuudusel polevat leidnud kirja autentset teksti. - Vt. Tormine a., lk.28.

³⁸⁴) Ispolnitelnõj Komitet Sovetov rabotših, soldatskih i krestjanskikh deputatov Estonskago kraja kiri nr.421, 13.nov.1917.a., sissetulnud samal päeval nr.446 all. - Vt. kirja tekst supra, nota 358. - Maanõukogu Protk., 59, Lisa 1.

"Eestimaa Ajutine Maanõukogu, tähele pannes, 1) et Eestimaa Tööliste, Soldatite ja Talupoegade nõukogude täidesaatva komitee koosseis ja võimupiirkond temale teadmata, 2) et Eestimaa kodanikud nimetatud komiteed ülemaks võimuks maal ei ole tunnistanud, 3) et Eestimaa Ajutine Maanõukogu Eestimaa rahva esituseks tuleb pidada, mille asemele ainult uus terve rahva esitus võiks astuda ja 4) et sellepärast nimetatud Täidesaatva komitee kiri 13.novembrist 1917.a. nr.421 mitte harutusele sisuliselt ei tule võtta, otsustas päevakorra juurde üle minna"³⁸⁵). Sellega oli Maanõukogu hajutamiski suhtes oma seisukoha avaldanud ja poliitiliselt seda väga ettenägelikult ja kaalutletult teinud, arvestades võimalikke kokkupõrkeid enamlastega.

Eelnenud aktide iseloomustamiseks ja tõlgendamiseks ei ole huvituseta nimetada, järgnevalt K.Pätsi poolt Vanematekogu nimel esitatud üleskutset maksude asjus, mille sissejuhatuses öeldakse:

"Eestimaa kodanikud! Korralageduse ärahoidmiseks on meil ainuke tee, ise oma rahvavalitsust luua. Esimeseks meie rahva loodud riigi võimu kandjaks on Ajutine Maanõu-

xxx 385) Ibid., 59, 6.

kogu ja Maavalitsus; need peavad neid kindla ja vaba riigikorra juurde välja juhtima³⁸⁶). Sellega on Maanõukogu ise väljendanud samal koosolekul expressis verbis, et Otsusega kõrgemast võimust on loodud riigi võim, ja endistest oma-valitsuse organitest: Maanõukogust ja Maavalitsusest on saanud riigi võimu kandjad, riigiorganid.

Lõpuks, kui oli otsustatud Ukraina kindral-sekretariaadile saata kõrgema võimu oma kätte võtmise ja Ukraina vabariigi väljakuulutamise puhul tervitustelegramm, otsustatud ka Maanõukogu täiendamise küsimus ja määratud järgmise koosoleku aeg, lõpetati ajalooline koosolek kell 16.25³⁸⁷).

Juba Maanõukogu koosoleku algul oli Toompea lossi õuele rivistatud väike sõjaväelaste skalk³⁸⁸) ja kogu koosoleku ajal kogunes platsile demonstrants-tõelisi. Koos-

386) Ibid., 59, 7.

387) Ibid., 59, 8-10.

388) A. Ast, 1. Võitluspeevilt, I, lk. 82.

389) vt. Vabadussõda t., I, lk. 19, 67.

§ 10. Võitlusi Otsuse kehtimapaneku eest.

Tekkinud olukorras hakkas end üha teravamalt tunda andma võimude dualism ja legaalse Maanõukogu kõrval pärast enamlist oktoobri riigipööret rivaliseeriv Eestimaa sovett, kes muutus väga aktiivseks. 13./26.nov. soveti täidesaatava komisjoni poolt Maanõukogule hajutamiskirja teatamisega olid kõik lootused legaalseks koostööks kadunud ja Maanõukogu pidi paratamatult tunnistama end kõrgemaks võimukaks.

Soveti juhtivatele tegelastele sai teatavaks, et Maanõukogu ei alistu nende hajutamiskirjale ja tuleb 15./28. nov. kell 16 koosolekuks kokku. Sovett agiteeris üles enamliselt meelestatud tööliste hulga, kes Toompeale marssides pidid Maanõukogu füüsilise jõuga "laiali peksma".

Juba Maanõukogu koosoleku algul oli Toompea lossi õuele rivistatud väike sõjaväelaste skalk³⁸⁸) ja kogu koosoleku ajal kogunes platsile demonstrante-töölisi. Koosoleku ajal ei tulnud töölised saali, kuid pärast koosoleku lõppu³⁸⁹) tungis saali paarkümmend töölisi ja nõudsid,

³⁸⁸) K.Ast, i. Võitluspäevilt, I, lk.82.

³⁸⁹) Vt. Vabaduse t., I, lk.19, 67.

et rahvaesindajad tuleksid välja aru andma oma otsustest. Revolutsioonilist rahvamassi ei suutnud maanõunikud rahustada ja rahvaesindajate puutumatusena ei arvestatud. Jüri Vilms tegi katsed lossi ees rahvale Maanõukogu otsuseid ette lugeda, kuid ta karjuti maha. Mitmed maanõunikud kannatasid füüsiliselt, sest nende juhid ei suutnud vaigistada massi. Kuna pärast väga tõsiselt, kuid omati ei suutnud

Sovetid toetudes faktilisele ülevõimule, kuna neid toetasid arvukad Tallinnas asuvad Vene sõjaväeosad, tahtsid haarata kogu võimu, ja seega algas Maanõukogu võitlus oma Otsuse kaitseks. Üldine, väga põhjendamata vaade, nagu oleks Maanõukogu pärast istungit väga kergelt alistunud sovetile, Lossiplatsil ja tänavail maanõunikude ja agiteeritud rahvamassi vahel juhtunud intsidendi tõttu, osutub aga järgnevate ajalooliste sündmuste vaatlemisel täiesti ekslikuks. Kasutati kõiki võimalusi ja jõude, et "Otsust kõrgemast võimust" ellu viia. ja nende poolt agiteeritud

Maanõunikude erinõupidamistel enne 15./28.nov. koosolekut, kus kaaluti läbi kõik esitatavad resolutsioonid ja esitati ka seisukohta, et selle Maanõukogu koosoleku puhuks, kui Maanõukogu tunnistab end kõrgemaks võimuks, tuleks tarvitusele võtta sõjalist kaitset - mõeldes sel juhul esimesele Eesti polgule ja 45. diviisile, mis koosnes

peamiselt ukrainlastest³⁹⁰). Võimalikkude tõsiste ning veriste kokkupõrgete ärahoidmiseks loobunud sõjalisest kaitsest, sealjuures arvestades, et Tallinna garnison, kes toetas sovetti, oleks võinud jääda võitjaks³⁹¹).

Pärast Maanõukogu ajaloolist koosolekut, sovett toetudes Tallinna garnisoni sõjaväele, rivaliseeris Maanõukoguga võimu pärast väga tõsiselt, kuid ometi ei suutnud ta otsekohe haarata kogu legaalsel valitsusvõimu enda kätte. Nii töid järgmisel päeval mitte-enamlised ajalehed ära Maanõukogu otsused³⁹²) ja kirjeldasid ka hilisemat intsidenti, kuigi on näha viimastes teadetes tsensori käe jälgi, mille tulemuseks on sõnumites tühjad kohad. Soveti võim ei olnud veel nii tugev, et oleks suutnud keelata 15./28.nov. normatiivaktide avaldamise ja levitamise.

Eesti sõjaväeüksused, paljud organisatsioonid ja asutused, kes toetasid Maanõukogu, avaldasid otsekohe protesti soveti mittelegaalse tegevuse ja nende poolt agiteeritud intsidendi vastu. Järgnevatel päevadel teatasidki: L.Eesti polgu ühendatud polgu roodude ja komandode komiteede läik-

390) Piip, i. Vabaduse t., I, lk.16. - Vt. ka supra, §8.

391) Ibid., lk.17. ta 401 kirjeldatud proklamatsioon. - Va-

392) Vt. Postimees 1917, 263, 264. - Teataja 1917, 258, - Uus Päevaleht 1917, 257.

mete koosolek (18.nov.), sama polgu ohvitseride kogu (19. nov.), Väike ja kesktöösturite ühisus, Rapla vallavalitsus, Tudulinna vallavalitsus jne., et nad tunnustavad ainult Maanõukogu kõrgemaks võimukks kuni Asutava Kogu kokkustumiseni³⁹³). Ühtlasi avaldati rohkesti avalikke proteste soveti poolt tehtud Maanõukogu hajutamise kohta ja käidi isiklikult protesti avaldamas revolutsioonilises komitees. Nii protesteerisid Ukraina Tallinna raada, Maapäeva sotsialistide fraktsioon, Ukraina põhja frondi täidesaatev komitee, Tallinna eesti sõjaväelaste täidesaatev komitee, 1. ja 2. Eesti polk, Tallinna garnison, 12.armee eesti sõjaväelased, Peterburi eesti sõjaväelaste organisatsioonid, tööerakond, Soome eesti sõjaväelaste organisatsioonid³⁹⁴) jne. Toodud on siinkohal vaid esimesi protesteerijaid, kuid järgnevatel päevadel liitunud neile rohkesti uusi. Need protestid peegeldasid ilmekalt tolleaegsete sõjaväelaste väeüksuste, asutuste ja organisatsioonide meelsust ja olid seega Maanõukogu Otsusele moraalseks toeks.

Reaalselt aga Maanõukogu toetavad Eesti väeüksused olid

³⁹³) Vt. Teataja 1917, 264. - SA:ETK 5-51. - SA:ETK 5-113.

³⁹⁴) Vt. infra, nota 401 märgitud proklamatsioon. - Vanematekogu Protk., 1917, 38.

³⁹⁷) "Postimeses" ilmusid kõik Maapäeva need artiklid kahel korral. Vt. nr. 262 ja 264.

³⁹⁸) Vt. nt J. Tõnissoni juhtkiri "Rahaline võim Eestis", J. Postimeses 1917, 264.

sovette toetavate muulaste väeüksustega võrreldes väga nõrgad ja väikesearvulised. Maanõukogul ei olnud võimalik rakendada Tallinnas reaalselt olukorda arvestades Otsust soveti suhtes. 15./28.nov. Maanõukogu koosolekul oli otsustatud järgmine koosolek pidada 16./29.nov.³⁹⁵), kuid tegelikult ei tulnud enam sel päeval ametlikuks koosolekuks kokku. Tekkinud olukorras, kus Maanõukogu uus kokkutuleku oleks võinud viia veel tõsisema konfliktini, peeti paremaks mitte enam kokku tulla, kuna nüüd Otsuse sätete kohaselt oli kõrgem võim, Maanõukogu mitte koosolekisel, antud üle kolleegiumile, mis koosnes Maanõukogu juhatuses, Vanematekogust ja Maavalitsusest. See kolleegium asuski nüüd tegelikult Maanõukogu funktsioone täitma.

Tartus, kus võimu pärast rivaliseerivate sovettide jõud oli natuke nõrgem kui Tallinnas, kujunes võitlus Maapäeva kõrgemaks võimuks tunnustamise eest väga aktiivseks ja sündmusterohkeks, kuna taheti "aidata ellu viia Maanõukogu otsuseid laiemate rahvahulkade liikumapanemise teel."³⁹⁶).

Peale 15./28.nov. aktide avaldamist kohalikus ajalehes³⁹⁷), millele lisandusid selgitavad juhtkirjad³⁹⁸), kor-

³⁹⁵) Vt. Maanõukogu Protk., 59, 10.

³⁹⁶) Vt. J. Tõnisson, 1. Vabaduse t., I, lk. 67.

³⁹⁷) "Postimehes" ilmusid kõik Maapäeva need aktid kahel korral. Vt. nr. 263 ja 264.

³⁹⁸) Vt. nt. J. Tõnissoni juhtkiri "Riikline võim Eestis", 1. Postimees 1917, 264.

raldati "Eestimaa kõrgema võimu asjus" suurem selgituskoosolek 19.nov./2.dets., kus esines kõnega Otsuse Maapäevale esitaja J.Tõnisson³⁹⁹). Vahekord sovetiga muutus Tartus väga teravaks, ja nii üks kui teine rivaal toetus neidpooldavale sõjaväele. Juba 18.nov./1.dets. tungisid enamliised sõjaväelased "Postimehe" toimetusse, vangistasid toimetuse liikmeid, ärijuhi ja hiljem J.Tõnissoni. Kui teade vangistamisest viidi Tartu Eesti tagavarapataljoni, siis marssisid sealt salgad politseihoone ette ja vabastasid vangistatud. Peatselt aga vangistati J.Tõnisson uuesti, ka Tartu maavalitsuse esimees J.Jans jt. ametnikke. Sovett toetudes relvastatud jõudude ülekaalule, tegi seega katsed vallutada endale legaalseid organe.

Kohapealsete omavalitsuse organistega oli võimu pärast rivaliseeriva sovetiga Tartus meeoleolu ja vahekord muutunud niivõrd teravaks, et kardeti relvastatud jõudude kokkupõrkeid, ja sellepärast lükati varem kavatsatud suurem meeleavaldus ja avalik Maanõukogu 15./28.nov. aktide ettelugemine 21.nov/4.dets. pääle, lootes meeoleolude rahunemist⁴⁰⁰)

³⁹⁹) Tema kõne sisu kohta vt. infra, §12, eriti nota 452.

⁴⁰⁰) J.Tõnisson, i. Vabaduse t., I, lk.68.

⁴⁰³) Vt. lähemalt E.Meos, Eesti tagavara pataljon 1917 - 1918, Tartu, 1928, lk.43 j. - K.A.Hindrey, i. Vabaduse t., I, lk.101 j. - E.Laaman, Eesti Isikuline Vene riigist, Tallinn, 1920, lk.28.

Vahepeal aga trükiti ja levitati Tartus suuremal arvul proklamatsioone⁴⁰¹), mille ühel küljel oli toodud 15./28. nov. aktid: 1) Otsus kõrgemast võimust, 2) Otsus Eesti Asutava Kogu kokkukutsumiseks ja 3) Maanõukogu üleskutse Eesti sõjameestele. Maanõukogu aktidele järgnes terve rida proteste, mis avaldatud soveti tegevuse vastu Maanõukogu hajatamise puhul. Proklamatsioonid teisel küljel oli üleskutse 21.nov./4.dets. meeleavalduseks⁴⁰²).

Määratud päeval ja ajal toimuski Tartus Raekojaplatsil suur Eesti sõjaväe paraad ja rahva meeleavaldus⁴⁰³). Maa-päeva otsused luges pidulikult ette Tartu tagavarapolgu ülem polkovnik J.Rosenbaum. Vaatamata sellele, et enamlasted samal ajal oma soomusautoga tänaval ristlesid, ei tulnud kokkupõrkeid. Tartu Eesti tagavarapolk oli küllalt ar-

⁴⁰¹) Proklamatsioonist 1 eksempl. A.Looringul. - Proklamatsioon oma kujult tuletab meelde veebruari Manifesti. Proklamatsioon on huvitav selle poolest, et seal on toodud Otsus kõrgemast võimust esikohta, millele järgneb siis Otsus Eesti Asutava Kogu kokkukutsumiseks. Nii oleks loogilisem olnud ka nende vastuvõtmine.

⁴⁰²) Proklamatsioonil olev meeleavalduse üleskutse tekst on huvitav ka õiguslooliselt, sellepärast toon järgnevalt selle autentse sõnastuses: "Kaaskodanikud! Teisip., 21. novembril, kell 11 lõunal on Raekoja ees Eesti poliitilise enesemääramise mõtte teostegemise toetamiseks suur rahva meeleavaldus ühes Eesti sõjaväega. Kõrgemaks võimuks olgu Eesti Asutava Kogu kokkukutsumiseni Eesti Maanõukogu!"

⁴⁰³) Vt. lähemalt E.Meos, Eesti tagavara pataljon 1917 - 1918, Tartu, 1928, lk.43 jj. - K.A.Hindrey, 1. Vabaduse t., I, lk.101 jj. -E.Laaman, Eesti lahkumine Vene riigist, Tallinn, 1920, lk.28.

vukas selleks, et võidi Tartus 21.nov./4.dets. pidulikult välja kuulutada rahvale Maapäeva Otsust kõrgemast võimust⁴⁰⁴). Enamlastel puudus reaalne jõud selle meelevalduse ja Maanõukogu Otsuse piduliku väljakuulutamise takistamiseks, kuigi nad olid selleks kõik abinõud tarvitusele võtnud. Nii oli sõitnud eelmisel päeval erarongil V.Kingissepp ühes punakaartlastega Tallinnast Tartu⁴⁰⁵) ja öö enne meelevaldust vangistanud Jaan Tõnissoni, polkovnik A.Tõnissoni ja päale selle palju Eesti ohvitseri, kuid see ei annud tulemusi, Otsus kuulutati siiski pidulikult välja. vastavalt Otsuse sätetele, kuid kaus ei saanud ka Maapäeva Enamlased nähes, et iga päevaga tuli üha uusi proteste nende tegevuse vastu, mis sihitud Maanõukogu ja tema Otsuse kaitseks, ning et rahvahulkades agiteeriti laialdaselt, et

---

⁴⁰⁴) Meos, op.cit., lk.44 kirjeldab seda ajaloolist sündmust järgmiselt: "Raekoja ees pidas polkovnik Rosenbaum lühikese kõne ja luges Eesti Maapäeva 15.novembri otsused avalikult ette, kui kogu Eesti tõsise rahvaesituse tunnistuse, et kõik võim Eestis ainult meie Maapäeva kätte peab minema." Tervitasid linnapea J.Kriisa ja maavalitsuse esimees J.Jans, "Selle järele lauldi vaimustusega eesti hümn, mille juures Eesti tagavara-pataljon eesti rahvuslippule sõjaväelist au andis. Raekoja torni tõmmati eesti rahvuslipp ja punane revolutsiooni lipp üles."

⁴⁰⁵) Vt. Võitluspäevilt, I, lk.166.- Laaman, Ises.sünd, lk.181. - Vabaduse t., I, lk.69.

tuleb tunnustada ja käia ainult Otsuse sätete järgi, otsustasid ümber osa äsjaantud hajutamisakti sätteid, Maavalitsusesse puutuvas osas. Hajutamisaktis oli expressis verbis öeldud⁴⁰⁶), et Ajutise Maavalitsuse liikmed jäävad oma ametisse edasi jooksvate asjade ajamiseks kuni Eesti Asutava Kogu kokkukutsumiseni. Eesti Asutav Kogu pidi soveti väljakuulutatud valimiste järgi⁴⁰⁷) kokku astuma 15./28.veebr. 1918.a. stitutsiooni või Otsusega konstitutsiooni Eesti riik, kuna Maapäeva kokkutulek oli takistatud pärast 15./28. nov.1917.a., siis teotses Maavalitsus hädaseisundi olukorras vastavalt Otsuse sätetele, kuid kaua ei saanud ka Maavalitsus segamatult töötada.

19.nov./2.dets.1917.a. otsustas Eestimaa soveti täidesaatev komitee (ehk samast päevast Eesti Tööraha ja Sõjaväelaste Nõukoguks⁴⁰⁸) nimetatud), et Maanõukogu 15./28. nov. otsustas end Eestis "ainsaks kõrgema võimu kandjaks" kuulutada, millega ta kutsus üles Nõukogude, s.o. Tööraha

406) Vt. supra, nota 358, kus toodud hajutamisakti tekst.

407) Ibid.

408) EGV 1917, 48 avaldatud otsus 19.nov., punkt 2.: "Eestimaa Tööliste, Soldatite, Maatameeste ja Väikemaapidajate Saadikute Nõukogude Täidesaatev Komitee edaspidi Eesti Tööraha ja Sõjaväelaste Nõukoguks nimetada".

Valitsust mitte tunnustama ja tahtis seega hävitada revolutsiooniga võidetud saavutisi. Sellepärast täidesaatev komitee otsustas Maavalitsuse liikmete volitused lõpetada ja Maavalitsuse asjaajamine täidesaatva komitee poolt üle võtta⁴⁰⁹).

Järgmisel päeval, 20.nov./3.dets., seega viis päeva pärast ajaloolist Maanõukogu koosolekut, kus vastuvõetud eelkonstitutsiooni või Otsusega konstitueeriti Eesti riik, tungisid soveti esindajad J.Anvelt, V.Kingissepp ja E.Meister ühes relvastatud punaväelastega riigi eksekutiivorgani, nimelt Maavalitsuse ruumidesse ja sundisid, toetudes relvastatud jõule, lahkuma senise legaalse Maavalitsuse, hoolimata viimase esimehe kategoorilisest protesteerimi-

---

⁴⁰⁹) EGV 1917, 48 on avaldatud Maavalitsuse hajutamisakt, kus väidetakse: "Maanõukogu aga selle asemel, et ennast laialisaadetuks tunnistada, tegi 15.novembril katse ennast "ainsaks kõrgema võimu kandjaks" Eestis välja kuulutada..." - "Sellega kuutsus Eesti Maanõukogu otsekohes üles Nõukogude, s.o. Tööraha Valitsust ja tema seadus Venemaal ja Eestis mitte tunnustama." - "Eesti Maavalitsusele kui Maanõukogu ametlikule täidesaatavale asutusele on sellega ülesandeks tehtud tööraha revolutsiooni võidu vilja hävitada Eesti kodanluse ja mõisnikkude tuluks." - "Sellepärast otsustas Eestimaa Nõukogude Täidesaatev Komitee 19.nov.1917." - "Maavalitsuse liikmete volitused lõpetatuks tunnistada ja Maavalitsuse asjaajamist Täidesaatva Komitee kätte üle võtta."

sest⁴¹⁰), kuna novembris olid vaenulik Asutava Kogule. Selles Sovett teostas neil päevadel täielikku võimuhaaramise poliitikat. Revolutsionivaimustuses rünnati iga päevaga uusi legaalseid asutusi ja organeid. Mitmeski küsimuses jälgis Eestimaa sovett Suur-Venemaa eeskujuga, sest oma tegevuse hilisemas ülevaates mainitakse⁴¹¹), et oleks 12./25.nov.⁴¹²) Maapäev laialt saadetud ja Eesti Asutava Kogu valimised mitte välja kuulutatud, siis oleks paari päeva pärast olnud teisel seisukohal, sest Vene partei

⁴¹⁰) Vt. K. Lepa mälestused i. Võitluspäevilt, I, lk. 93 j: "... sisse astusid Anvelt ja Meister, kes töid Täid. komitee teadaande, et Maavalitsus on otsustatud üle võtta. Anvelt teatas sellest Pätsile ja nõudis tema lahkumist. Päts vastas: "Ma olen Maavalitsuse esimeheks seaduslikult valitud Maanõukogu poolt, kes on kõrgem võim Eestis. Ükski teine asutus ei või mulle midagi ette kirjutada. Vabatahtlikult ma siit ei lahku." Anvelt ütles: "Siis peame vägivalda tarvitama," keeras ümber ja läks ühes Meisteriga uksest välja. Läks hulk aega mööda. Istusin oma laua taga. Tulid Anvelt, Kingissepp ja Meister ning nendega kaasas mõned punakaartlased püssidega... Siis pööras Päts minu ja Soodi poole ja ütles: "Need härrad näevad ja on tunnustajaks, et ainult alla andes vägivallale siit lahkun."

⁴¹¹) Ar(tur) V(allner), i. Klassivõitlus 1919, 3/4. XII.

⁴¹²) Korraldis Maanõukogu volituste katkestamiseks tegi Sovett 12./15.nov., kuna järgneval päeval lähetati see alla les Maanõukogu esimehe nimele. - Vt. supra, nota 358 ja 384.

Maavalitsusele, terrorile ja arendades välissuhteid.

olevat juba novembris olnud vaenulik Asutava Kogule. Selles veendunud peatselt, et mitte ainult demokraatlikke põhimõtteid tunnustades ei saa töörahvas võimu juurde. Töörahvas võivad pääseda võimu juurde ja valitseda ainult diktatuuri kaudu. Neist põhimõttelisist ümberhinnanguist sõltus eesti enamlaste juures loobumine legaalsest võimule pääsemise katsest novembris ja asumine revolutsionäärse taktika juurde diktatuuri põhimõtteist juhituduna.

Sellega oli alanud kodusõda⁴¹³), mis kestis kuni 24. veebruarini, mil sunniti lahkuma rivaliseeriv soveti võim, ja Eesti riigivõimu organid, mis loodud Otsuse sätete kohaselt, said jälle vabalt tegevusse astuda. Kogu kodusõja ajal, nagu sest nähtub, käib rivaliseerivate Maanõukogu

413) Vt. Kliimann, 1. Vabaduse t., I, lk. 44: "... analüüsid 28. novembri järeloolustikku, selgub, et Eesti riigorganite tegevuse katkestamist ei või mõista lõpliku alistumisena, vaid ajutise tööseisakuna. Ja 28. novembrile järgnenud süüdmusi peab kvalifitseerima kodusõjana..." - Id., Ises. areng, lk. 12 ja nota 36. - Piip, Rahvusvõlgus, lk. 106: "Maavalitsuse rahulikku tegevust takistati Eesti maaala tööliste nõukogu täidesaatva komitee poolt, kes I. XII. 1918 (õige 20. nov. / 3. det. 1917. a.) Ajutise Maavalitsuse "üle võttis". Seega algas kodusõda 1917. a., mis kestis kuni 24. veebruarini 1918. Kogu selle aja olid nõukogu organid tegevad, nimelt korraldades vastuseisu enamlaste hirmuvalitsusele, terrorile ja arendades välissuhteid."

ja soveti vahel võitlus kõrgema võimu pärast. Kuigi so-
vett suutis sundida endalke rohkesti legaalseid asutusi
alistuma, ei suuda ta aga kogu maal oma võimu kunagi kind-
lustada ja seetõttu Eesti kõrgemad riiklikud organid teot-
sevad kogu kodusõja ajal.

Esimene eelkonstitutsiooni sisu ja mõtte täpsemaks
selgitamiseks on vajalik selle lühem juriidiline analüüs.
15./28.nov. Maanõukogu koosolekul päevakorra punkt 2.all,
mis oli pehkkirjastatud: Maanõukogu võimukõsitus Kuni Ees-
ti Asutava Kogu kokkumistumiseni, pani maanõunik J. Tõnisson
Vanematekogu nimel ette resolutsiooni, mis vastu võeti⁴¹⁴⁾
See akt on hiljem avaldatu ametlikus seadustelehes ning
nimetatud "Otsuseks kõrgemaast võimust"⁴¹⁵⁾. Maanõukogu pro-
tokollis nimetatakse seda akti korduvalt resolutsiooniks;
aga miks ta aasta hiljem⁴¹⁶⁾, kui meie riiklikul võimul
oli jälle võimalus teetsema asuda, nimetatakse otsuseks,
see on selguseta. Muide akti vastuvõtmise ja selle avalda-
mist ametlikus seadustelehes lahutab pikk vahemaa, siis
nõiliselt pidasid akti avaldejad seda oma juriidiliselt

414) Maanõukogu Protk., 59, 2.

415) RT 1918, 1.

416) Esimene RT ilmus 27.nov.1918.a.

4.peatükk.

Otsuse analüüs ja tõlgendus.

§ 11. Otsuse analüüs.

Esimese eelkonstitutsiooni sisu ja mõtte täpsemaks selgitamiseks on vajalik selle lähem juriidiline analüüs. 15./28.nov. Maanõukogu koosolekul päevakorra punkt 2.all, mis oli päkkkirjastatud: Maanõukogu võimuküsimus kuni Eesti Asutava Kogu kokkuastumiseni, pani maanõunik J.Tõnisson Vanematekogu nimel ette resolutsiooni, mis vastu võeti⁴¹⁴) See akt on hiljem avaldatu ametlikus seadustelehes ning nimetatud "Otsuseks kõrgemast võimust"⁴¹⁵). Maanõukogu protokollis nimetatakse seda akti korduvalt resolutsiooniks; aga miks ta aasta hiljem⁴¹⁶), kui meie riiklikul võimul oli jälle võimalus teotsema asuda, nimetatakse otsuseks, see on selgusetu. Muide akti vastuvõtmise ja selle avaldamist ametlikus seadustelehes lahutab pikk vahemaa, siis näiliselt pidasid akti avaldajad seda oma juriidiliselt

414) Maanõukogu Protk., 59, 2.

415) RT 1918, 1.

416) Esimene RT ilmus 27.nov.1918.a.

iseloomult otsuseks ja mitte resolutsiooniks. Riigi Teatajas avaldatud teksti loetakse aga meil autentseks, sel-
lepärast tuntakse seda akti Otsuse nime all. ~~Konkreetselt~~
Üksik õigusteoreetiliselt ei ole see akt mitte tavaline re-
solutsioon ega ka mitte otsus. Resolutsioon on üksikakt,
s.o. selline akt, mis korraldab registreeritavaid juhu-
seid⁴¹⁷). Resolutsiooniga haldusülemus lahendab üksik-
juhtusid, kuna ülemusele on esitatud juba selle akti eel-
kavand, siis ülemus kirjutab sellele resolutsiooni, mis
on soovitud lahenduse kokkuvõtlik sisu. Resolutsioon märgi-
takse tavaliselt kavandile ja allkirjastatakse, alles es-
majoones adresseeritud alluvaile ametnikele, kes resolut-
siooni kohaselt koostavad põhistatud akti, milles märgitak-
se lühike olustiku kirjeldus ja selgitav motivatsioon⁴¹⁸).
Resolutsiooniga kui üksikaktiga võib saada mõni otsus
või korraldis⁴¹⁹), mis lahendab üksikjuhtusid; kuid 25./28.
nov. Otsus selles mõttes ei ole tavaline resolutsioon⁴²⁰).
Otsuseid aga tavatsetakse määratella selliste normatiiv-
toimingutena⁴²¹), millistega lahendatakse mõni üksikjuht

417) Vt. A.-T. Kliimann, Administratiivakti teooria, Tartu
1932, lk. 58 j.

418) Vt. Kliimann, i. Vabaduse t., I, lk. 37.

419) Vt. Kliimann, Teooria, lk. 193 jj.

420) Vt. Kliimann, i. Vabaduse t., I, lk. 37.

421) Vt. Kliimann, i. Vabaduse t., I, lk. 36 j. - Otsuste
kohta lähemalt id., Teooria lk. 193 jj.

konkreetses vaidluses korral. Otsus on seega ka üksikakt, mis teatavate olukordade üksikjuhuseid lahendab teiskordselt⁴²²). Otsus sisult on konstateering, kas konkreetne üksikjuht subsumeerub kehtivale õigusele. 15./28.nov. Otsus aga ei sisalda endas õigusteoorias tuntud ja vajalikke otsuse tunnuseid, ta ei sisalda mingit konkreetse üksikjuhu lahendust vaidluse puhul ega lahenda ka küsimist, kas lahendada olev üksikjuht subsumeerub kehtivale õigusele või mitte. 15./28.nov. Otsusega konstitueeritakse sootuks uus õigus ning õiguskord, mis kardinaalselt erineb senikehtinud õiguskorrast. Õigusteoreetiliselt on Otsus oma loomult konstitutsiooniline akt, kuid ta ei lahenda lõplikult riigi põhikorda, vaid ainult provisoorselt. Seega on Otsus esimese Eesti riigiaktina ühtlasi ka esimene Eesti riigi eelkonstitutsioon⁴²³), millega loodi riigi eluks provisoorne normatiivne alus ja mille kaudu oli võimalik üleminek normaalsele konstitutsioonile. Eesti riigi sünniloos on Otsus konstitutsiooniline ja ühtlasi konstitutiivne, loov akt, ja arvates selle akti andmise momendist,

---

422) Ibid., lk.200.

423) Kliimann, Ises. areng, lk.10. - Id., i.Vabaduse t., I, lk.37. - Id., Lineamenti, lk.7. - A.Piip, Estlands Weg zur neuen Verfassung, Tartu 1936, lk.7.

osariigiks⁴²⁶).

tuleb lugeda endist Eesti kubermangu elavaks omaette Eesti riigina⁴²⁴).

Otsus esimese Eesti riigi eelkonstitutsioonina konstrueeris provisoorselt, kuni demokraatliku valimisseaduse põhjal kokkuastu Eesti Asutav Kogu määrab lõplikult riigi põhikorra, Eesti kõrgemad riigiorganid. Ühtlasi määras Otsus kindlaks kõrgemate riigiorganite võimuvahetused ja sättis kõrgema võimu teotsemise alused⁴²⁵).

Otsusega muutusid senised autonoomse kogukondliku Eesti kõrgemad organid - Maanõukogu ja Maavalitsus riigiorganiteks, mitte osariigi-organiteks. Viimane juhused oleks olnud mõeldav, kui Otsusega oleks kuulutatud Eesti Vene

⁴²⁴) Piip, Rahvusv. S., lk.106.: "Seega Eesti maaalal tekkis uus riik, kus Maanõukogu tunnistas end suveräänse võimu kandjaks ja samal ajal määras uue riigi põhiseaduslikud jooned. 28.nov. 1917 aktis näevad õpetlased õigussega meie esimest ajutist põhiseaduslikku akti või isegi esimest põhiseadust." - Id., Estlands Weg, lk.6 j. - Kliimann, i. Vabaduse t., I, lk.37: "Et korporatiivne ühik, kes teotseb oma enda põhiseadusliku akti alusel, on riik, siis ka Eestimaa, teotsetes edaspidi sõrased akti alusel, esines selle akti andmise momendist arvates omaette riigina." - Id., Ises. areng, lk.10. - Vt. ka eriti infra, §12, 13.

⁴²⁵) Vt. Kliimann, Ises. areng, lk.10. - Id., i. Vabaduse t., I, lk.38.

osariigiks⁴²⁶).

Eesti riigi esimese eelkonstitutsiooni järgi kõrgeim võim omistati kolleegiumile, nimelt Eesti Ajutisele Maanõukogule; kõik teised organid sõltusid Maanõukogust. Viimase ülesandeks oli esmajoones seadusandliku funktsiooni teostamine, kuid ta võis lahendada ja otsustada veel iga-

---

426) Üks esimesi ja tänini veel samal seisukohal asuv, et Otsusega loodi ainult üks Vene osariik, on E. Laaman. Vt. tema Eesti lahkumine, lk. 32 jj. - Id., Ises. sünd, lk. 177, 179. - Huvitav on aga märkida siinkohal, et Laaman on oma seisukohti muutnud. Esimeses mainitud teoses (1920) väidab ta (lk. 33) Otsuse kohta, et see tähendab "õieti riigiõiguslikult juba uut mastet: konföderatsiooni." Ises. sünd, lk. 179.: "Eestimaa... proklameeris nüüd end osariigiks Vene föderatsioonis." Seisukohtade muutus on tingitud nähtavasti asjaolust, et õigusteadlaste poolt oli väidetud õigustatult, et konföderatsioon saab tekkida ainult lepingu teel Eesti ja Vene vahel. Kuna mingit sellist lepingut ei olnud, siis see kummutas Laamani väiteid. - Vt. Piip, Tormine a., lk. 57. - Id., Rahvusvaheline õigus, Tartu, 1936, lk. 110. - Vt. ka id., Rahvusvahelise õiguse süsteem, Tartu, 1927, lk. 44 jj. Kõige hilisema poleemika tulemusena on Laaman hinnanud oma varajasemaid vaateid veel enam ümber. Ta tõendab, "et prof. A. Piibu ja A. Kliimanni juriidilises argumentatsioonis (28. novembri kasuks) on palju õiget. Eriti on meie kohtul küllalt alust juba 15./28. novembrist 1917 lugeda meie riikluse sünnipäevaks." - "Prof. Kliimannil on õigus, kui ta ütleb ("Vabaduse tulekul", lk. 49), et 28. november andis Bestile riikliku ühiku ilme." Vt. Laamani sõnavõtt i. Tänapäev 1938, 2. - Vt. ka ibid., Kliimanni, 24. veebruar või 28. november?, kus sõnavõtja analüüsib Laamani seisukohti. 15./28. nov. 1917. a. vastu 24. veebr. 1918. a. riigi sünnipäevana pooldab ka A. Ots, vt. Sakala 1929, 143 ja Päevaleht 1938, 23. - Otsale contra Kliimann, i. Vabaduse t., I, lk. 50 j. nota 85. - R. Eliaser, i. Tänapäev 1938, 3.

suguseid teisi tõusetunud küsimusi ja teostada ka haldusfunktsioone⁴²⁷). Maanõukogu, mis oli kreeeritud märtsis antud autonoomia dekreediga ja viimase elluviimise määruse sätete kohaselt⁴²⁸), oli Eesti riigi kõrgeimaks esinduskoguks.

Maanõukogu valis oma eksekutiivorganiks Maavalitsuse, mis oli teiseks, peamiselt haldusfunktsioone täitvaks kõrgeimaks riigiorganiks. Maanõukogu poolt valitud Maavalitsus, eesotsas esimehega, oli esimesega korraldatud subordinatsiooni printsiibil. Maavalitsuse subordinatsioon avaldus selles, et tema kui eksekutiivorgani aktid olid madalamad ja ei võinud vastuolus olla Maanõukogu aktidega. Maanõukogu superordineeritud organina võis teha ja otsustada kõike sama, mis Maavalitsus ja ühtlasi asendada oma aktidega Maavalitsuse omi⁴²⁹).

Sellises subordinatsiooni vahekorras oleks Otsuse sätete kohaselt Eesti riigi kõrgeim esinduskogu ja tema eksekutiivorgan töötanud normaalsetes oludes, kuid hädaseisundi

427) Kliimann, i. Vabaduse t., I, lk.38j.

428) Vt. Sob.uz. i rasp. prav., 1917, I, 173, 952. - Ibid. I, 173, 953.

429) Kliimann, i. Vabaduse t., I, lk.39. - Ibid., nota 61.

juhtudeks oli ette nähtud erisätteid. Juriidiliselt arvati Otsuse sätete kohaselt hädaseisundiks Maanõukogu vaheaega, millal Maanõukogu ei ole koos⁴³⁰). Sellisel juhul oli õigustatud Maanõukogu asendama kolleegium, mis koosnes Maa- valitsusest, Maanõukogu Juhatusest ja Vanematekogust. See kolleegium hädaseisundis võis Maanõukogu asemel, kui "Eestimaa kõrgema võimu esitaja" (esindaja) dekreetide ja määrustega korraldada õiguslikku elu⁴³¹). Hädaseisundis teotseva kollegiaal-organi poolt kehtitatud dekreedid ja määrused kehtisid seni, "kuni Maanõukogu kokku astudes nende määruste kohta oma otsuse annab"⁴³²). Hädaseisundis kollegiaal-organi poolt antud aktid evisid sama jõu, mis Maanõukogu enese aktid. Selles nõudes, et hädaseisundi ajal antud aktid vajasis veel hädaseisundi lõppemisel Maanõukogu kontrolli, avaldub osaliselt hädaseisundiaegsete organite ja Maanõukogu vahekorras samuti subordinatsiooni

---

430) Vt. Otsus p.3.

431) Ibid.

432) Ibid. - Pärast Otsuse vastuvõtmist hakkas kehtima hädaseisund, mis kestis kuni 20.nov./3.dets.1918.a., mil tuli Maanõukogu pärast Saksa invasiooni kokku. Hädaseisundi ajal antud dekreete ja määrusi ei esitatud küll mitte kinnitamisele Maapäevale, kuid seda tegi küll Asutav Kogu. "Iseseisvuse akti" vastuvõtmisega 19.mail 1919.a. - Vt. Asutav Kogu. I istungjärgk. Tallinn, (?). Protk., 13.

433) Vt. supra, 54, nota 182.

idee⁴³³).

Otsuses ei loetleta expressis verbis üksikult neid maakondi ja maaalasi, nagu seda tegi hiljem Manifest⁴³⁴), mis kuuluvad loodud Eesti riigi territooriumi, kuid sättest millega "Maanõukogu tunnistab ennast Eestimaa ainsaks kõrgemaks võimu kandjaks"⁴³⁵), tuleb järeldada, et Otsusega loodud Eesti riigi territoorium ühtub täielikult senise Eestimaa kubermangu territooriumiga. Seega Otsusega loodud Eesti riik ei haaranud endasse kogu praegust Eesti vabariigi pindala. Eestimaa kubermangu piirid ei ühtunud praeguste riigipiiridega ega polnud ka täpselt etnograafilised piirid⁴³⁶), sest Eestimaa kubermangu ja seega ka Otsusega loodud Eesti riigi pindalasse ei kuulunud näiteks Setumaa ja Narva linn.

Esimese eelkonstitutsiooniga loodi ka riigi eksisteerimiseks vajalik kolmas element - riigirahvas. Endisel Eestimaa kubermangu pindalal olev kodakondne rahvas muutus Otsusega automaatselt riikkondseks rahvaks, seega proviisoriselt kuni riikkondsuse lähema määratluseni senised ko-

433) Vt. Kliimann, i. Vabaduse t., I, lk.40.

434) Vt. infra, §17.

435) Otsus p.l. no. i. Vabaduse t., I lk.40 j. - Id., lisa.

436) Vt. supra, §4, nota 162.

gukondlikud elanikud muutusid Eesti riigikodanikeks. Seisukohale, et 15./28.nov. tekkis meie riigirahvas, on asunud ka meie kõrgem kohus⁴³⁷).

Eesti riigi esimene eelkonstitutsioon, sündinud revolutsiooni päevil, mil monarhia pidi maad andma demokraatlikule vabariiklikule korrale, korraldas ka Eesti riiki vastavalt ajavaimule provisoorselt seadusandlusriigi tüübi printsiibil. Seadusandlusriigis on parlamentlike funktsioone teostav kollegiaal-organ rahva esinduskoguna kõrgeima võimu kandjaks. Sellest esinduskogust sõltuvad kõik teised riiklikud organid. Eelkonstitutsiooni järgi ongi selliseks kõrgeima võimu kandjaks kollegiaalorgan, nimelt rahva esinduskoguna esinev Ajutine Maanõukogu. Riigipea instituti ei tunta, sest Otsuse sätetest ei nähtu, et ~~kõrgemaks~~ kõrgeimaks ühepealist organit, kes juhiks riigi haldustegevust. Seadusandlusriigi printsiibil teotsevas riigis ei evi tähtsust üksikisikuline riigipea⁴³⁸).

Seega, täpsemalt määritledes, korraldati esimese eelkonstitutsiooniga Eesti riik parlamentliku vabariigi põhi-

⁴³⁷) Vt. Riigikohtu otsused, 1920, 89. - Samal seisukohal asub ka prof. Kliimann. Vt. i. Vabaduse t., I, lk. 42 ja lk. 50, nota 85.

⁴³⁸) Vt. Kliimann, i. Vabaduse t., I lk. 40 j. - Id., Ises. areng, lk. 11.

mõtteil. Parlamentlik vabariik on selline seadusandlusriigi üks alatüüp, kus kollegiaalne legislatiiv- ja administratiivinstantants on riigi kõrgeimaks juhtivaks organiks⁴³⁹). Otsuse sätete kohaselt oli selliseks organiks meil Ajutine Maanõukogu.

Ajutine Maanõukogu, olles Eesti riigi esimeseks parlamentiks, fungeeris edasi sama liikmeskonnaga, millisena ta oli loodud Autonoomia dekreedid ja viimase elluviimise määruse⁴⁴⁰) sätete järgi. Maanõukogu juhtimisel tuli valitseda ja hallata normaalseis oludes riiki viimatimainitud aktide alusel niipalju, kuipalju need olid kooskõlas eelkonstitutsiooni sätetega. Eelkonstitutsiooniga kui põhiseadusliku aktiga ei või vastuolus olla ei ükski teine ega ka teised samal päeval vastuvõetud normatiivaktid.

Eelkonstitutsioon ei annud mingeid sätteid Eesti kohalduse ümberkorraldamiseks. Seega loodud riigis jäid endiselt püsima kogukondlikus Eestis teetsenud autonoomsed omavalitsusühikud maakonnad, vallad, alevid ja linnad endiste organite juhtimisel⁴⁴¹).

---

439) Ibid.

440) Vt. supra, §4.

441) Vt. supra, §4.

Esimene eelkonstitutsioon oli aga ka ühtlasi kõrgematele riiklikkudele organitele tööprogrammiks, andes sätteid tulevase riikliku korra kujundamiseks. Juba Otsuse preambelis väidetakse, et Venemaal on riiklik võim üldises korralageduses ja üksikute rühmituste vahelise võitluse tõttu täielikult hävitatud ja riigis puudub keskvõim⁴⁴²). Selle põhjendusega kuulutati Maanõukogu Eestis ainsaks kõrgema võimu kandjaks. Esimese ülesandena taheti kehtitada loodavas Eesti riigis kindel kord, et vältida Venes valitsevat korralageduse ja kodusõja hädahoitu⁴⁴³). Et riigis kindlat korda luua, seda loebki Otsus Eesti riigi tekkimise põhjuseks. ~~sundimatult, alles täielikult rahvusvahelise õigu-~~

Kuna Otsusega sätitud kord oli provisoorne, siis seati riiklike organite tähtsamaks ~~hii~~ ülesandeks asuda esimesel võimalusel demokraatliku riigikorra lõplikule kujundamisele. Sellepärast peeti vajalikuks viibimata kokku kutsuda demokraatliku valimisseaduse põhjal Eesti Asutav Kogu, kes senise eelkonstitutsiooni asemele pidi looma lõpliku riikliku korra⁴⁴⁴).

442) Vt. Otsuse preambli. Sõigus, lk. 78.

443) Ibid. Liimann L. Vabariigi põhiseaduse t., I, lk. 49: "28. novembril

444) Otsus p. 1.: "...demokraatliku valimisseaduse põhjal viibimata kokku kutsutav Eesti Asutav Kogu kokku astub, Eesti-maa riiklist korda kindlaks määrates maal lõplikku seadusandlist ja valitsuslist võimu luua."

lk. 734: Eesti allanees Vene riigilt lahti löövad. - Vt.

lähem Otsusega loodi küll Eesti riik, kuid selle aktiga ei määratud lähemalt sündinud riigi iseseisvuse ja sõltuvuse astet. Need küsimused pidi lahendama kokkukutsutav Eesti Asutav Kogu⁴⁴⁵). Iseseisvust ja sõltumatust määritleb prof. A. Piip järgmiselt: Iseseisvuse ehk sisesuveräänsuse all mõistetakse riigi võimet korraldada oma sisemisi asju täiesti iseseisvalt ja luua endale valitsust oma töökspidamiste ja põhimõtete kohaselt, kusjuures riigil on õigus sättida oma seadusandlust välisriikide vahelesegamiseta. Sõltumatus ehk välissuveräänsus on võime teotseda väljaspool oma riigi piire sündimatult, olles täielikult rahvusvahelise õiguse subjekt⁴⁴⁶).

Esimese eelkonstitutsiooniga, s. o. arvates 15./28. nov. 1917. a. irdus Eesti Venemaast⁴⁴⁷). Ometi aga ei määratud

⁴⁴⁵) Kuidas tollal sama küsimust tõlgendati, näitab üks ekstserspt i. Teataja 1917, 258: "...kuni demokraatliku valimiseaduse põhjal viibimata kokkukutsutav Eesti asutav kogu kokku astub, kes lõplikult Eesti riikliku korra kindlaks määrab." - "15. novembrist peale peab Eesti oma asju ise ajama. Mis edaspidi tuleb, missugused suuremad jõud meie väikerahva teesid määravad, see on muidugi iseküsimus. Kas jääme täiesti vabaks..."

⁴⁴⁶) Vt. Piip, Rahvusv. õigus, lk. 78.

⁴⁴⁷) Vt. Kliimann i. Vabaduse t., I, lk. 49: "28. novembril irduti Venemaast, 24. veebruaril ainult kuulutati sellest rahvale." - E. Vabadussõda, I, lk.: "Maanõukogu otsus 15. (28.) nov. tähendab Eesti täielist lahkulöömist Venemaast ja iseseisva riigi olemasolu konstateerimist." - Kann, op. cit. lk. 794: "Eesti oli enese Vene riigi alt lahti löönud." - Vt.

lähemalt loodud riigi iseseisvuse ja sõltumatuse astet. Need küsimused pidi lõpulikult lahendama peatselt kokkukutsutav Eesti Asutav Kogu. Momendil oli vähe aega kaalutlemiseks, kas jääda täiesti iseseisvaks ja sõltumatuks riigiks või astuda Vene föderatsiooni, või Soome-Eesti uniooni, või moodustada koguni Balto-Skandia föderatsioon. Me näeme, et neid, juba varem tõstetud võimalusi kaaluti pärast 15./28.nov. väga tõsiselt⁴⁴⁸). Iseseisvuse ja sõltuvuse küsimused, eriti revolutsiooniga seotud keerulises rahvusvahelises olukorras olid need küsimused niivõrd tähtsad, et neid pidi lahendama demokraatlikel põhimõtetel koostatava valimisseaduse alusel kokku kutsutav Eesti Asutav Kogu koos lõpliku põhikorra väljatöötamisega.

Eesti-Vene rahulepingu artikkel XI infra, §19. Vt. supra, nota 466. - Contra A. Perandi i. Varamu 1938, 2. lk. 238 jj.

⁴⁴⁸) Vt. infra, § 15. - Selliseid seisukohti kaaluti ka hiljem ajakirjanduses. Nii kirjutab 23.dets.(vkj.) 1917.a. J.Kartau i. Eesti 1917, 12: "Kõige enam tuntuid ja tähelepanemist nõudvaid orientatsioonid on neli: Eesti osariik föderalses Venemaal, niisamasugune Saksamaas, liitriik põhjariikide liidus, iseseisev Eesti riik, nendest kõige rohkem ehk võimalikud esimene ja viimane." - "Mis-sugune kombinatsioon meil kõige kasulikum seda otsustab rahvas..."

suurvõrre Mihaili kasuks, kuid viimane testas 3./16.märtsil 1917.a., et ta võtab trooni vastu, kui seda otsustab Asutav Kogu, kes määrab ka riigikorra. Võltsitud aktid i. EGV 1917, 10.

§ 12. "15. (28.) nov. 1917. a. tekkis Eesti riik, kuigi ilma kindla riigivormita (mis polegi oluline, sest ka Vene riigikord pärast tsaarivõimu langust oli määramata, ja alles 1917. a. septembris kuulutati Venes välja vabariik), - väidab prof. A. Piip⁴⁴⁹). Riigi tekkimisel, eriti revolutsiooniaegseis oludes, on selline normatiivselt ebakindel ja ebaselge olukord arusaadav.

Juhul, kui Eesti Asutav Kogu, nagu seâ algul välja kuulutati, saanuks 15./28. veebr. 1918. a. kokku tulla, võinuks väga tõenäoliselt, või arvestades teoreetiliselt, otsustada mitte iseseisvaks jääda, vaid födereerida või astuda uniooni mõne teise riigiga. Sel juhul oleks Eesti meie õigusloos ikka eksisteerinud kuni osariigiks muutmiseni omaette riigina.

Pärast maanõukogu poolt 15./28. nov. otsuse vastuvõtmist

449) Vt. Vabaduse t., I, lk. 19.- Nikolai II loobus troonist venna suurvõrst Mihaili kasuks, kuid viimane teatas 3./16. märtsil 1917. a., et ta võtab trooni vastu, kui seda otsustab Asutav Kogu, kes määrab ka riigikorra. Mõlemad aktid i. EGV 1917, 10.

"laialiajamisest" tšerlistest poolt. Mõnes hilisemas juhtkirjas või kõnes kokkuvõttes leiame otsuse kohta ka seisukoh-

§ 12. O t s u s e tõlgendus kaasaegses ajakirjanduses ja hilisemas kirjanduses.

Analüüsitud Otsuse õiglasemaks tõlgenduseks ja mõistmiseks võib kaasa aidata kaasaegse avaliku arvamise, ajakirjanduse ja järgnevate ametlikkude seisukohavõttude ~~vaatlus~~ ~~vaatlus~~ vaatlus, nimelt seisukohalt: kas Otsust on tollal võetud riiki või osariiki loova aktina. Selline vaatlus olnuks ajjata, kui oleks ka tollal Otsuse sisu lähemaks seletamiseks, nagu tavalistele parlamendi aktidele, juurde lisatud seletuskiri. Säärane vaatlus ei või õigusteoreetiliselt kuidagi muuta otsuse hinnanguid, kuigi oleksid tolleaegsed nii ametlikud kui ka mitteametlikud seisukohad vastupidised. Juhul, kui aga tolleaegsed seisukohad ühtuvad praeguste teaduslike tõlgenduste ja arusaamistega, võib see olla probleemi lahendamisele ainult kasuks.

Pärast maanõukogu poolt 15./28.nov Otsuse vastuvõtmist toovad tolleaegsed ajalehed ära oma esimestes numbrites, enamikus esikuljel, kõik sellel koosolekul vastuvõetud aktid (exclusive muidugi enamline "Tööline"), ühes protokolliliku koosoleku kirjeldusega ja teadetega maanõukogu "laialiajamisest" tööliste poolt. Mõnes hilisemas juhtkirjas või kõne kokkuvõttes leiame Otsuse kohta ka seisukoh-

tade avaldamisi. Et ajalehed ei kommenteeri Otsekõhe Ot-
sust lähemalt, võib tulla sellest, et ajalehtede toime-
tused olid väga hästi kontaktis Maapäeva seisukohtadega,
sest tookordsete suuremate päevalehtede toimetustele
oli ka Maanõukogu liikete hulgas.

"Postimees" tõi 15./28.nov. otsused ära isegi kahel
päeval⁴⁵⁰), ja 18.nov. numbris avaldas J.Tõnisson ühtlasi
juhtkirja "Riikline võim Eestis", milles ta selgitab otsu-
se sisu, ja et Eesti Asutav Kogu peab viibimata kokku as-
tuma, kes siis loob lõpliku seadusandliku ja valitsuse või
mu. Juhtkiri lõpeb üleskutsega, et Maanõukogu ümber koon-
dudes tuleb luua kindel riiklik kord demokraatlikul alu-
sel⁴⁵¹).

Seega kirjutas J.Tõnisson, kes oli ise Maanõukogule
kindlasti koondama oma seadusliku võimuse, Maapäeva ümber
Otsuse koostajaks ja ettekandjaks, riiklikust, mitte osa-
riiklikust korrast. Kuid veel pretsiissemalt väljendas

⁴⁵⁰) Vt. Postimees 1917, 263, 264. -Koguteos, Jaan Tõnis-
son, Tartu, 1938, lk.80, 485.

⁴⁵¹) Postimees 1917, 264: "Eesti Maanõukogu kui Eestimaa
kõrgema võimu kandja ümber koondudes loogem nüüd Eestis
kindel riikline kord ja avalik võim demokraatlisel alusel,
nagu seda üleüldine rahva-tahtmine loob, mitte aga üksiku-
te rühmade vägivald ei sünnita."

J. Tõnisson, lk.80 j., 485 j.

J.Tõnisson end selle otsuse suhtes suurel rahvakoosolekul (Tartus 19.nov./2.dets.), kus ta kõneles kõrgemast võimust Eestis ja ütles, et rahval tuleb kindlasti koonduda Maapäeva ümber ja kõik sammud peavad edaspidi toetama ainult Eesti vabariigi esimest algkirja, s.o. 15./28.nov.Otsust⁴⁵² Seega tunnistas J.Tõnisson Tartus, neli päeva pärast Otsuse vastuvõtmist Eestimaa kõrgema võimu asjus korraldatud suurel rahvakoosolekul, et Otsus on Eesti vabariigi esimeseks algkirjaks, s.o. Eesti riigi esimeseks konstitutsiooniliseks aktiks, eelkonstitutsiooniks. aga 22.nov./5.dets.

Kuna Tallinnas sellal enamlased juba kindlamalt või-

⁴⁵²) Vt. Postimees 1917, 265 J.Tõnissoni kõne resümees: "Senikaua aga, kui meil veel oma Asutavat Kogu ei ole, võib ja peab kõrgem riikline võim Eestis ainuüksi Eesti Ajutise Maapäeva käes olema, kes ennast kohtade peal "maavalituse organisena avaldab..." - "Eesti rahvas peab ennast kindlasti koondama oma seadusliku esituse, Maapäeva ümber ja iga sammu pääl tegelikus elus toetama Eesti vabariigi esimest algkirja - Maapäeva otsust 15.nov. s.a." Resümees all on märgitud, et see järgneb, kuid järgmisel päeval sulgesid enamlased "Postimehe" ja kõne lõpposa väljenduste kohta puuduvad seega andmed. - Mõni päev hiljem, kui soveti poolt J.Tõnisson vangistati, marsšisid Eesti polgu osad miilitse valitsuse ette ja vabastasid J.Tõnissoni vangist. Sel puhul kõneles J.Tõnisson vabastajatele ja kokkutulnud rahvale muuseas: "Eesti Maanõukogu kui Eestimaa ja rahva seadusliku esituse ümber koondudes tahame kui üks mees välja astuda Eesti vabariigi loomise hõüdsõna all." - vt. Teataja 1917, 263. - J.Tõnissoni vangistamisest sel puhul i. Tõnisson, lk.80 j., 485 j.

mutsesid, oli Tallinna ajakirjanduses trükivabadus väga piiratud. Siiski oli 17./30.nov. "Teataja" juhtkiri pühendatud 15.novembrile, vaatamata sellele, et kogu seda ajalehe numbrit illustreerivad tsenseeritud valged laigud. Juhtkirjas öeldakse, et sellest päevast peale peab Eesti oma riigi asju ise toimetama, süäljuures ei kõnelda aga mingist uniooni ega föderatsiooni kombinatsioonist. Muide öeldakse ka sõnaselgelt, et Maanõukogu ei sidunud tuleviku kaalutlused, kas jäädakse täiesti vabaks või mitte⁴⁵³.)

"Uues Päevalehes" kirjutas R.S. aga 22.nov./5.dets. "Eesti iseseisvusest?"⁴⁵⁴) ja "seisukorda läbi katsudes" leidis ka põhjust Venest lahkulöömiseks, kuid jääb lõpuks siiski kindlaks, et meie deviisiks jäägu: autonoomne Eesti föderatiivses Vene riigis.

---

⁴⁵³) Vt. Teataja 1917, 258: "15.novembrist peale peab Eesti oma asju ise ajama. Mis edaspidi tuleb, missugused suuremad jõud meie väikerahva teesid määravad, see on muidugi iseküsimus. Kas jääme täiesti vabaks, või orjastatakse meid vägivaldselt uuesti - see küsimus ei pidanud maapäeva siduma, kui ta enese nüüd ainukeseks kõrgemaks võimu kandjaks Eestis pidi tunnistama." Järgneb sellele juhtkirjas viierealine tühi koht - nähtavasti on järgnenud midagi tsensuurivastast. - Vt.ka infra, nota 445.

⁴⁵⁴) Vt. "Uus Päevaleht" 1917, 262. "okukutamiisni riigi võimu Eestis... sest kogu pidi lõppudel..."

Tundub, et Maanõukogu poolt Vanematekogus avaldatud kahtlused:mitte Otsuses kindlaks määrata riigivormi, kas osariigina või iseseisva riigina⁴⁵⁵), oli tõesti põhjendatud; kardeti ju sellisel juhul veelgi vahakordade pinevne- mist rivaliseeriva enamlise võimuga ja vahakordade tera- vaks ajamist Vene sõjaväega⁴⁵⁶).

Enamlastele oligi momendil otsuse sisu täpne mõistmi- ne suureks küsimusmärgiks. Nii kirjutas tollal üks nende juhte V.Kingissepp küsivalt, et ka sellega mõeldakse "Ees- ti osariiki või koguni iseseisvadki riiki luua?"⁴⁵⁷). Kui kaua enamlased sellises teadmatuses olid, on raske öelda, kuid juba saksa invasiooni ajal oli V.Kingissepal selge⁴⁵⁸) et 15./28.nov. Maanõukogu Otsusega on kodanlased tähenda- nud iseseisvust. Enamlastele olevat öeldud, et see otsus

455) Vt. Vanematekogu Protk.,1917, 36.

456) Ibid.- Vt. A.Piip, i.Vabaduse t.,I, lk.17.

457) Tõeline 1917, 109.

458) Vt. V.Kingissepp, Kellele iseseisvus, kellele ike? Peterburg, 1918, lk.13. - Samuti väidab üks enamlasi J. Reesen, Eesti härrasriigi 15-aastase "iseseisvuse" puhul, i. Klassivõitlus 1933, lk.42: "See otsus tähendas sisuli- selt Eestimaa iseseisvaks" kuulutamist, kuigi kodanlus algul seäle all ei mõelnud Eestimaa lahku löömist Vene- maast, vaid ainult kuni asutava kogu kokkukutsumiseni riigi võimu Eestis enese kätte tahtis võtta, sest asutav kogu pidi lõppudelõpuks otsustama ka Eestimaa saatuse."

ei tähendavat veel riiklist iseseisvust, kuid saksa invasiooni ajal olid enamlased siiki saanud küllalt autoriteetse tõenduse, et otsusega on mõeldud riiklikku iseseisvust⁴⁵⁹). V.Kingissepp võttis selleks autoriteetseks seletuseks "Berliner Tageblatt'is" 26.märtsil 1918.a. ilmunud Stockholmist 21.märtsil 1918.a. Eesti delegatsiooni poolt Saksa valitsusele saadetud memorandumi⁴⁶⁰) kohta antud seletuse⁴⁶¹).

Nagu nähtub eeltoodust, ei olnud isegi enamlaste juhtivatel tegelastel otsekohese selge, kas juriidiliselt Otsuse sätetega konstitueeriti Eesti riik ja irduti Venemaast

---

⁴⁵⁹) V.Kingissepp, op.cit., lk.13: "Mis muud kui iseseisvust tähendavad järgmised maapäeva otsused: Eesti Maanõukogu tunnistab ennast Eestimaa ainsaks kõrgema võimu kandjaks... Meile öeldakse ehk, et see ometi veel riiklist iseseisvust ei tähenda. Meil on üliautoriteetline seletus, et see nimelt riiklist iseseisvust oli tähendanud. "Berliner Tageblatt'is" 26.märtsil 1918. kirjutatakse, et maapäev 15.novembril maapäeva juhatuse ja senjoren konventi "kõrgemaks riikliseks võimuks" Eestis kuulutanud on. Seda kuulutavad tervele maailmale mitte mõned "vastutamatud" kirja saatjad, vaid Jaan Tõnisson, Mihkel Martna, Hans Piip, Karl Menning ja Karl Pusta Stockholmist "Berliner Tageblattile" avaldamiseks saadetud protesti-telegrammis saksa okupatsiooni vastu."

⁴⁶⁰) Vt. memorandumi tekst: Pour l-Esthonie indépendante, Copenhague, 1918, lk.20-25. - Infra, nota 477.

⁴⁶¹) Piip, Tormine a., lk.134. - Telegrammi tekst vt. i. Sini-musta-valkoinen, Helsinki, 1918, lk.14 jj.

või mitte? Seega Otsus oli sisuliselt selles suhtes täitnud oma otstarbe, sest Maapäeva Vanematekogus Otsuse ettevalmistamisel oli just kaalutud, et tuleb rõhku panna siisule, mitte vormile.

Samale seisukohale, kui hiljem juristid Otsust analüüsid on jõudnud, et selle aktiga loodi küll Eesti riik, kuid jäeti määramata lähemalt iseseisvuse ja sõltuvuse küsimus, asus Kaarel Eenpalu juba 1918.a. algul avaldatud brošüüris, väites, et see on riiklik samm, kuid sellega ei kuulutatud veel Eestit iseseisvaks demokraatlikuks vabariigiks⁴⁶²).

1917.a. novembris Otsuse vastuvõtmise järele takistati sovettide poolt trükivabadust suuresti, mis mõjustas ka kindlasti Otsuse tõlgenduste avaldamist, kusjuures seisukohtade selge avaldamine oleks tekitanud vaid konflikte sovettidega. 1919.a., mil pühitseti esimest "iseseisvuse päeva", avaldati ajakirjanduses otsekohe seisukohti, et mitte 24.veebr.1918.a. ei tule pidada Eesti riigi sünnipäevaks, vaid 15./28.nov.1917.a. Nii väidab üks Maanõukogu

⁴⁶²) K.Einbund, Vaba iseseisev Eesti I, Tartu, 1918, lk.5 j.: "Riigilise korra äramääramiseks demokraatilise ja täieõiguslise võimu loomiseks ja muude küsimuste otsustamiseks astub Eesti Asutav Kogu kokku. Maanõukogu ei kuulu-
tamud küll Eestit iseseisvaks demokraatlikuks riigiks, kuid siiski oli tähtis samm Eesti rahva riigilises enesemääramises astunud." - Kaarel Eenpalu tollal Karl Einbund.

liikmeid ja omaaegne Maanõukogu esimees⁴⁶³) Ado Birk, et 15./28.nov. irduti Venemaast; see päev on Eesti riigi sünnipäev, kuna oli saabunud kõik kolm elementi, mida nõuavad vana koolkonna juristid riigi olemasoluks, ja sellele aktive põhineb ka liitlaste poolt de facto tunnustus⁴⁶⁴).

Eeltoodust nähtub, et Otsust loeti eriti kaasaegse ajakirjanduse poolt riiki konstitueerivaks aktiks. Sama seisukohta on avaldatud korduvalt ka hiljem, olgu kas mõningais juhuslikes artiklites⁴⁶⁵) või sõnavõttude puhul riiklikel pidu- või tähtpäevil⁴⁶⁶).

Hiljem on 28.nov.1917.a. Eesti riigi sünnipäevaks tunnustanud paljud väga tuntud kodu- kui ka välismaa õpetlased, juristid j.t., kes on sellele seisukohale asunud tead-

⁴⁶³) Maanõukogu esimees 27.nov.1918 - 3.veebr.1919.

⁴⁶⁴) Tallinna Teataja 1919, 45: "...mis muud ei ole, kui Vene riigist lahu-lõõmise akt." - "Siin on Eesti iseseisvuse algus ja hakatus, siin on iseseisva Eesti sünnipäev." - "See taundmine ja selle tunnistuse avaldamine oli otsustavaks momendiks Eesti iseseisvuse ajaloos, selle otsusega pandi alus Eesti riiklisele võimule ja asutati Eesti riik, kelle juba kõik harilikult nõutavad riigi atribuudid (oma rahvas, territoorium ja võim). Selle sammu tagajärjel tunnistatakse Eestit juba liitriikide poolt iseseisvaks kuni rahukongressini ja tunnistatakse maanõukogu kui fektilist Eesti riigi võimukandjat."

⁴⁶⁵) Vt. nt. A.H. Tammsaare, Sic transit..., Tartu, 1924, lk. 46 artiklis "Ajad ja olud" väidab: "15.nov.1917 kuulutas Eesti maapäev Eestimaa iseseisvaks riigiks."

⁴⁶⁶) Nende sõnavõttude loetelus ajalehis, ajakirjanduses jm., kus on asutud samale seisukohale, moodustaks omaette päris pika kronoloogilise nimestiku.

likult, küsimusse süvenedes ja seda analüüside. Varasema-
tes Eesti riigi põhikorra vaatlustes ei maini sageli muu-
lased Otsust üldse⁴⁶⁷), tehes seda kas sihilikult või eba-
teadlikult. Sellevastu leidub aga ka välismaalasi, kes ju-
ba algusest pääle onasunud Otsust pooldavale seisukohale,
nagu G.Gaillard, V.Stankevitš jt⁴⁶⁸).

Miljem on korduvalt sama seisukohta väljendanud oma-
aegne Tartu Ülikooli õigusteaduskonna prof. S.v.Csekey⁴⁶⁹)
kuna eriti eestlastest on mitmes võõrkeeles avaldatud üle-
vaadetes Otsust Eesti riigi sünniaktiks nimetanud E.Maddi-
son⁴⁷⁰).

Sama vaadendi seisukohale on asunud ka praegused Tar-
tu Ülikooli õppejõud prof.A.-T.Kliivann, prof.A.Piip, prof.

---

467) Vt. E.Berendts, Die Verfassungsentwicklung Estlands, 1. Jahrbuch des öffentlichen Rechts der Gegenwart, Band XII, Tübingen, 1924, lk.191 jj. - H.Rolnik, Die baltischen Staaten Litauen, Lettland und Estland und ihre Verfassungsrecht, Leipzig, 1927, lk.49 jj.

468) Vt. G.Gaillard, L'Allemagne et Le Balticum, Paris, 1919, lk.77 j. - V.Stankevitš, Sudbó narodov Rossii, Berliin 1921, lk.191.

469) S.Csekey, Die Quellen des estnischen Verwaltungsrechts, Tartu, 1926, lk.32.- Id., Die Verfassungsentwicklung Estlands 1918-1928, Tübingen, 1928, lk.170. Id., Esztország államalakulásának Története és államrendje, (1932), lk.12.: "Lehetne azonban Esztország függetlenségének kezdőnapjául 1917 november 15/28-át tekinteni, mert ezen a napon jelent meg "a tartományi tanács határozata a legfőbb hatalomról" (Allamközlöny 1-1918.sz.), amely az önálló észt államélet kezdőaktusa."

470) Vt. Maddison, op.cit.lk.56, nota 1 toodud allikad. - Sama seisukoht ka E.Madison/O.Angelus, Das Grundgesetz des Freistaats Estland, Berlin, 1928, lk.1.

J.Uluots ja rohkesti teisi juriste ning ajaloolasi, kellede seisukohtadele käesolevas töös korduvalt viidatud.

Ka sellised autorid nagu G.Heuman, kes käsitab riigi sündi rahvusvahelise õiguse omapäraselt seisukohalt ja peab riigi tekkimisel vajalikuks sotsioloogilist täiuslikkust ja efektiivsust ning järeldas, et Eesti riik võis tõeselgelt sündida pärast Saksa invasiooni, mil Vinnigi lepinguga Saksa tunnustas Eestit, kõneleb ka Eesti juriidilisest lahkulöömisest siiski 28.nov.1917.a.⁴⁷¹). Tõnis-

§13. Otsuse tõlgendus ametlike organite ja isikute poolt.

Jälginud tolleaegse ajakirjanduse suhtumist Otsusesse, on see vajalik ja huvitav teada õigusajalooliselt kogu sündmuste käigu paremaks mõistmiseks, kuna Otsuse juriidilisele analüüsile ja hinnangule ei too see lisamaterjale. Muide on aga õigusajalooliselt tähtis vaadelda üksikuid dokumente ja ametlike seisukohti, kus on teatavatel juhus-

⁴⁷¹) Vt. G.Heumann, Aspects juridiques de l'indépendance estonienne, Anvers, 1937, lk.43: "Il se trouve, ... que... la sécession estonienne, juridiquement acquise dès le 28 novembre 1917..." - Heumann'i teoreetilisi seisukohti vaata teose esimeses osas, eriti aga lk.6, 26 j.

tel osutanud tarvilikuks seisukohta võtta Eesti riigi tek-
kimisaja kohta. Selles vaatluses näeme, et Otsust ei ole
peetud esimeseks Eesti riigiaktiks, millega loodi Eesti
riiklikule elule normatiivne alus, mitte hiljutise juris-
tide otsuse juriidilise analüüsi tulemusena puhtteoreeti-
lisel vastlusel, vaid samale seisukohale asuti juba vaba-
riigi algupäevil ametlikkude organite, isikute ja asutuste
poolt. 28. veebruaril 1918. a., et lõplikult fikseerida Eesti

Maanõukogu poolt valitud saadikuna viibis Jaan Tõnis-
son juba alates 1917. a. detsembrist välismaal. Kui J. Tõnis-
sonile sai teatavaks, et 15./28. jaan. 1918. a. anti Stok-
holmis Liivi- ja Eestimaa rüütelkondade poolt noot Vene
nõukogude esindaja Vorovskile, milles teatatakse, et need
maad kuulutavad end Vene riigist lahkuõnuks, siis J. Tõ-
nisson esitas Vorovskile omalt poolt 2. veebruaril vastu-
noodi⁴⁷²), milles ta eitab õigust rüütelkonnal kõnelda Ees-
ti rahva nimel. 4. veebruaril esitas ta liitlastele samasi-
sulise noodi⁴⁷³), mis meile on huvitav sellepolest, kuna
noodis on expressis verbis märgitud, et 15./28. nov. Otsuse-⁴

⁴⁷²) Käesolevas töös on kuupäevad kuni 1. veebr. 1918. a.
märgitud nii vana kui uue kalendri järele, kuid mainitud
päevast, mil uus kalender kehtima hakkas, on kuupäevad
märgitud ainult u. k. j.

⁴⁷³) Vt. Piip, Tormine a., lk. 101. - Tõnisson, lk. 82,
487.

ga on Eesti kuulutatud iseseisvaks. Otsuse kohta märgitakse noodi vastavas lõikes:

"15./28. novembril 1917.a. kuulutas Eesti ajutine seim Eesti iseseisvaks maaks ja nimetas end ainukeseks õiguslikuks poliitilise võimu esindajaks Eestis kuni Eesti Asutava Kogu kokkuastumiseni, mis moodustatakse proportsionaalsel valimisel demokraatlikul alusel ja mis kokku astub 15./28.vebruaril 1918.a., et lõplikult fikseerida Eesti riiklikku põhiseadust. Selles suhtes toetub tema deklaratsioonidele, mis mitmel puhul on korratud revolutsioonilise Vene valitsusvõimu esindajate poolt. Seni Vene keisririiki kuulunud rahvast enesemääramise õigus kuni lahkulöömiseni Venest on niiviisi leidnud tunnustust. Seim võttis vastu mainitud resolutsiooni, et päästa Eestit tõsistest raskustest, mid on anarhia loonud kogu Venes, et sellega kindlustada maa poliitilist tulevikku hädaohust, mis tekivad sellest, et sõja aktiivsed operatsioonid on juba laienenud tema territooriumile"⁴⁷⁴).

⁴⁷⁴) Vt. Originaal prantsuse keeles Pour L'Estonie, lk.14
Le 15/28 novembre 1917, la Diète temporaire a déclaré l'Esthonie pays indépendant et elle s'est proclamé l'unique représentant légitime du pouvoir politique en Esthonie, jusqu'à ce que l'Assemblée constituante de l'Esthonie, composée selon le système d'élections proportionnelles sur une base démocratique, se réuniera, le 15/28 février 1918, pour fixer définitivement la constitution nationale de l'Esthonie. A ce sujet, elle s'est appuyée sur les déclarations qu'ont répétées à plusieurs reprises les repré-

Edasi märgitakse noodis, et kuigi enamlased on mome-
dil takistanud teotsemist 15./28.nov. akti kohaselt, siis-
ki ei ole loobunud teotsemast nende ülesseatud printsiipi-
de järgi.

See on esimesi dokumente enne veebruari Manifesti, kus
on expressis verbis mainitud, et Otsusega on Eesti kuuluta-
tud iseseisvaks maaks, ja sääljuures ei kõnelda mingisugus-
test föderatiivsetest ühendavatest sidemetest Venemaaga.

Vajab veel ainult juurde lisamist selle noodi tulemus, et
Frantsuse valitsus 1.märtsil ja Inglise valitsus 20.märt-
sil teatavad kirjalikult ⁴⁷⁵), et nad tunnustavad Eesti Asu-
tavat Kogu de facto.

Kuna J.Tõnisson oli oma seisukohad avaldanud protest-
noodis, mis esitati vastukaaluks rüütelkonna omale, oli
seega esitatud puhtpoliitilisel eesmärgil. Võidakse vahest

sentants du pouvoir gouvernemental de la Russie révolution-
naire. Le droit des peuples, jusqu'à présent appartenant
à l'Empire de Russie, de décider eux-mêmes de leur sort y
compris de se détacher de la Russie, a ainsi été reconnu.
La Diète a pris la résolution qu'on vient de lire première-
ment, pour sauver l'Esthonie des troubles sérieux qu'a cau-
sé l'anarchie dans toute la Russie, puis, pour rassurer
l'avenir politique du pays menacé des dangers qui provient
de ce que les opérations actives de la guerre se sont déjà
étendu sur son territoire."

⁴⁷⁵) Vt. Pour l'Esthonie, lk.16. - Piip, Tormine a., lk.
106 j. - Eesti riikline iseseisvus, (Avaldatud Eesti dele-
gatsioni juhatusel poolt), Helsingi, 1918, lk.4. - Mémoire
sur l'indépendance de L'Esthonie présenté à la conférence
de la paix par la délégation estonienne, 1919, lk.43.

kahelda, kas sellises "hädaseisukorras" antud noodis ei ole Otsust tõlgendatud liiga laialt. Teiseks, kas autor pärast Manifesti ilmumist ei ole hinnanud oma seisukohti ümber.

Neile küsimustele leiame vastuse Eesti välisdelegatsiooni (M.Martna, K.Menning, A.Piip, K.Pusta ja J.Tõnisson) poolt 21.märtsil 1918.a. Saksa valitsusele esitatud memorandumist.

Sellal oli äsja Stokholmi jõudnud Eesti välisdelegatsioon saanud teateid, et kodumaa baltisakslaste seas üritatakse aktiivselt aktsioone Baltimaade liitumiseks Saksa- maaga, milleks pidid kokku astuma esmajoones Eesti- ja Liivimaa rüütelkonna maapäevad 22. ja 26.märtsil⁴⁷⁶). Nende aktsioonide vastu koostas välisdelegatsioon 21.märtsil pikema memorandumi, protesteerides ja selgitades, et Eesti- ja Liivimaa rüütelkondi ei saa arvestada Eesti seadusliku esindusena, kuna nad ei või kõnelda kogu rahva nimel. Memorandumis väljendatakse espressis verbis⁴⁷⁷), et Eesti Aju-

⁴⁷⁶) Vt. Pour l'Esthonie, lk.20.- Piip, Tormine a., lk. 134 j.

⁴⁷⁷) Pour l'Esthonie, lk.23 ja 24: "Der temporäre estnisch Landtag hat am 28.November Estland für staatlich selbständig und unabhängig erklärt und sich für den alleinigen Träger der Staatsgewalt in Estland proklamiert. Zuglich übertrug der Landtag seine Befugnisse für die Zeit der Unterbrechung seiner Sessionen einem besonderen Kollegium, zu welchem ausser dem Landtagspräsidium und seiem Seniorenkon-

tine maapäev kuulutas 28.nov.1917.a. Eesti riiklikult iseseisvaks ja rippumatuks ja enda ainsaks riigivõimu kandjaks Estis. Samal ajal oli annud Maapäev oma istungite vaheajaks üle oma võimu Maapäeva juhatuselt, vanematekogust ja maavalitsuse liikmeist koosnevale kolleegiumile, kes moodustaski veebruaril teisel poolel Eesti valitsuse. Huvitava kombel ei anna see memorandum Manifestile Eesti riigi sünniloos mingit juriidilist tähtsust, kuna Eesti riiklik iseseisvus loetakse sündinud Otsusega.

Mitte ainult neis kahes esimeses dokumendis Eesti välisdelegatsiooni või delegatsiooni liikmed ei pea Eesti riiki tekkinuks 15./28.nov. Otsusega, vaid samale seisukohale on jäänud ta ka ikka hiljem. Skandinaavia delegat-

vent noch die Mitglieder der bisherigen Landesverwaltung gehörten. Dieses Kollegium hat im Einverständnis mit allen politischen Parteien des Landes, ausgenommen die Bolschewisten, zu Anfang des Jahres die Unabhängigkeitserklärung Estlands nochmals feierlich bekräftigt. In der zweiten Hälfte der Februar d.J. hat das vorerwähnte Gesamtkollegium in Vertretung der temporären Landtags eine estnische Regierung im Bestande von 10 Mitgliedern unter dem Präsidium des Präsidenten der bisherigen Landesverwaltung gebildet, die mit Hilfe der nationalen estnischen Truppen den Terror der Bolschewisten im Lande brechend im Verein mit den Organen der bisherigen Landesverwaltung in Estland die staatliche Ordnung wieder aufrichtete und der estländischen Bevölkerung persönlich Sicherheit und Schutz für Leben und Eigentum gewähr leistete."

sioon (K.Menning, M.Martna ja J.Tõnisson) saatis Landesrati ja tema otsuste vastu 17.aprillil 1918.a. Saksa riigikantslerile telegrammi, milles kinnitatakse, et Eesti rahva kindlaks sihiks on Eesti riiklik iseseisvus, rippumatus ja neutraliteet rahvusvahelisel garantiil, nagu see on väljendatud balti-sakslaste ja rootslaste esindajate⁴⁷⁸) osavõtul üldise Maapäeva üksmeelses otsuses 28.nov.1917.a.⁴⁷⁹).

Juriidiliselt kõige selgemalt ja täpsemalt on määritletud Otsuse ja Manifesti tähendus Eesti riigi sünniloos välisdelegatsiooni (F.Kull, K.Menning, M.Martna ja J.Tõnisson) protestis 3.juulil 1918.a., mis saadeti Kopenhaagenist Saksa keiserlikula valitsusele sõjalise terrori vastu Eestis. Protestis väidetakse, et vastavalt Eesti Maanõukogu otsusele on välja kuulutatud poliitiline iseseisvus 28.nov.1917.a. ja sisse seatud Eesti Ajutine Valitsus. Va-

⁴⁷⁸) Maanõuk. Protk., 59 selgub, et 15./28.nov. ajaloolisest koosolekust on osa võtnud sakslane Max Bock, rootsi rahvusest esindaja Hans Pöhli nime ei leidu protokollil alul toodud 48 osavõtnud maanõuniku nime seas, kuid protokollil on tema allkiri.

⁴⁷⁹) Pour l'Esthonie, lk.26: "Das feste Ziel des estnischen Volkes wie es sich in dem einstimmigen Beschluss des allgemeinen Landtages vom 28.November 1917 mit Einschluss der Vertreter der baltischen Deutschen und Schweden formulierte, ist Estlands staatliche Selbständigkeit, Unabhängigkeit und Neutralität bei internationaler Garantie."

⁴⁸³) Pour l'Esthonie, lk.17 jj. on toodud kalli Manifesti tekstoprantsuskeelses tõlkes.

litsus on välja kuulutanud 28.nov. akti teostamiseks Eesti valitsuse vabariikliku vormi 24.veebr.1918.a., s.o. enne Saksa vägede Eestisse tulekut⁴⁸⁰).

Välisdelegatsioon ja tema üksikliikmed ei konstateerinud Eesti riiki Otsusega tekkinuks mitte ainult vastavates protetestides, vaid sama seisukohta avaldatakse ka nende poolt välja antud publikatsioonides. Nii saksa invasiooni ajal ilmunud prantsuskeelses väljaandes⁴⁸¹), mis dateeritud Kopenhaagenis 12.sept.1918.a., kui ka hiljem Kopenhaagenis 2.okt.1918.a. delegatsiooni juhatuse poolt avaldatud eesti-keelses publikatsioonis konstateeritakse, et Eesti tekkis iseseisva riigina 28.nov.1917.a.⁴⁸²). Välisdelegatsiooni dokumentide kogude sissejuhatuses ei mainita veebruari Manifesti üldse⁴⁸³); kuna Eesti riiki konstitueerivaks aktiks

480) Pour l'Esthonie, lk.37: "Conformément à la résolution du Conseil National Esthonien lequel, en s'a qualité, de représentant légitime de l'Esthonie Unifiée, a proclamé l'indépendance politique de l'Esthonie le 28 Novembre 1917, il fut constitué un Gouvernement Provisoire Esthonien. Ce gouvernement, en s'appuyant sur les troupes nationales esthoniennes, a promulgué, en exécution de l'acte de 28 novembre, la forme républicaine du gouvernement esthonien le 24 février 1918, avant l'entrée des troupes allemandes;.."

481) Vt. Pour l'Esthonie, lk.5.

482) Vt. Iseseisvus, lk.3: "28.(15.) novembril kuulutas Eesti Maapäev Eestimaal iseseisvaks riigiks ja tunnistas enese kõrgema riigivõimu kandjaks Eestis, kuni Eesti Asutava Kogu kokku astub ja Eesti riigikorra lõpulikult kindlaks määrab."

483) Pour l'Esthonie, lk.17 jj. on toodud küll Manifesti teksteprantsuskeelses tõlkes.

peeti Otsust, siis Manifesti tähtsust on peetud minimaalseks.

Eeltoodud välisdelegatsiooni seisukohtadele lisaks on Otsust Eesti riigi sünniaktina tunnustanud vabariigi alg-aastail ka Maanõukogu ise, Asutav Kogu, Riigikohus ja Eesti-Vene rahuleping. Ei saa eelata, et ühelgi neil juhul oleks tegemist juhusliku seisukohaga, eriti aga kolmel viimasel juhul, kus see otsus on langetatud asjatundjate juristide poolt peale pikemat põhjalikku kaalutlust.

Maanõukogu ise, kui tal oli jälle võimalus oma katkestatud tegevus jätkata⁴⁸⁴), ei ole hiljem enam üheski ametlikus aktis võtnud seisukohta Otsuse ja Manifesti juriidilise iseloomu suhtes. Sellevastu aga elame, et Maanõukogu avamisel 20.nov.1918.a. Maanõukogu abiesimees Jüri Jaakson rõhutab oma avakõnes, et 15.(28.) novembril 1917.a. ei lasknud Maapäev end mitte ära heidutada ja tunnistas end ülemaks võimukandjaks Eestis, ning et sellele aktile põhjened kogu edaspidine tegevus Eesti iseseisvuse

⁴⁸⁴) Maanõukogu koosolekud pärast invasiooni 20.nov. 1918.a. - 6.veebr. 1919.a. - Vt. Maanõukogu Protk. 60 - 78.

⁴⁸⁵) Ibid.

⁴⁸⁷) Asutava Kogu esimene istung oli 23.aprillil 1919.a.

alal⁴⁸⁵). Nagu Otsuse analüüsimisel selgub, jäeti riigi vormi küsimus selles teadlikult otsustamata ja kuna Asutaval Kogul ei olnud võimalik kokku tulla, siis tehti seda lähemalt Manifestis, mida ka J.Jaakson märgib, et 24. veebruaril olid Tallinnas "teadaandmise lehed väljas, et Eesti on iseseisev demokraatiline vabariik".⁴⁸⁶).

Eesti välisdelegatsioon oli Saksa invasiooni ajal oma protestides, nootides ja memorandumites korduvalt kinnitanud välisriikide valitsusetele, et Eesti riiki tuleb tekinukä lugeda 15./28.nov. Otsusega. Kuid Eesti riik sündis rahvusvaheliselt väga segasel ajal, siis leidis Asutav Kogu, et välisriikidele on tarvilik esineda Eesti iseseisvuse ja rippumatuse kuulutamise asjus üksikasjalikuma seletusega.

Üsna peatselt pärast Asutava Kogu kokkutulemist⁴⁸⁷) s.a.25.aprillil 1919.a. võttis sõna üks Eesti välisdelegatsiooni liikmeid ning maanõunik J.Tõnisson ja tähendä-

---

⁴⁸⁵) Vt. Maanõukogu Protk., 1918, 60, 1: "Sel raskel silmapilgul, see oli vana kalendri järele 15.novembril 1917, ei lasknud Maapäev ennast mitte ära heidutada, vaid enne kui toores vägivald temalt suutis võimaluse võtta tööd edasi jätkata, tegi ta otsuseks ennast ülemaks võimukandjaks tunnistada Eestis. See on ajalooline samm meie Maapäeva poolt, selle sammu peale põhjeneb kõik meie edaspidine tegevus meie iseseisvuse alal."

⁴⁸⁶) Ibid.

⁴⁸⁷) Asutava Kogu esimene istung oli 23.aprillil 1919.a.

dab⁴⁸⁸), et Eesti riikliku iseseisvuse ja rippumatuse saavutamise loos on suur tähendus just sellele, kui Asutav Kogu võtaks Eesti riikliku iseseisvuse kohta kindla seisukoha. Eriti olevat vaja seda Asutava Kogu seletust sellepärast, et Maapäeva esitus ja Ajutise Valitsuse saadikud "pidanud selle iseseisvuse tunnistamise (tunnustamise) töö juures sagedasti iseäranis rõhutama, et Asutav Kogu teeb lõpuotsuse Eesti riikluse ja rippumatuse asjus." Nüüd aga olevatki vaja Asutava Kogu kindlat seisukohta iseseisvuse küsimuses esmajoonel välisriikidele, kun Helsingis välisminister J. Poska seletuse põhjal levitatavat kuuldusi, et osa Asutava Kogu liikmeid on Eesti iseseisvuse vastu. J. Tõnissoni ettepanek võetakse ainult ühe hääle erapooletuks jäämisel vastu⁴⁸⁹). Asutav Kogu tunnistas seega üksmeelselt sellise seletuse avaldamise vajalikuks. Samal koosolekul valiti ka Iseseisvuse akti (nii on protokollis nimetatud) eelnõu väljatöötamiseks komisjon⁴⁹⁰).

19. mail 1919. a. esitati komisjoni poolt Iseseisvuse akti Asutava Kogu koosolekule vastuvõtmiseks. Iseseisvuse akt,

⁴⁸⁸) Asutava Kogu, I istungjärg, Tallinn, ?, Protk., 1919,

⁴⁸⁹) Ibid. / 3, 3.

⁴⁹⁰) Ibid. punkt 4. Komisjoni valiti: Jans, Ast, Asson, Oinas, Konik, Seljamaa, Varrik, Tõnisson, Parts, Birk, Teemant, Köpp ja Semper.

mis täpsemalt päälkirjastatud "Eesti Asutava Kogu seletus Eesti riiklikust iseseisvusest ja rippumatusest"⁴⁹¹), kujutab endast deklaratsiooni, mis adresseeritud välisriikide aadressil. Akti sisu on eesti ajaloo resümees, alates muistse iseseisvusega ja lõpetades riikliku iseseisvuse sünniga ning momendi olukorra kirjeldamisega. Seletuse lõpul loendatakse need aktid, millega Eesti riiklikule iseseisvusele on pandud alus:⁴⁹²): 1) Eesti Maanõukogu poolt 15./28.nov. 1917.a. kõrgema võimu kohta, 2) Eesti Maanõukogu Vanemate nõukogu poolt 19.veebr.1918.a. Päästekomitee loomise kohta, 3) Eesti Maanõukogu Vanematenõukogu poolt 24.veebr. 1918.a. Eesti vabariigi väljakuulutamise kohta, 4) Päästekomitee poolt 24.veebr.1918.a. Ajutise Valitsuse loomise ja 5) Ajutise Valitsuse poolt 11.nov.1918.a. oma katkestatud tegevuse uuesti alustamise kohta. Esitatud Iseseisvuse akti võttis Asutav Kogu vastu ja kuulutas selle kaudu Eesti rahva suveräänset tahet, teatades kõigile rahvastele, et eeltoodud aktides on avaldatud Eesti rahva kindel ja ümberlükkamatu tahe. Seega Asutav Kogu kinnitas kõik need

⁴⁹¹) Asutava Kogu Protk., 1919, 13, 1. -RT 1919, 47, 97.

⁴⁹²) Ibid.: "... on Eesti rahvas oma riiklisele iseseisvusele aluse pannud täieõimuliste esituste poolt väljakuulutatud aktides:" järgneb aktide loetelu.

aktid. riigi tekkimaks 15./28.nov.1917.a.⁴⁹³);

Otsuse sätete kohaselt tulid Maanõukogu vaheaegadel selleks volitatud erilise kolleegiumi poolt antud "rutulised määrused ja käsud" esitada Maanõukogule tema uuesti kokkuastumisel kinnitamiseks⁴⁹³). Maanõukogu pärast Saksa invasiooni 20.nov.1918.a. kokku astudes asus kõrgema võimuteostamisele, kuid Otsuse kui esimese eelkonstitutsiooni sätete kohaselt ei ole sugugi talitatud, sest vahepealsel ajajärgul antud määrusi ja dekreete ei ole esitatud Maanõukogule kinnitamiseks. Kas see sündis Maanõukogus teadlikult või ebateadlikult, kuid Asutavas Kogus tunnistati nende aktide kohta seisukoha võtmine kiireks⁴⁹⁴) ja aktid sanktsioneeriti Iseseisvuse aktis.

Mis põhjusel aga lähemalt määritlemata konstateeritakse Iseseisvuse akti eelviimase lõike lõpul, et "24.vebruaril 1918.a. katkes lõpulikult riikline side Eesti vabariigi ja Venemaa vahel". Otsuse analüüsist on aga küllaldaselt selge, et see side katkes juba 15./28.nov.1917.a.⁴⁹⁵).

Ka Venemaa ise tunnustab Tartu rahulepingus Eesti suve-

493) Vt. Otsus p.3. *epingu tekst vt. J. L.V.Välisminis-*

494) Vt. Asutava Kogu Protk., 3,3. *1. Tallinn, 1923,*

495) Sama seisukoht Piip, *Rahvusvõõigus*, lk.109. -Vt. supra, §11.

räänse riigi tekkinuks 15./28.nov.1917.a.⁴⁹⁶).

Kõige selgesõnalisemalt ja mingisugust teisiti tõlgen-
damist võimaldamata on oma seisukoha avaldanud Eesti riigi
sünnipäeva suhtes meie kohus. Riigikohus oma otsuses ütleb
expressés verbis, et meie riik hakkas iseseisvalt elama
15.(28.) novembril 1917.a.⁴⁹⁷). Sellele seisukohale on
Riigikohtu kriminaalosakond tulnud põhjalikkude juriidi-
liste kaalutluste järele.
Eestis viibivatele relvastatud, peamiselt venelastest ko-
nevatest väelkustele, katkestasid Maavalitsuse tavalise
tegevuse 20.nov./3.dets.1917.a.⁴⁹⁸). Nüüd pidi Maavalitsus
ja Otsuse sätete järgi kõrgemaks võimaks tunnistatud kol-
leegium jätkama oma tegevust sovettide ees konspiratiiv-
selt.

Alanud kodusõja aja järgul ei olnud aga sovetil oma
tegevuse arendamine kerge. Senised Maavalitsuse ametnikud
loobusid kaasa tüütamast enamlastega⁴⁹⁹) ja ei antud Ule
Maavalitsuse raamatuid, mispärast süüdistati eriti Maava-
litsuse seisest K.Pätsi⁵⁰⁰).

⁴⁹⁶) Vt. Art. XI. Lepingu tekst vt. i. E.V.Välisminis-
teerium, Eesti lepingud välisriikidega, I, Tallinn, 1923,
lk.2 jj.

⁴⁹⁷) Vt. Riigikohtu otsused, 1920, 89, lk.149.

5. peatükk.

I s e s e i s v u s e k ü s i m u s e o t s u s t a -
m i n e.

§14. Novembri ja veebruari vahepealne olukord.

Vastloodud riigis ei olnud korra loomine opositsiooniliste sovettide tugevuse tõttu kerge. Sovetid toetudes Eestis viibivatele relvastatud, peamiselt venelastest kokenevatest väeüksustele, katkestasid Maavalitsuse tavalise tegevuse 20.nov./3.dets.1917.a.⁴⁹⁸). Nüüd pidi Maavalitsus ja Otsuse sätete järgi kõrgemaks võimuks tunnistatud kolleegium jätkama oma tegevust sovettide ees konspiratiivselt.

Alanud kodusõja ajajärgul ei olnud aga sovetil oma tegevuse arendamine kerge. Senised Maavalitsuse ametnikud loobusid kaasa töötamast enamlastega⁴⁹⁹) ja ei antud üle Maavalitsuse raamatuid, mispärast süüdistati eriti Maavalitsuse esimeest K.Pätsi⁵⁰⁰).

---

498) Vt. supra, §10.

499) Vt. Võitluspäevilt, I, lk.94, - Päts, lk.183.

500) Võitluspäevilt, I, lk.94. - Päts, lk.183, 185 jj. - Vt. ka infra, nota 547.

Legaalise Maavalitsuse töö senistes ruumides katkestamise järele võisid aga peaaegu nädalapäevad veel vabalt edasi teotseda mõned Maavalitsuse ressoorid, nt. rahaasjanduse osakond J.Kuke juhtimisel⁵⁰¹). Mõni päev pärast seda, kui osakonna ülevõtmine ametnikkude sabotaaži tõttu soveti esindajail ei olnud õnnestunud, teatab Eestimaa soveti täidesaatev komitee 29.nov./12. dets. kirjalikult osakonna juhatajale J.Kukele, et tulgu otsekohe osakonna asjaajamist üle andma⁵⁰²). Ka sel korral ei tulnud üleandmisest välja ja rahaasjanduse ressoor jätkas konspiratiivselt oma tegevust kogu kodusõja ajal⁵⁰³).

Samuti töötas väga aktiivselt endises koosseisus edasi Eestimaa toitluskomitee, mis juba 28.sept./11.okt. oli Maanõukogu poolt otsustatud üheks Maavalitsuse osakonnaks ümber kujundada ja lõppotsus selle küsimuse kohta tehti veel Maanõukogu ajaloolisel 15./28.nov. koosolekul⁵⁰⁴). Toit-

---

501) Vt. J.Kuke mälestused i. Iseseisvuse tuleku päevilt, Tartu, 1923, lk.63.

502) Kirja tekst toodud ibid. - Vt.sama saadetud kirja ärakiri SA:ETK 5-69.

503) Ises. tulek, lk.64 j.

504) Vt. Maanõukogu Protk., 1917, 42, 1 ja 2; 1917, 54, 2 ja lisa 2; 1917, 55, 7. - 15./28.nov.1917.a. otsustas Maanõukogu: "Maapäev tunnistas Eestimaa Toitluse Komitee Maavalitsuse osaks ja annab Maavalitsusele õiguse tootluse asjaajamise lõpetamiseks suiduslikka määrusid välja anda, Maanõukogu juhatajale ja vanemate nõukogu heakskiitmisel," - i. Maanõukogu Protk., 1917, 59, 5. - Omakirjas 15. dets.1938.a. tolleaegne tootluskomitee esimees A.Peet teatab A.Looringule, et kodusõja ajal ei olevat toimunud min-

luskomitee töötas kogu kodusõja ajal, hankides Maavalitsusele raha välissaadikute väljasaatmiseks, abistades neid välismaale pääsemisel⁵⁰⁵) jne. Alles 21.veebr.1918.a. katkestasid enamlased tootluskomitee seniste juhtide tegevusse⁵⁰⁶) - seega ainult paar päeva enne kodusõja lõppu.

Kohapeal maakonna- ja linnavalitsused tunnustavad endiselt kõrgemaks võimuks Ajutist Maanõukogu. Eesti Sõjaväelaste Ülemkomitee saadab oma esindaja Th.Kääriku Pärnu ja Viljandisse kohapealsete oludega tutvuma. Oma aruandes ütleb Th.Käärik 30.nov./13.dets., et Pärnu maavalitsuses on võim veel endiste organite käes, samuti ka Viljandis, kusjuures viimase linnavalitsus teatab, et revolutsiooni komitee ~~siis~~ ei ole senise linnavalitsuse tegevust seganud, ainult tootluskomitee on ta üle võtnud⁵⁰⁶). Kõige kindlam oli Lääne maavalitsuse seisukord, kuna Haapsalus asus Maanõukogu toetav l.Eesti polk. Väga julgelt astusid

~~505~~)git vormilist tootluskomitee ülevõtmist; osakonna juhatajaks oli komitee abiesimees G.Linkvist (Linguist). Kuna tootluskomitee töötas kodusõja ajal legaalselt, siis kontakt, raha muretsemine Maavalitsusele jne. sündinud isiklike tutvuste ja vahekordade tõttu.

505) F.Kull, Esimesi Eesti diplomaate, Tartu, (1938?), lk. 6. - Võitluspäevilt, I, lk.103. - Kirjalik teade A.Peet'ilt 15.XII 1938.

506) Vt. Võitluspäevilt, I, lk.102. - Ibid., lk.100jj. tolle aegse tootluskomitee esimehe A.Peet'i mälestused. - Kirjalik teade A.Peet'ilt 15.XII 1938.

506) SA:ESK 5-109. - Vt.ka Uus Päevaleht 1917,265.

soveti tegevusele vastu Tartu ja Viru maavalitsused, avaldades oma seisukohtade keitseks ajakirjanduses rohkesti avalikke proteste⁵⁰⁷). Võitlus läis üle maa, mida päev edasi, seda enam süvenes kodusõda, suurenesid ekstsessid ja teravnesid vahekorrad.

Maavalitsus oli takistatud alates 20.nov./3.dets. oma senistes ruumides Toompeal kooskäimine, kuid sellest hoolimata jätkasid Maanõukogu organid oma tööd. 15./28.nov. Maanõukogu poolt vastuvõetud resolutsioonis Eesti Asutava Kogu kohta⁵⁰⁸) volitatakse hädaseisundis kõrgema võimuna teotseval kolleegiumil vajaduse korral kokku leppida Eestimaa sovetiga Eesti Asutava Kogu valimiste asjus. Maapäeva Vanematekogu oma koosolekul 22.nov./5.dets. otsustaski: iseseisvaid valimisi mitte välja kuulutada, vaid sanktsioneeris soveti poolt juba välja kuulutatud valimisi⁵⁰⁹).

Kaks päeva hiljem võttis Vanematekogu vastu komisjoni poolt välja töötatud eelnõu. Selle eelnõu järgi Eesti Asutava Kogu valimised määrati 21. ja 22.jaan./3. ja 4.veebr. 1918.a. ja kokkuastumine 15./28.veebr.1918.a., kusjuures

⁵⁰⁷) Vt.nt. Postimees 1917, 257, 258. - Sotsialdemokrat 1917, 61. Võitluspäevilt, I, lk. 346j. - SA:TEMB 5-70.

⁵⁰⁸) Vt. Maanõukogu Protk., 1917, 59, 1. - Supra, §9.

⁵⁰⁹) Vanematekogu Protk., 1917, 40.

valimisi tuli toimetada nende määruste järele, mis olid Eestimaa Kubermangu Teataja(1917, 46) eralisas 13.(26.) nov. välja kuulutatud⁵¹⁰). Kuid juhtumil, kui nimetatud määruses §§11,13,14 ja 16 järgi ettenähtud valimisi korraldavad asutised ei ole võimelised mõningail põhjusil töötama, siis asendavad neid valimiskomisjonid, kes teotsevad Maanõukogu organite poolt antud määruse sätete kohaselt. Järgnebki üksikasjaline loendus, kuidas ja millises koosseisus kujundada valimiste keskkomitee jakohapealsed komiteed, kui mõningail põhjustel ei saa sel alal töötada juba(soveti poolt) välja kuulutatud valimisi korraldavad komiteed⁵¹¹). See väljakuulutatud valimiste sanktsioneerimise otsus avaldati Vanematekogu ja Maavalitsuse nimel⁵¹²). Ühtlasi otsustati ka, et see tuleb teatavaks teha trükitud ringkirjade kaudu maakondade valitsustele, kes omakorda teatavad vallavalitsustele⁵¹³).

Järgmisel päeval, s.o.25.nov.(8.dets.) avaldavad aja-

510) Ilmunud ka separaadina - vt. Eesti Tööraha ja Sõjaväelaste Nõukogu Täidesaatva Komitee otsused ja määrused Eesti Asutava Kogu asjus, Tallinn, 1917.

511) Vanematekogu Protk.,1917,41,1.

512) Otsus kandis Vanematekogu abiesimehe J.Jaaksoni ja sekretäri H.Kase ning Maavalitsuse esimehe K.Pätsi ja sekretäri J.Soopi allkirja.

513) Vanematekogu Protk.,1917, 41,1.

lehed selle otsuse täpse teksti⁵¹⁴). Seega olid soveti poolt välja kuulutatud Eesti Asutava Kogu valimised sanktsioneeritud vastavalt Otsuse sätetele⁵¹⁵) ja milleks oli antud veel eriline volitus 15./28.nov. vastuvõetud teises, Eesti Asutavat Kogu käsitavas aktis. Ei ole teateid, et Eestimaa sovett oleks takistanud selle Maanõukogu organite otsuse väljakuulutamist ja levitamist, kuigi ta varem oli "laiali saatnud" ja "lõpetanud" nimetatud rahva esinduskogu ja viimase organid.

Sanktsioon oli antud küllalt ettenägelikult, sest juhul, kui kodusõja välja kutsunud sovettide võim oleks langenud, mida loodeti enamliku Vene kokkuvarisemise korral, oleks seni Asutava Kogu valimisi korraldavad komiteed asendatud uutega, kus valimiste keskkomitee esimeheks oli Maanõukogu esimees, maakonnakomiteede esimeesteks maakonnakoostöö esimehed jne.

Sisepoliitilise olukorra raskuste tõttu oli vajalik otsekohe alustada ka välispoliitilist tegevust. 20.nov./3.dets. anti volitus esimesele Eesti välisesindajale

514) vt. Teataja 1917, 265. - Uus Päevaleht 1917, 265. - Postimehe mitteilnumise tõttu neil päevil ilmus sama akt hiljem 1. Hommiku Postimees 1917, 1.

515) vt. Otsus p.2.

A.Piibule, nimetades teda Eesti Maapäeva täieõiguslikuks korduvalt otsussid, proteste, nõupidamiste seisukohalt jne. asjade-ajajaks (Chargé d'affaires plenipotentaire)⁵¹⁶).

Mõni päev hiljem sai Eesti välisesindaja volitused J.Tõnisson, kellele järgneb pea veel teisi, kes järgneva aasta algul Eesti välisdelegatsioonina avaldavad juba väga aktiivset tegevust⁵¹⁷). Seega vastloodud Eesti riik alustas otseskohe välispoliitilist tegevust, luues suhteid teiste riikidega sihiga saavutada nendele tunnustust. Välisdelegatsiooni tegevus ei olnud mitte kerge sisepoliitiliste olude tõttu, sest alanud kodusõjale järgnes Saksa invasioon.

Raške oli ka enamlaste poolt juhitud sovettidel kodusõja olukorras oma võimu kindlustada, seda enam, et nende väited kohapeal riigikorra kujundamise suhtes ei olnud kindlad ja muutusid väga kiiresti. Ehkki Maavalitsuse tegevust tema alalistes ruumides takistati, kuid teadmata ei olnud sovettidel, et Maavalitsus, sovettide suhtes küll konspiratiivselt, töötab edasi, kuna avaldati ajalehtedes

---

⁵¹⁶) Vt. Piip, Tormine a., lk.59. - Kliimann, Ises. areng, lk.12, nota 37.

⁵¹⁷) Välisdelegatsiooni tegevuse kohta vt. lähemalt Piip, Tormine a., lk.59 jj. - F.Kull, op.cit., lk.5 jj. - Tõnisson, lk.486 jj. - Laaman, Ises. sünd, lk.291 jj.

Orstl ei teinud sovettis Eestis kogu enamliku riigi üldse korduvalt otsuseid, proteste, nõupidamiste seisukohti jne. kogu kodusõja ajal.

Otsuse analüüsist selgub evidentselt loodud Eesti riigikord⁵¹⁸), kuid enamlaste faktilised sammud ja seisukohad ajal selles küsimuses ei ole mitte nii selged.

Kuni kodusõja alguseni ei olevat enamlased tegelenud üldse küsimusega, milline kord peaks tulevikus Eestis kehtima, kuna nende tegevuse eesmärgiks mõlnud peamiselt tööliste seas klassiteadvuse tõstmine⁵¹⁹). Olukord ja seisukohad muutuvad enamlaste arvu kasvamisega. Augustikuu lõpul said enamlased ülekaalu Tallinna ja mõnedes teistes sovettides⁵²⁰). 15./28.sept. nõuavad Tallinnas asuva laevastiku madrused: "kõik võim sovettidele"⁵²¹), ja kui see deviis on leidnud sovettides poolehoidu, siis asub samale seisukohale ka teine Eestimaa sovettide kongress, kuigi need nõuded olid enne Venes toimunud oktoobripööret⁵²²).

518) Vt. supra, §11.

519) Ar(tur) W(allner), Eesti Tööraha Kommuuna teostamise lühike ülevaade, 1. Klassivõitlus 1919, 3/4.

520) E.Laaman/J.Ernits, Enamlus Eestis, I, Tallinn, 1930,

521) Ibid.

/ lk.67

522) Kongressi resolutsioonis 1. Tööline 1917, 181: "...ainult üleminek revolutsioonilise demokraatia kätte, tööli., sold., ja talup, saad. nõukogudele, võib õiget revolutsioonilist rahva valitsust luma, kes maad ja rahvast kaitseb."

Ometi ei teinud sovetid Eestis kohe enamliku riigipöörde
line resolutsioon vastu vastu enamlaste riigipöörde
järel katset kogu võimu enda kätte haarata, vaid asuvad
sellele teele novembri keskpaigas. Muide jälgiti võimuhaa-
ramise taktikas mitmeti Mene eeskuju. Kui Peterburis oli
moodustatud enne riigipööret sõja-revolutsiooniline komi-
tee⁵²³), siis Tallinnas Eesti ja Tallinna sovetide täide-
saatvate ~~määrakomiteede~~ ühisel koosolekul valiti samuti
22.okt./4.nov. (sõja)revolutsiooni komitee⁵²⁴). Viimane
astuski Tallinnas esimesed revolutsioonilised sammud, mää-
rates riigipöörde puhul kohale uue kesk võimu esindaja -
kubermangukomissari.

Samaaegselt, kui sovetides üha enam propageeriti mõ-
tet: kõik võim sovetitele, tuli näil siiski enne selguse-
le jõuda, milliseks peaks kujunema nende soovi kohaselt
tulevane Eestimaa riigikord. Veel augustikuul olid enam-
lased kategooriliselt Eesti osariigi vastu, öeldes, et Ve-
ne seadlusandlusele peab alluma ka Eesti, kusjuures Eesti
võib nõuda omale ainult avarat kohalikku omavalitsust. Sel-

523) Vt. Laaman/Ernits, op.cit., lk.69.

524) Vt. Tõeline 1917, 86,-Laaman/Ernits, op.cit., lk.70.

525) Vt. Eesti ja 1917, 93. - Tõeline 1917, 96 ja 97.
Postimees 1917, 285. - Sotsialdemokrat 1917, 58.- E.Sõja-
mees 1917, 41.

527) Vt. dekreedid p.2.

line resolutsioon võeti vastu enamlasmeelsel maatameeste konverentsil⁵²⁵). Pärast enamlist riigipööret Venes oli uuel keskvoimul end üle riigi raske kehtima panna kodusõja rahutuste tõttu. Et sovettide võimu kohtadel kindlustada, selleks püstitati deviis: võim kohtadele. Selle mõtte kohaselt kohalikud sovetid pidid ise looma kohtadel uue revolutsioonilise võimu. Sama taktikat tarvitati ka Eestis, mis kutsuski välja kodusõja. Enamlise pöörde järele kuulutas rahvakomissaride nõukogu 2./15.nov. välja tuntud Venemaa rahvaste enesemääramise dekreed⁵²⁶), milles lubati rahvustele vaba enesemääramise õigus kuni lahkulöömiseni ja iseseisga riigi konstitueerimiseni⁵²⁷). Selle dekreed⁵²⁶ võtavad juubeldades vastu ka Eesti enamlased, tõendades, et ühegi teise erakonna

---

⁵²⁵) Tööline 1917, 30, * Laaman/Ernits, op.cit., lk.56.- Laaman, Ises. sünd., lk.117.- Sisuliselt soovisid enamlased ainult omavalitsust, kuna aga J.Anvelt poolt esitatud resolutsioonis on mõnes kohas "omavalitsus" ja sülgudes "autonoomia", siis võtab sellise juriidiliste terminite ebaõige tarvitamise kohta teravalt sõna J.Vilms i. Põlvaleht 1917,195, seletades, et autonoomia all tuleb mõista föderalistlikku korda, mitte omavalitsust.

⁵²⁶) Vt. Izvestija 1917,193. - Tööline 1917,96 ja 97.- Postimees 1917,255. - Sotsialdemokrat 1917, 56.- E.Sõjamees 1917, 41.

⁵²⁷) Vt. dekreed⁵²⁶ p.2.

programmis ei ole seisnud nii avasat rahvaste enesemäära-
mise õigust, kui nüüd seda on enamlased välja kuuluta-
nud⁵²⁸). rahva seas leidis rahvaste enesemääramise õiguse.

Selles esimeses revolutsioonivaimustused kuulutasidki
Eesti enamlased ühes Eestimaa soveti poolt antud Maanõu-
kogu hajutamisaktis välja Eesti Asutava Kogu valimised.
Kuid üsna peatselt asusid enamlased nii Venes kui ka Ees-
tis selles küsimuses contra oma endistele seisukohtadele.
Nagu enamlased ise hiljem tunnustavad, et kui poleks haju-
tamisaktis valimisi välja kuulutatud, siis poleks seda paa-
ri päeva pärast ka enam tehtud⁵²⁹). Nii kiiresti olid enam-
laste seisukohad muutunud.

Kui Maanõukogu oli asunud sellele vastu oma riikluse
teele, siis töötasid sovetid sellele vastu kõikide võima-
likkude abinõudega ja juhustel. Maanõukogu oli oma Otsuses
jättnud lõplikult fikseerimata iseseisvuse ja sõltuvuse ast-
me. Kui mitteenamliised erakonnad hakkasid propageerima
täielikku iseseisvust, siis ajas see kodusõja-õhkkonna veel
teravamaks. Tolleaegses vastasrindlikus ajakirjanduses olid

528) Vt. Tööline 1917, 96.

529) Vt. Klassivõitlus 1919, 3/4.

533, vt. E. Teataja 1917, 8. - Eesti Teataja oli tollal
Eestimaa soveti häälekandja.

selle küsimuse ümber polemiseerivad artiklid ja sõnavõttud väga sagedased. (ks ette, miks ei maksa riigivormi mitte ki Kuna rahva seas leidis rahvaste enesemääramise õigus, Eesti omariiklus ja iseseisvus pooldamist, siis hakkasid enamlased seletama neid mõisteid jälle omamoodi. Rahvaste enesemääramise õigus ei tähendavat, et üks rahvas peaks end teistest eraldama⁵³⁰). Enamlastele olevat ainult internationalistlik seisukoht vastuvõetav, mis liidab Eesti lahutamatuks osaks kogu Euroopa ühiskonnas⁵³¹). Eesti iseseisvus tähendavat ainult kapitalistide kihi iseseisvust⁵³²). Kui aasta vahetusel Maanõukogu organid ühes mitteenamliste parteidega olid asunud kindlalt nõudma täielikku iseseisvust, siis vastavad sellele enamlased, et kes võiks olla iseseisvuse vastu, kuid Eesti on juba saanud kätte rahvusliku iseseisvuse töörahva võidu läbi⁵³³). Enamlaste seisukohad selles küsimuses olid tingitud suurel määral reaalspoliitilistest kaalutlustest ja seda päris õieti arvestatult. Maanõukogu Vanematekogus ajalooli.

530) Vt. R.Vakmann, Rahvuse enesemääramine, 1. Tööline 1917, 129.

531) H.Pöggelmann, Tulevane Eesti, 1. Tööline 1917, 117.

532) Vt. Tööline 1917, 118.

533) Vt. E.Teataja 1917, 8. - Eesti Teataja oli tollal Eesti soveti häälekandja.

sel Otsuse ettevalmistavatel koosolekutel toodi muuseas
ühiks argumendiks ette, miks ei maksa riigivormi mitte
kindlaks määrata (kas osariik või iseseisvus), kuna see
tekitaks Eesti maalal asuvate ning sovette toetavate Vene
Isõjaväeüksustega soovimatuid konflikte⁵³⁴). Enamlased
mõistsid ka tollal väga hästi, et iseseisvas Eestis oleks
sovettide võimul kukutamine olnud palju kergem, ja selle-
pärast olevat tahetudki lahti saada Vene vägedest, seletab
enamlaste juhte H. Pöögelmann⁵³⁵). Kodusõja olukorras, kus
Maanõukogu küllalt tugevast vastu pani, oli enamlasmeel-
sete Vene vägede ja ka keskvalitsuse abi hädasti vaja. Teis-
tes oludes oleks vahest ka enamlased pooldanud iseseisvust.
Kodusõja olukorras näinud ainukese õige teena: olla iseseis-
vuse vastu, sest iseseisvuse korral oleks sovettide jõud
võrre võrdne kergelt kustutatud, nagu võidakse seda teha eraldatud
sõjaga⁵³⁶).

Väljakuulutatud Eesti Asutava Kogu valimised leidsid
ainukese üritusena täielikult mõlemate võitlevate poolte
toetust. Mitte ainult sellepärast, et nad olid soveti list

534) Vt. Vanematekogu Protk., 1917, 36. ja diktatuuri abil.

535) H. Pöögelmann, Eesti tulevik, Peterburg, 1918, lk. 25 j.

536) Ibid. - id., Vilms, lk. 124.

poolt välja kuulutatud ja Maanõukogu organite poolt sanktioneeritud, vaid mõlemad pooled lootsid, et Asutav Kogu teeb lõpu kodusõja olukorrale. Kuna Asutav Kogu pidi kujunema demokraatliku valimisviisi põhimõttele valitud tööliste kogu rahva esinduseks, siis oleks seal vähemusse jäänud rivaliseerival poolel olnud võimatu enda kätte saada Eesti kogu võimu ilma relvastatud jõududel toetava riigipöörde. Mõlemad pooled uskusid, et nad saavad enamuse Eesti Asutavas Kogus.

Enamlastele andis lootust võiduks novembris enne Eesti riigi konstitueerimist Eesti kubermangus toimunud Vene Asutava Kogu valimiste tulemused, kus enamlastele langes 8 esindajast 4 kohta⁵³⁷). Mitteenamlised parteid lootsid, et rahva seas leiab laialdast poolehoidu omariiklus ja iseseisvus. Korduvalt leiame tollal, eriti mitteenamlises ajakirjanduses juhtkirju ja sõnavõtte, milles kutsutakse kõiki jõude koonduma Eesti Asutava Kogu ümber.

Üsna peatselt aga hakkasid sovetid loobuma seni propageeritud demokraatlikest põhimõttest, leides, et enamlist korda võib kehtima panna ainult töörahva diktatuuri abil.

⁵³⁷) Vt. Laaman, Ises. sünd, lk.249. - Tammann, Ises. teel, lk.77. - Id., Vilms, lk.124.

⁵⁴⁰) Laaman, Ises. sünd, lk.249. - Tammann, Ises. teel, lk.77. - Id., Vilms, lk.124.

Seepärast hakatigi sahtuma Asutavasse Kogusse umbusklikult ja koguni vaenulikult, mis soveti täidesaatva komitee korral Eestimaa soveti 20mal koosolekul 29.dets./11.jaan. otsustas, et tunnustab "Eesti Asutavat Kogu" ainult niivõrt, kuidas Eesti Asutav Kogu Tööraha Nõukogu võimu maksvaks tunnustab⁵³⁸). Selline soveti otsus pani mitteenamlaste tösiselt kahtlema, kas Eesti Asutav Kogu suudab lõpetada kodusõja olukorda, ja seepärast hakati olukorra normaliseerimiseks otsima teisi võimalusi. Samuti tekitas pahameelt ja kahtlusi sovettide poolt korraldatud valimiseelne propaganda ja korraldused, sest Eestimaa soveti poolt avalikult avaldatud kuulutustes teatati, et mõisa ja valla töörahva nõukogud peavad hoolt kandma, et valijad valimisümbriku ainult selle partei nimekirja paneksid, kes teotab sovettide valitsust ja ei taha mitte Venest irduda⁵³⁹).

⁵³⁸ Sellise valimiseaduse ilmselt rikkuma õhutava juhise vastu protesteeris teine eesti sõjameeste kongress kui ka ajakirjandus⁵⁴⁰).

Valimistel oli suur elevus, kuid enamlaste ei saanud

⁵³⁸) Vt. E.Teataja 1918, 3.- Piip, Tormine a., lk.52. - Tammann, Ises. teel, lk.79.

⁵³⁹) Vt. E.Teataja 1918, 3,4,5,10jj.- Laaman, Ises.sünd, lk.226 j.- Laaman/Ernits, op.cit., lk.99- Tammann, Ises.teel lk.78.

⁵⁴⁰) Laaman, Ises.sünd, lk.227.- Laaman/Ernits, op.cit., lk.99, - Sotsialdemokrat 1918, 8.

loodetud absoluutset enamust ja katkestasid valimiste kampania⁵⁴¹). Sama Eestimaa soveti täidesaatva komitee korraldusega, millega 27. jaan./9. veebr. 1918. a. kuulutati Balti aadlisooost isikud linnupriiks, teatati ka, et on otsustatud seisma panna Eesti Asutava Kogu valimised⁵⁴²). See sovettide samm süvendas veel enam kodusõja olukorda, ja mitteenamlastel sai ühtlasi selgeks, et enamlased tarvivad selleks kõiki abinõusid, et oma võimu täielikult kindlustada.

Kui Maanõukogu ühes mitteenamliste parteidega oli asunud täieliku iseseisvuse teele, siis pidid ka enamlased oma seisukonad avaldama. Ajakirjanduses avaldataksegi 19. jaan./1. veebr. Eestimaa töörahva kommuun põhiseaduse eelkava⁵⁴³). Selle järgi Eesti oleks moodustanud autonoomse osa Vene nõukogude vabariigis, kus ta oleks kõigis kohali-

⁵⁴¹) Laaman, Ises. sünd, lk. 227. - Piip, Tormine a., lk. 52 - Tammann, Ises. teel, lk. 79.

⁵⁴²) Selles öeldakse: "Eesti Asutava Kogu kokkutulemine on kodanlastele salaseltslastele signaaliks sõjariistus vastuhakkamisele. Sellepärast otsustas Eesti Töörahva ja Sõjaväelaste Nõukogu Täidesaatev Komitee Eesti Asutava Kogu valimised seisma panna ja härmisi revolutsiooni kaitsemise abinõusid tarvitusele võtta." Tsitaat toodud tollal trükitud originaalst, millest üks eksemplar A. Looringu arhiivis. (Vt. Piip, Tormine a., lk. 52jj. - Tammann, Ises. teel, lk. 79jj. Kuid nii Piibu kui ka Tammanni poolt avaldatud tekstid, ei vasta täpselt originaalile, eriti ei ole kinni peetud tollal tarvitatud ortograafiast.

⁵⁴³) Vt. Tööline 1918, 14. - See "Põhjusseaduse eelkavatus" on avaldatud K. Maatamehe nime all, kuid nagu i. Klassivõitlus 1919, 3/4 teatatakse, olevat kava autoriks J. Anvelt.

kes küsimusis otsustanud täiesti iseseisvalt ja tal olnuks ühtlasi soovikorral täieline suvaline õigus, ilma Venelt luba küsimata, Venemaast irduda⁵⁴⁴). See eelkava ei omandanud hiljem mingit tegelikku tähtsust, kuid sellest selgub ometi, et oli hakatud pooldama avarata föderalismi, mille vastu varem võideldi.

Millistel riigiõiguslikel alustel katsusid sovetid kodusõja ajal enda võimu Eestis kindlustada, selle kohta väidab üks enamlasi hiljem, et osalt teotseti Vene töörahva vabariigi osana, kuid osalt nagu iseseisvas vabariigis, sest Eesti riiklik kord olnud täielikult kujunemata⁵⁴⁵). Täiesti iseseisvalt teotsetud mõisade ülevõtmisel, usuõpetuse koolidest kaotamisel, kogudustelõ kirikute võõrandamisel, aadli linnupriiks kuulutamisel jne. Selliseid samme Vene valitsus ei olevat astunud, kuid ei olevat neid ka takistanud Eestis⁵⁴⁶).

Kodusõja kestes sovetid jõudsid kohtadeõ üha enam oma võimu kindlustada, kuid sellest hoolimata Maanõukogu ei mõelnudki sovetide võimu tunnustada⁵⁴⁷), vaid seda hoog-

544) Vt. eelkava p.1 ja 2.

545) Vt. Ar(tur) W(allneri) ülevaade i. Klassivõitlus

1919, 3/4.

546) Ibid.

547) Kui 28.dets./10.jaan. süüdistati revolutsioonilises tribunaalis Maavalitsuse esimeest K.Pätsi sabotaaõis, siis ühtlasi selgitati küsimust, kas Maavalitsuse esimees tunnus-

samalt organiseeriti välisdelegatsiooni tegevust ja avaldati propagandat, et iseseisvuse küsimus tuleks lõplikult otsustada, heites kõrvale kõik senised födereerimise kavatsused.

Maanõukogu organid jäid edasi teotsema Tallinna, sellepääle vaatamata, et Haapsalus asuv l. Eesti polk oli polgu komiteede ühisel koosolekul 18.nov./1.dets. pakkunud Maanõukogule "kindlat kaitset ja tuge"⁵⁴⁸) ja 28.nov./6.dets. vastuvõetud resolutsioonis kutsus polk Ajutist Maavalitsust Haapsallu, töötades kaitset ja tuge igasuguse vägivalda ja töötakistuste vastu⁵⁴⁹). Juba 15./28.nov. koosolekul oli kaalutud Haapsallu asumise küsimust, kuid et sealt muutub kogu maa juhtimine raskeks ja sovetid võivad sääljuures ka Haapsalu isoleerida, siis peeti paremaks edasi töötada Tallinna raskes kodusõja olukorras.

Auna Maanõukogu organid ei olnud tunnustanud ei oktoobri sovettide võimu või mitte. Pöotsessi kirjeldades märgivad enamlased: "Nädalat poolteist enne oma aresteerimist saatis K.Päts E.T. ja S.Nõukogu Täidesaatvale Komiteele kirja allkirjaga: "Eesti Maavalitsuse esimees K.Päts", milles ta kõik lubas teha, et raamatuid üles leida. Tänni pole lubadust täidetud. Kirja allkiri näitab, et Päts töörahva valitsust maksvaks ei tunnista: tema arvates elab veel praegugi maapäev edasi." Osundatud per Eesti Teataja 1918, 1.

548) SA: ETK 5-51.

549) SA: ESK 5-108.

ripõrdega Venes tekkinud keskvõimu ega ka kohalikke so-
vette, siis tuli võtta seisukohat juba varem Eesti maaalalt
Vene Asutavasse Kogusse valitud saadikute suhtes.

Juba 11./24.dets.1917.a. otsustas Maapäeva Vanemate-
kogu, et mitteenamlised Vene Asutava Kogu liikmed J.Tõnis-
son, J.Poska ja J.Seljamaa "tunnistatakse Eesti Rahva Saat-
konnaks täielikkude volitustega läbikäimiseks Väljamaa &
Saatkondadega"⁵⁵⁰). Saatkond täitis ka tema peale pandud
ülesandeid, käis 10./23.jaan.1918.a. Inglise, 12./25.jaan.
Ameerika Ühendriikide ja 13./26.jaan. Prantsuse saatkonnas
pidamas diplomaatlikke läbirääkimisi⁵⁵¹).

Kuna esimese eelkonstitutsiooni vastuvõtmisega irduti
Venest, siis ei oleks olnud alust enam osa võtta Vene Asu-
tava Kogu tööst. Maanõukogu Vanematekogu koosolekul 1./14.
jaan. tõstis selle küsimuse üles ka G.Suits, et kui me ise-
seisvad oleme, siis peame Vene Asutavat Kogu boikoteerima-
ma⁵⁵²). Siiski leiti, et puhtpraktilistel põhjustel olevat
osavõtt vajalik, et propageerida Vene rahvaesinduses meie
iseselsvustamise püüdeid⁵⁵³). Tegelikult aga Vene Asutav

---

⁵⁵⁰) Vanematekogu Protk., 1917, 45.

⁵⁵¹) Vt. Piip, Tormine a., lk. 89. - Laaman, Ises. sünd, lk.
251j. - J.Seljamaa mälestused 1. Ises. tulek, lk. 74jj.

⁵⁵²) Vt. Ibid. - Piip, Tormine a., lk. 82, kus prof. Piip
väidab, et G.Suits on seda toonitanud teoreetiliselt täies-
ti õieti.

⁵⁵²) Vt. Vanematekogu Protk., 1918, 48.

Kogu astus avakoosolekuks kokku 5./18. j an. 1918.a., kus ka J. Seljamea esines protesteeriva kõnega ja teatas, et otsustab oma saatuse oma Asutavas Kogus⁵⁵⁴). Enamlased saatsid aga Asutava Kogu otsekohe laiali.

Iseseisva Eesti esindajate osavõtmine Vene Asutavast Kogust ei saa aga olla vastuväiteks, nagu ei oleks Eesti juba varem Venest irdunud. Kuna Eesti iseseisvuse küsimus ei olnud veel lõplikult otsustatud, ja saadikud olid juba varem tunnistanud "Eesti rahva saatkonnaks" ja neile oli antud diplomaatiliste esindajate õigused, siis on see sammu, eriti veel revolutsiooni oludes, kus vahekorrad ja piiri küsimus Venega oli veel lahendamata, täiesti mõistetav.

Riigiõigusest tunneme me enamgi. Nimelt Saksa nn. Veimari põhiseadus 11. augustist 1919.a. võimaldas iseseisva Austria riigi esindajail võtta osa Saksa riiginõukogust⁵⁵⁵).

---

⁵⁵⁴) Eesti 1918, 2. - Piip, Tormine a., lk. 87j. Laaman, Ise. sünd, lk. 250. - Ise. tulek lk. 72.

⁵⁵⁵) Vt. Saksa Veimari põhiseadus Art. 61. - Osundatud per F. Stier-Somlo, Die Verfassung des Deutschen Reichs vom 11. August 1919, Bonn, 1920. - Id. Bestimmen autonómia ja Sotsiaaldemokratia, Tartu, 1917. - Eesti Vabarahva Liit Eesti Vabariigi loomisel, Tallinn, 1919. - J. E. Wnerson, Kolm nõudmist, Tartu, 1917.

§15. Kas föderatsioon või iseseisvus?

Esimeses eelkonstitutsioonis jäeti lähemalt määritlemata iseseisvuse ja sõltuvuse küsimused, kuid kodusõja olukorras oli vajalik nendes küsimustes jõuda kiiresti kindlatele seisukohtadele juba enne lõppotsuse tegemist, mis pidi sündima Eesti Asutavas Kogus.

Iseseisvuse mõtte süvendamisel ja propageerimisel oli suur tähtsus tolleaegste poliitiliste parteide seisukohtade arenemisel. Veel 31.aug./13.sept.1917.a. väidab J.Vilms, et Eesti iseseisvust ei nõua ükski poliitilistest parteidest⁵⁵⁶). Mõte ja püüd täielikuks iseseisvuseks oli liiga uudne ja vähe kaalutud, ja kuna 15./28.novembri Otsus tehti soveti poolt väljakutsutud kodusõja sunnil, siis ei olnud otsustatudki neid küsimusi selles aktis lõplikult.

Suurematest poliitilistest parteidest võttis tööerakond esimesena oma partei programmi selgesõnaliselt iseseisvuse nõude. Otsus selleks tehti erakonna konverentsil, mis toimus Tallinnas 10.-11./23.-24.dets.1917.a. Leiti, et kõige kohasem oleks luua Eestist iseseisev erapooletu riik.

---

⁵⁵⁶) Vt.Päevaleht 1917, 195. - Tolleaegsete poliitiliste parteide seisukohti neis küsimusis vt.H.Kruus, Rahvusautonoomia, Tartu,1917. - M.Martna, Revolutsioon, Eesti iseseisvus ja tööliste klass, Tallinn, 1920.- Id.,Eestimaa autonoomia ja Sotsialdemokratia,Tartu,1917.- Eesti Maarahva Liit Eesti Vabariigi loomisel, Tallinn,1919. - J.Hünerson, Kolm nõudmist, Tartu,1917.

Nii Balti kui Põhja riikide liit ja ka Soome-Eesti unioon leiti olevat vähem soovitatavad⁵⁵⁷). Arvestades tolleaegset tööerakonna pooldajate arvu, pidi kahtlemata see otsus avaldama oma mõju⁵⁵⁸).

Vanematekogu koosolekul 24.nov./7.dets. arutati põhimõtteid, mille järgi peab välissaatkond teotsema. Saatkonnale otsustati kohuseks teha, et ta astuks välismaal kõige energilisemaid samme selleks, et Eesti mitte Saksa külge ei liidetaks. "Meie nõue on: võimalik lai enesemääramine ja iseseisvus, rahvusvaheliselt kindlustatud." Föderatsiooni küsimus Venega jääb lahtiseks. Kõigepealt soovitatakse toetada puhverriikide loomise mõtet (Soome, Eesti, Läti, Leedu, Poola), või ka Põhjariikide liitu (Taani, Norra, Rootsi, Soome ja Eesti)⁵⁵⁹). Iseseisvuse küsimust kaalutledes kõneldakse ikka, et Eestil endal on seda õigus otsustada.

Teiskordselt otsustas Vanematekogu iseseisvuse küsimust 8./21.dets. Sellel koosolekul J.Raamot informeeris Vanematekogu läbirääkimistest P.E.Svinhufvudiga ja teatas, et vii

---

⁵⁵⁷) Vt. Uus Päevaleht 1917, 280. - Vt. ka Kingissepp, Kellele iseseisvus, kellele ike? lk. 14.

⁵⁵⁸) Vene Asutava Kogu valimistel sai tööerakond omale pooled mitteenamlistest häältest, s.o. neljast saadikust kaks tööerakondlast.

⁵⁵⁹) Vt. Vanematekogu Protk., 1917, 41, 3.

mane on suhtunud väga soojalt Soome ja Eesti Ühinemisse. Kaaluti mitmeid föderatsioonivõimalusi, kuid siiski ei suudetud teha positiivset otsust. Vastu võeti ainult A.Rei poolt tehtud negatiivne ettepanek, esiteks, mitte Saksamaa alla ja teiseks, mitte Ühineda lätlastega. Arvati, et kõik teised võimalused olenevad olukorrast⁵⁶⁰). Arvati ka, et Ukraina iseseisvustamise juhul ei ole Eestil enam mõtet nõuda föderatsiooni⁵⁶¹).

Peaaegu sama selgusetu olukord ja võitlusajajärk valit- ses ka Eesti naaberrahvaste juures. Soome oli juba asunud iseseisvuse teele 6.dets.1917.a.⁵⁶²) ja Leedu tegi seda 16.veebr.1918.a.⁵⁶³). Kuid Läti kuulutas enda iseseisvaks alles peaaegu aasta hiljem⁵⁶⁴).

Üks põhjus, mis eestlasi sundis kiiremini iseseisvuse kasuks otsustama, oli kartus Saksa okupatsiooni ees.

---

⁵⁶⁰) Vanematekogu Protk., 1917, 44.

⁵⁶¹) Ibid., Huvitav on märkida asjaolu, et protokollis ei kõnelda mitte, et oleme föderatsioonis Venega, vaid tähendatakse, "...ei ole enam mõtet Vene föderatsiooni nõuda."

⁵⁶²) Vt. A. Anni (toimetaja), Soome maa, rahvas ja kultuur, Tartu, 1924, lk. 54. - E. Riiikkönen, P. E. Svinhufvud ja Soome iseseisvuse sünn, Tartu, 1936. lk. 46 jj. - Piip, Rahvusvah. õigus, lk. 92.

⁵⁶³) Vt. B. Linde/J. Veelman, Leedu, Tallinn, 1935(?), lk. 31. - Vrd. Piip, Rahvusv. õigus, lk. 92.

⁵⁶⁴) Läti riigi sünni kohta vt. lähemalt Lahet, op. cit., kuid selles töös esineb rohkesti ebatäpsusi ja juriidilises analüüsis väga rohkesti vaieldavaid seisukohti. - Piip, Rahvusv. õigus, lk. 92 j.

Detsembris hakkaski Eestimaa rüütelkonna peamees E.Dellingshausen otsima Maavalitsuse liigetega kontakti, et saavutada Eesti seadusliku rahvaesinduse organite heakskiitmist rüütelkonna Saksamaalt "abi" palumise otsusele⁵⁶⁵). Saksa-
maa suhtes tuligi nüüd võtta kindel seisukoht. Pühapäeval, 24.dets./6.jaan. erilisel nõupidamisel⁵⁶⁶) oldi üksmeelselt ja kategooriliselt Saksa okupatsioonile vastu ja peeti vajalikuks vastukaaluks Eesti iseseisvust proklameerida. Selle küsimuse lähemaks arutamiseks pöörduiti kuue küsimusega⁵⁶⁷) kõikide erakondade poole, välja arvatud enamlased
Küsimuse arutamiseks tulidki aasta vahetusel 31.dets./13.jaan. "Estoniasse" Haritlaste Klubi ruumesse kokku Vanematekogu ja parteide esindajad iseseisvuse väljakuulutamise nõupidamisele.

Nagu väga lühikesest protokollist nähtub, ei kaaluta enam pikemalt födereerimise võimalusi, ainult viidatakse

---

⁵⁶⁵) E.Dellingshausen, Im Dienste der Heimat, Stuttgart, 1930, lk.239 j. - Laaman, Ises. sünd, lk.218 j.

⁵⁶⁶) Laaman järeldeb - vt. Ises.sünd, lk.219 - 31.dets. koosoleku hiljem trükitud avaldatud protokollis kasutades, et see olnud Vanematekogu koosolek, ent Vanematekogu protokollidest ei saa seda järeldebada, sest protk.nr.46 on 18.(31.)dets.koosoleku kohta ja protk.nr.47 on 31.dets./13.jaan.koosoleku kohta.

⁵⁶⁷) Vt. Vanematekogu Protk.,47.- Kahjuks ei ole selles protokollis neid kuut küsimust protokollitud, vaid on öeldud, et pöörduiti "tuttava 6 küsimusega erakondade poole". Aastavahetusel toimunud Vanematekogu seisukohad on avaldatud 6.punktis, arvatavasti seisukohad samadele küsimustele. - Vt. E.Sõjamees 1918, 1/2.

Ühele võimalusele informatsiooni korras, et Eesti-Soome liidu asjus on P.E.Svinhufvud seletanud, et Soomelt selles asjas ei ole initsiatiivi loota, sest see võiks näida sel juhul anneksioonina. Iseseisvuse küsimuse arutamisel kerkis üles kõigepealt enamlastega koostöö võimalus. Erakon-
dade esindajad pooldasid koostöötamist enamlastega, vastu ei kõnelenud ükski. See oli olnud ka Vanematekogu seisukoht, nagu teatas koosoleku juhataja Maanõukogu abiesimees J.Jaakson. K.Päts ja J.Tõnisson, kes olid käinud selle pärast J.Anvelt pool läbi rääkimas, teatasid, et enamlased olevat koostöötamisest ära üelnud, kuna nemad tahtvat iseseisvalt teetseda. Enamlastega veelkordseks läbirääkimiseks valiti kuueliikmeline komisjon⁵⁶⁸).

Koosolekul võeti ühel häälrel vastu järgmine resolutsioon: "Tarvilikuks tunnistada Saksa okupatsiooni ärahooldamiseks Eesti iseseisvus kõige lähemal ajal välja kuulutada ja esitust rahuläbirääkimistele nõuda"⁵⁶⁹).

Sama nõupidamine jätkus veel järgmisel päeval. Kuna eelmisel päeval olid iseseisvuse küsimuse arutamiseks koos

⁵⁶⁸) sinna valiti: Poska, Birk, Alver, Schneider, Kukk ja Kalm. - vt.Vanematekogu Protk.,1917, 47.

⁵⁶⁹) Ibid.

olnud ka enamlaste juhtivad tegelased, kuid teinud eitava otsuse, ainult üks neist, nimelt Tallinna linnapea V. Võõlman, pooldanud Eesti iseseisvaks kuulutamist⁵⁷⁰). Enamlaste eitav otsus olnud 1./14. jaan. uuesti kokkutulnuile teada⁵⁷¹).

Kaaluti, millal, kus ja kuidas oleks sobiv moment ja võimalus iseseisvuse deklareerimiseks. Nii tegi iseseisvuse laste Liidu poolt P. Schneider ettepaneku⁵⁷²), et Eesti iseseisvus tuleb viibimata Haapsalus välja kuulutada Vanematekogu (Eesti senjoorenkonvendi) ja esimese Eesti polgu (Haapsalu polgu) poolt. Selleks 10. (23.) jaan sõjaväelaste seas referendum korraldada, võim Eesti Sõjaväelaste Ülemkomitee (Ülemkomitee)⁵⁷³) kätte anda ja Eestimaa kaitse usaldada Eesti diviisile. Eesti sõjaväelased olevat peaaegu viimseni iseseisvuse poolt.

Sellises korras iseseisvus viibimata välja kuulutada ei leia aga pooldamist. G. Suits soovitas asja edasi lükata

⁵⁷⁰) Laaman, Ises. sünd, lk. 220.

⁵⁷¹) Laaman, Ises. sünd, lk. 220.

⁵⁷²) Vt. Vanematekogu Protk., 48. - Vrd. P. Schneideri sõnavõttu originaalprotokollis ja trükis avaldatutega i. Võitluspäevilt I, lk. 394 jj. ja Piip, Tormine a., lk. 79 jj. Kuna Laaman oma töös Ises. sünd, lk. 220 jj. ei ole mitte kasutanud originaalprotokollit, siis on samad ebatäpsused üle kandunud ka sinna. - Vt. protokollit originaal RA 649.4.131.

⁵⁷³) Sulgudes olevad terminid originaalprotokollist.

peatselt kokkutuleva maatameeste kongressini, ja A.Piip arvas, et otsustava sõna võiks öelda teine Eesti sõjaväelaste kongress. H.Luht Tartu esindajana teatas, et Tartu eesti sõdurid ei poolda iseseisvust, mis olevat muulaste agitatsiooni tulemus. E.Laaman ja J.Raamot on küsimuse edasilükkamise poolt, kuna Saksa okupatsioon niipea ei tulevat⁵⁷⁴). Lõpuks võeti vastu ühel häälel resolutsioon, millele ei hääleta kaasa sotsiaaldemokraadid ja sotsiaalrevolutsionääride keskkomitee esindajad. Esiteks tunnustati tarvilikuks iseseisvuse väljakuulutamise lähemal ajal, milleks kõikjal teha propagandat, nii sise- kui välismaal. Teiseks otsustati luua parteidevaheline büroo, kes deklaratsiooni (memorandumi) välja töötaks⁵⁷⁵). Resolutsiooni kohaselt valiti otsekohe deklaratsiooni väljatöötamiseks igast erakonnast üks esindaja: K.Saral, J.Kukk, L.Sepp, G.Suits, A.Ostra(-Oinas), J.Jaakson, P.Schneider, J.Raamot ja J.Reinthal⁵⁷⁶).

Seega Otsuse sätete kohaselt Eestimaa kõrgemaks võimukandjaks tunnustatud kolleegium ühes juurdekutsutud partei-

⁵⁷⁴) Eelnenud sõnavõttud vt. Vanematekogu Protk.,48.

⁵⁷⁵) Välja töötada ei otsustatud mitte manifesti, vaid nagu on protokollitud - deklaratsioon (memorandum).

⁵⁷⁶) Vanematekogu Protk.,48.

de esindajatega otsustas üksmeelselt varem kaalutletud födereerimise võimalustest lõplikult loobuda ja asuda täieliku iseseisvuse teele. Seda oli aga vaja avalikult kuulutada, kuna sovelt takistas legaalseid riiklikke organe avalikult teotsemisel, siis tegi selle otsuse avaldamine nii sise- kui välismaal raskusi.

Enamlastega sooviti üksmeelselt koostööd, kuid enamlased olid öelnud sellest ära, aga selle peale vaatamata valiti uuteks läbirääkimisteks vastav komisjon. Kuna ametlikud läbirääkimised ei suutnud enamlasi viia iseseisvuse teele, siis kirjutatakse enamlaste juhile J. Anveltile 4./17 jaan. moonutatud käekirjaga anonüümses kirjas⁵⁷⁷), ja katsetakse diplomaatlikult J. Anvelti veenda iseseisvuse väljakuulutamise vajalikkuses. Kirjas väideti⁵⁷⁸), et kui senine

577) SA:ETK 6-46. - Kuigi käekiri selles kirjas on moonutatud, nagu kirja kirjutaja ise tähendab, kuid mitmete hääde käekirja ekspertide analüüs tõendab, et see kiri on kirjutatud tolleaegse Maavalitsuse esimehe K. Pätsi poolt.

578) Tsitaate kirjast: "Kui käre enamlane ma ka ei ole, aga viimasel ajal hakkab ma kartma, et meie niiviisi küll Saksa rappa tormame. Ainus peasetee on küll Eesti rutuline iseseisvaks tunnustamine; ühenduses Venemaaga läheb kõik meie asi paratamata nurja... Tarvitage siis nüüd veel kõikil oma võimu ja osavust selleks, et Eesti Asutav Kogu võimalikult ruttu kokku tuleks ja tingimata iseseisvuse välja kuulutaks (kui see ehk juba hiljaks pole jäänud, kui Sakslased ennem siia ei tule!) Kui see Teile mõjul korda läheb Eestit veel peasta, siis kirjutatakse Teile nimi kuld tähtedega Eesti ajalosse ja tulevases iseseisvas Eestis olete Teile esimeste meeste reas, kui mitte juba esimene..." - "P.S. Olles esimene isik praegu Eestis, kas ei võiks Teile kohe iseseisvust rahvakomissaride lubaga (kui seda üldse tarvis) väljakuulutada."

olukord kestab, siis tormame "Saksa rappa". Ainuke pääsetee oleks kiire Eesti iseseisvaks kuulutamine. Soovitatakse Anvelt'il tarvitada kõike oma võimu, et peatselt kokku tuleks Eesti Asutav Kogu ja iseseisvuse välja kuulutaks. Kirja lõpus aga küsitakse, kas ei võiks J.Anvelt otsekohe iseseisvust rahvakomissaride loaga, kui seda luba üldse vaja oleks, välja kuulutada.

Sama küsimust, et enamlased iseseisvuse välja kuulutaks, oli arutatud ka 31.dets./13.jaan. nõupidamisel, kus avaldati rohkesti pooldavaid kui ka vastu seisukohti⁵⁷⁹). Seda seisukohta avaldati lootuses, et kui enamlaste poolt iseseisvaks kuulutatud Eestis Eesti Asutav Kogu kokku tuleb, siis ei saa seal enamlased mitte enamust, ja nii võidakse asuda demokraatlikule teele. Seda mõtet oli avalikult väljendanud juba iseseisvuse nõupidamise eelpäeval Jaan Tõnisson kirjutades⁵⁸⁰), et tema võiks enamlaste võimu, kõigist meeletustest hoolimata kuni Eesti Asutava Kogu valimisteni ära kannatada, kui nemad viibimata Eesti iseseisvuse välja kuulutaks ja selle tunnustamise Vene enamlaste juures läbi

579) Vt. A. Piibu, J. Kartau, J. Raamoti, P. Schneideri ja K. Sarali sõnavõtte i. Vanematekogu Protk., 47.

580) Uus Postimees 1917, 19. - Vrd. Laaman, Ises. sünd, lk. 213, nota 1.

viiks.

Besti enamlased jäid aga kõigile katsetele ja lootustemüsed avalikult teatavaks). Ometi aga puudus iseseisvusele vaatamata Eesti iseseisvuse vastasteks. Oma seisukohta tahtsid nad näidata kogu rahva seisukohana. 5./18.jaan.

Tallinna kokkukutsutud maatameeste kongress võttis J.Anvelti ettepanekul vastu iseseisvuse vastase resolutsiooni⁵⁸¹).

Eesti enamlased olid asunud Eesti iseseisvuse suhtes kategooriliselt eitavale seisukohale, ent samal ajal, s.o. jaanuarikuu algul, olevat Vene rahvakomissaride keskel kaalutud Eestimaa iseseisvaks kuulutamist, et luua puhverriiki Vene ja Saksa vahele. Neid kaalutlusi olevat põhjustanud momendi olukord Brestis⁵⁸²). Lenin aga olevat soovitanud Eestile iseseisvust välja kuulutada⁵⁸³), samuti rahvusasjade komissar Stalin, kuid ainult häda korral, s.o. juhul, kui Eestit peaks ähvardama tõsine hädaoht - Saksa alla satumine⁵⁸⁴).

Aastavahetusel Maanõukogu Vanematekogu korraldusel toimunud iseseisvuse nõupidamisel selgus, et kõik parteid peale enamlaste pooldavad Eesti iseseisvust. Enamlaste vastu-

---

581) Laaman, Ises. sünd, lk.226.-Ibid., nota 1 märgitud allikad.

582) Vt.H.Kruus, Murdekuudel 1918, 1. Looming 1933,9. - Laaman, Ises. sünd, lk.226-

583) Laaman, Ises. sünd, lk.223.

584) Vt. Looming 1933, 9.- Laaman, Ises. sünd, lk.226.

seisust ja survest hoolimata tehti need nõupidamise tulemused avalikult teatavaks⁵⁸⁵). Ometi aga puudus iseseisvuse küsimuses teiste parteide seas täielik üksmeel. Eriseisukohal asus ainult sotsiaal-revolutsionääride partei oma Eesti iseseisva töövabariigi nõudmisega⁵⁸⁶). G.Suitsu poolt agatatud mõtetest oli kujunenud sotsiaalrevolutsionääride partei nõudmised, mille teostamiseks nüüd astuti aktiivseid samme.

3./16.jaan. esitasid sotsiaalrevolutsionääride partei esindajad oma memorandumi Eestimaa viibimata iseseisvaks töövabariigiks kuulutamise asjus Eestimaa soveti täidesaatavale komiteele. Enamlased kuulanud ära ka memorandumi ettekandjate lisaseletused ja teatanud siis, et nad kindlasti võitlevad Eesti iseseisvuse vastu. Pääle selle olevat enamlased nõudnud ähvardustega, et sotsiaalrevolutsionäärid oma kavatsustest loobuksid. Konflikti tagajärjel lahkusid sotsiaalrevolutsionäärid koalitsioonist enamlastega⁵⁸⁷). Enamlaste ähvardustest hoolimata ei loobunud sotsi-

⁵⁸⁵) E.Sõjamees 1918, 1/2. - E.Vabadussõda, I, lk.38 j.

⁵⁸⁶) Vt. G.Suits (kokku seadnud), Eesti Töövabariik, Tallinn, 1918.- Sama on hiljem osalt avaldatud i. G.Suits, Noor-Eesti nõlvakult, Tartu, 1931, lk.105 jj., kus on aga tehtud rohkesti keeles ja stiilis muudatusi.

⁵⁸⁷) Vt. Looming 1933, 9.- Laaman, Ises. sünd, lk.224.- Piip, Tormine a., lk.85.

aalrevolutsioonärid oma iseseisva töövabariigi nõudmisest, vaid kaitsevad seda teisel sõjaväelaste kongressil, ja kolm nädalat hiljem esitavad nad samasisulise memorandumi rahvasajjade komissar Stalinile.

Juba enne sõjaväelaste kongressi selgus, et I Eesti polk toetab Eesti iseseisvaks kuulutamist. Esmalt 5./18. jaan. 1918. a. polgu kümnes rood ja varsti mõned teised roodud võtavad vastu resolutsiooni, kus nõuavad Eesti viibimata iseseisvaks kuulutamist ja lubavad seda otsust igapidi toetada⁵⁸⁸). Järgneval päeval peeti ühine polgu, roodude ja komandode komiteede koosolek, mille päevakorras oli seisukoha võtmine poliitilise momendi üle. Leiti, et Soome, Ukraina ja teised ex-Vene osad on kuulutanud end iseseisvaks; kas see ei eelda, et föderatsiooniks puudub sise- mine tasakaal. Teiseks ka sõjaolukord võib kujuneda nii, et Eestist saab Saksa provints. Koosolek otsustas: "Ilemalnimetatud põhjustel nõuavad I Eesti polgu Haapsalus olevad roodud ja komandod tingimatta rutulist Eestimaa iseseisvuse välja kuulutamist".⁵⁸⁹).

588) SA: LEP 233-22.- E.Vabadussõda, I, lk. 40.- SA: LEP 233-23.

589) SA: LEP 238-91.

592) Ibid. - Laanan, I, sa. sünd, lk. 226.- Pliig, Terminid a. a. / lk. 108 j.

593) vt. Laanan, I, sa. sünd, lk. 226.

Maatameeste ehk Eesti töörahva põllumajanduslik kongress oli täielikult enamlusmeelne, kuid täielikku vähemusse jäid nad 7./20.jaan. alganud teisel Eesti sõjaväelaste kongressil, kus pääsesid mõjule sotsiaalrevolutsionärid. Pääst iseseisva demokraatlikku vabariiki nõudva resolutsiooni läbikukutamist võeti vastu sotsiaalrevolutsionäride resolutsioon Eesti iseseisva töövabariigi väljakuulutamiseks⁵⁹⁰).

Sama päeva hommikul, mil sõjaväelaste kongress otsustas iseseisvuse küsimuse, alustasid teekonda üle Helsingi Peterburi sotsiaalrevolutsionäride partei keskkomitee esindajad H.Kruus ja G.Suits, et esitada oma memorandumi töövabariigi asjus rahvakomissaride-nõukogule⁵⁹¹). Revolutsioonigaegse raudteeliikumis korratuse tõttu pääsesid nad Peterburisse suure hilinemisega. 24.jaan./6.veebr. esitasid H.Kruus ja G.Suits partei keskkomitee nimel memorandumi rahvasajjade komissar Stalinile⁵⁹²), kelle juurest ei olevat nad lahkunud mitte päris pettunult⁵⁹³).

590) Vt.Looming 1933,9.-Laaman, Ises.sünd, lk.225jj.-Piip, Tormine a., lk.86jj.-Tammann, Ises.teel, lk.94jj.-E.Vabadussõda, I, lk.39.-Resolutsioon sai poolt 62, vastu 38 ja erapoole tuid 2 häält. Pikema kõnega esines kongressil P.Schneider, kes kõneles teemal "Eesti iseseisvuse alused," analüüsides neid küsimusi ja võimalusi. Kõne avaldati hiljem trükitud lendlehenas; üks eks. sellest i. SA:ESÜ 10.

591) Vt.Looming 1933,9.

592) Ibid. - Laaman, Ises.sünd, lk.226.-Piip, Tormine a.,

593) Vt. Laaman, Ises.sünd, lk.226. / lk.108 jj.

Samaaegselt langetasid iseseisvuse küsimuses lõppotsuse ka Maavalitsuse organid ja teatasid sellest vastavas memorandumis välisriikidele. 10./23. ja 11./24. jaan. 1918. a toimus suurem koosolek, millest võtsid osa Vanematekogu, Maavalitsus, poliitiliste parteide ja sõjaväe esindajad. Koosolekul vastuvõetud memorandum sisaldab resolutsiooni, et Eesti oma loomulikkudes piirides tuleb otsekohe kuulutada demokraatlikuks vabariigiks ning ühtlasi erapooletuks maaks⁵⁹⁴).

Kui 1./14. jaan. iseseisvuse nõupidamise tulemused avaldati, siis julgeti loota, et selle küsimuse pidi otsustama veebruaris kokku kutsutav Eesti Asutav Kogu⁵⁹⁵), kuid kui sovetid viimase valimised katkestasid, siis langes see lootus ära. Iseseisvuse küsimuse lõplikuks otsustamiseks tuli valida teine tee; küsimuse pidi otsustama Otsuse sätete järgi kõrgemat võimu teostav kolleegium. Kuidas ja kunas seda teha, selleks oli vaja leida sobivat aega ja kohta.

---

594) Vt. memorandumi tekst i. Pour l'Esthonie, lk. 9 jj.-Mémoire, lk. 37 jj.- Memorandumile, mille originaal prantsuskeelne, kirjutasi alla Vanematekogu nimel abiesimees J. Jaakson, Maavalitsuse nimel esimees K. Päts ja Maanõukogu sekretär H. Kask.

595) Vt. juhtkiri "Otsustav silmapilk" i. E. Sõjamees 1918, 1/2.

§16. Manifesti sünd ja avaldamine.

Otsuse sätete kohaselt oli Maanõukogu mittekoosolemise ajal kogu kõrgem võim antud Maanõukogu juhatusest, Vanematekogust ja Maavalitsusest koosnevale kolleegiumile. Ajalooliselt kujunenud hädaseisukorras tuligi sellel kolleegiumil asuda otsustama küsimusi, mida oleks normaalsetes oludes teinud Eesti Asutav Kogu.

Juba 1./14.jaan. Vanematekogu ja parteide ühisel koosolekul valiti üheksaliikmeline parteidevaheline komisjon, kellele tehti ülesandeks välja töötada iseseisvuse deklaratsioon või memorandum⁵⁹⁶).

Kuipalju see komisjon sellises koosseisus deklaratsiooni koostamiseks tööd tegi, ei ole ürikmaterjalide puudusel teada, kuid hiljem avaldatud mälestustest selgub, et komisjoni, kes koostas iseseisvuse Manifesti, on kuulunud K.Ast, A.Veiler, F.Peterson, J.Vilms jt.⁵⁹⁷), kes ei olnud valitud 1./14.jaan. iseseisvuse deklaratsiooni komisjoni. Kuna tollal alalises enamlaste poolt läbiotsimise kartusel

596) Vt. supra, §15. eriti nota 576.

597) Vrd. Vaba Maa 1919, 45. - Päevaleht 1938, 53. - Laaman, Ises. sünd, lk.254. - Tammann, op. cit. lk.97.

ei julgetud jätta palju kirjalikke jälgi, siis sellepärast ei olegi võimalik Manifesti teksti sünniloo täpset käiku kindlaks määrata.

Esiialgu kavatsatud deklaratsioonist sai aga manifest, mille väljatöötamiseks valitud komisjon usaldas esialgse teksti koostamise Maavalitsuse rahaasjanduse osakonna juhataja J.Kukele⁵⁹⁸). Viimane koostas Manifesti teksti, mis on Vanematekogu ja parteide esindajate poolt - J.Kuke mälestuste järgi - veebruari esimestel päevadel heaks kiidetud⁵⁹⁹).

Kindlasti oli Manifesti tekst lõplikult valmis juba 18.vebruaril, sest sel päeval Haritlaste Klubis toimunud Vanematekogu koosolekul, mille lühike protokoll on säilinud väikesel paberilehel⁶⁰⁰), arutati Eesti iseseisvuse manifesti projekti. Vanematekogu kiitis Manifesti "alusjooned" ühel häälel heaks ja valis teksti lõplikuks viimistlemiseks redaktsioonikomisjoni, kuhu said J.Kukk, J.

⁵⁹⁸) J.Kuke mälestused i. Vaba Maa 1919, 45.

⁵⁹⁹) Kasutan siinkohal J.Kuke aasta hiljem avaldatud mälestusi i. Vaba Maa 1919, 45. - Vrd. J.Kuke mälestusi i. Kaitse Kodu 1928, 3 ja i. Päevaleht 1938, 53, kus Kukk väidab, et see sündinud juba jaanuari keskel (siin on tegemist nähtavasti unustusega).

⁶⁰⁰) RA (nummereeritata).

Jaakson, K.Ast ja F.Peterson⁶⁰¹), kusjuures komisjon pidi järgmiseks päevaks oma tööd lõpetama⁶⁰²). Seega 19.veebru- ariks pidi Manifesti originaal omandama sellise kuju, ühes parandustega, millisena ta praegu on säilinud⁶⁰³). Paranda- tud tekst vastab ka väljakuulutatud tekstile, ainult ori- ginaali all puudub daatum ja nimi, kes on ta välja kuulu- tanud.

Enamlaste surve tõttu oli Otsuse sätetek kohaselt moo- dustatud kolleegiumil raske koos käia; sellepärast 19.veebr- samal päeval kui Manifesti tekst lõpulikult valmis, loodi Eestimaa Päästmise Komitee (hiljem nimetatud alati Eesti Päästekomitee), kelle kätte usaldatigi Manifesti avaldami- ne.

Päästekomitee teetses koosseisus: K.Räts, J.Vilms ja K.Konik, milline koosseis oli ka esimeses ametlikus sea- duslehe numbris välja kuulutatud⁶⁰⁴). Päästekomitee loomi- sel oli vanematekogu poolt valitud sinna J.Kukk, kes aga

601) Protokollis on kriipsutatud Vilmsi nimi maha ja peale on kirjutatud Peterson. - J.Kuko mälestuse järgi i. Vaba Maa 1919, 45 on kuulunud redaktsioonikomisjoni K.Ast, A.Veiler ja J.Kukk.

602) RA - sama protokoll.

603) RA - (nummereerimata).

604) RT 1918, 1.

hiljem on asendatud K.Konikuga⁶⁰⁵).

Manifesti avaldamist kiirustasid veel teated saksa väeosade liikumisest saartelt mandrile. 20.veebr. hommikul olid jõudnud Virtsu esimesed Põhjakorpuse osad, mille tulekust teatas kohe l.Eesti polgu valvepost Haapsallu⁶⁰⁶). Kuigi polgu ohvitserid olid juba varem otsustanud, et nad sakslastega sõjalist tegevust ei alusta, vaid teatavad sakslastele, et nad on Otsuse sätete järgi iseseisva ja erapooletu Eesti riigi sõjavägi⁶⁰⁷), kuid sündmusest leiti siiski vajalik olevat informeerida Maavalitsuse Tallinnas.

Teadet telefoniga üle anda ei julgetud, ja kuna raudtee töötas korratult, siis saadi lõpuks Haapsalu jaamast üks vedur ja J.Juhtund alustas relvastatud sõjaväelaste kaitsel sõitu Tallinna⁶⁰⁸). Tallinnas andis ta teate üle Päästekomiteele.

---

⁶⁰⁵) K.Saral mäletab l. Vabaduse t., lk.97: "Kuid ka Vanematekogul osutus võimatuks sellises olukorras asju ajada. Valiti siis kolmeliikmeline Päästekomitee: K.Päts, J.Vilms ja J.Kukk. Kuna J.Kukk hiljem valimisega ei nõustunud, siis asendati ta K.Konikuga. Kuidas see tegelikult sündis, jäi mulle kuni Vanematekogu liikmele teadmata, igatahes ei olnud ta Vanematekogu poolt valitud." - RT 1918, 1: "Maanõukogu Vanematekogu otsustas 19.veebruari 1918: - "Asutada kolmeliikmeline Eestimaa Päästekomitee, kelle kätte kuni normaalse olude loomiseni kõik riiklik võim anda. Päästekomitee liikmeteks valida K.Päts, J.Vilms ja K.Konik." - Vt. sama küsimuse kohta A.Piibu artiklit l. Akadeemia 1938, 1.

⁶⁰⁶) Vt. E.Vabadussõda, I, lk.102 j.-Piip, Tormine a., lk.111.

⁶⁰⁷) Vt. (J.Juhtu)ndi mälest. / Kaitse Kodu 1928, 4.

⁶⁰⁸) Ibid.- Kaitse Kodu 1938, 3/4.- Kaitse Kodu 1928, 4. ^{1.T.Teataja 1919, 46.}

Sama päeva õhtul toimus veel Haritlaste Klubi ruumes Vanematekogu ja mõningate esindajate koosolek⁶⁰⁹), kus otsustati Manifesti väljakuulutamise küsimus, sest saksa vägede mandrile jõudmise pärast osutus see väga kiireks. Leiti, et kuna Tallinnas ei ole Manifesti avaldamine mitte võimalik, on kõige sobivamaks kohaks Haapsalu. Haapsalus asuv l.Eesti polk oli juba varem kutsunud Maavalitsust Haapsallu ja jaanuaris nõudnud korduvalt iseseisvuse küsimuse otsustamist⁶¹⁰), ja kui koosolekul veel teate toonud J.Juhtund vastab J.Vilmsi vastavale küsimusele, et võib loota polgu kaitsele, siis määrati kindlaks: Manifesti väljakuulutamine peab toimuma Haapsalus 21.veebruari, s.o. juba järgmisel päeval.

Samal päeval, kui Päästekomitee pidi sõitma Haapsallu Manifesti välja kuulutama, marssisid aga linna hommikul kell 8 saksa väeosad. Polkovnik E.Pödder koos Tallinnast kohale jõudnud K.A.Hindreyga deklareerisid sissemarssinud väeosa ülemale major Steffensile, et Eesti on kuulutanud end iseseisvaks vabariigiks ja loeb end Saksa-Vene sõjas

609) Koosolekul viibis nt. ka üks esindaja Pärnust.- Vt. Eesti Maarahva Liit Eesti Vabariigi loomisel, lk.6.

610) Vt. SA: IEP 238-91. - Postimees 1930,53.- Kaitse Kodu 1938, 3/4. - E.Vabadussõda, I, lk.40.-Supra, nota 588.

615) Vt. K.Rahva Vabariigi I, Vaba Maa 1919, 45.- V.Ton-
taja 1919, 46.

erapooletuks riigiks⁶¹¹). Seega iseseisvuse deklareerimine põhines Otsusel, mitte Manifestil; viimane oli veel avaldamata. Deklaratsiooni kohaselt talitas ka l.Eesti polk, kuna ta ei seganud end saksa vägede tegevusse. Polgule relvade kättejätmise kohta sõlmiti mõlemate poolte vahel allakirjutatud leping⁶¹²).

21.veebruari ei olnud aga Päästekomiteel veel mingeid teateid Saksa vägede sissemarsimisest. Päästekomitee liikmed K.Päts ja J.Vilms ühes kahe kaasasõitjaga⁶¹³) alustasid autos sõitu Haapsallu. Kaasa sõitma pidanud ka J.Pitka ja K.Saral, kuid eksituse tõttu jäänud nad maha⁶¹⁴). Sõitnud ära juba Ede poole teed, said nad usaldusväärseid teateid selle kohta, et Saksa väeosad on juba Haapsalus. Otsustati kohe pöörduda tagasi ja kartustest hoolimata jõuti Tallinna vahejuhtumisteta. Seega oldi Haapsallu sõiduga päeva võrra hilinetud ja Haapsalus Manifesti väljakuulutamine nurjus⁶¹⁵).

---

611) Vt. Laaman, Ises. sünd, lk. 257.- Postimees 1930, 53. Piip, Tormine a., lk. 111 j. - E.Vabadussõda, I, lk. 42.

612) Vt. Foto lepingu originaalist ja tõlge i. E.Vabadussõda, I, lk. 44.

613) Kaasa sõitsid Lääne maavalitsuse esimees A.Saar ja ajakirjanik J.Juhtund. Viimast küll A.Saar oma mälestustes i. Päts lk. 198 ei märgi, kuid esineb teiste mälestustes jm. Vt. Juhtundi oma mälestused i. T. Teataja 1919, 46.

614) Vt. Pitka, op. cit., lk. 30.

615) Vt. K.Pätsi mälestused i. Vaba Maa 1919, 45.- T. Teataja 1919, 46.

Tallinnas Manifesti väljakuulutamiseks katsed teha oli ikka veel kahtlane, kuna parem oleks olnud seda teha mõnes teises linnas. Sama päeva õhtul otsustas kogu Päästekomitee sõita Tartu. Teele asuti õhtuhämaruses. K.Päts ja K.Konik läksid koos ja J.Vilms üksinda. Algul kavatseti minna jalgsi linnast välja ja siis kokkurüügitud kohal istuda autole, kuna ju kardeti, et enamlaste valvepostidest autoga läbisõit on kardetav. Autot aga ei saadud, sest enamlased olid võtnud kõik autokuurid ja linnast väljuvad teed valve alla. Seega ka Päästekomitee sõit Tartu osutus võimatuks⁶¹⁶).

Kaks katsed oli nurjunud ja Päästekomitee liikmed olid ikka veel Tallinnas. Sõis saadeti Manifesti tekstiga Tartusse Maanõukogu liige K.Ast, kes sõitis Vene sõduri mundris, kuid ka tema ei jõudnud Tartusse. Juba Jõgeval, kus olid Saksa väeosad vastas, pidi ta sõidu katkestama⁶¹⁷). Teine eksemplar Manifestist saadeti Pärnu, mille ülesande võttis endale Maavalitsuse sekretär J.Soop⁶¹⁸:

616) Vaba Maa 1919, 45. - Tammann, Ises.teel, lk.102jj.

617) vt. Võitluspäevilt, I, lk.96jj. - F.Tuglas, Kriitika, III, Tartu, 1935, lk.200j.

618) T.Teataja 1919, 46: "Kui Haapsalus asi ei õnnestanud, siis loodetakse Pärnus ikkagi iseseisvus välja kuulutada. Selle ülesandega sõidab hra Soop järgmisel päeval teele."

23.veebr. jõudis J.Soop Päästekomitee poolt saadetud Manifesti tekstiga Pärnusse ja andis selle üle määratud adreassaadile Maanõukogu liikmele H.Kuusnerile. Viimane laskis otsekohe teha korralduse samal päeval Manifesti avalikuks väljakuulutamiseks. Manifest trükiti ja selle avalik väljakuulutamine toimus "Endla" teatri rõdult samal päeval kell 20. Teatrimaja piiras suur rahvamass ja kohal oli ka relvastatud väeüksus Pärnu Eesti Pataljonist. M. H.Kuusner loeb "Endla" teatri rõdult avalikult ette Manifesti teksti, mis trükitud ametlikult saadud eksemplari järgi ja mille all väljaandmise koha ja kuupäevana märgitud "Tallinnas, 21.veebruari 1918."⁶¹⁹). Manifesti väljakuulutamine sündis suure pidulikkusega leekivate tõrvikute valgusel, sõjavägi laskis aupauke ja lauldi hünni⁶²⁰).

Järgmisel päeval, 24.veebruari, koostati linna raekoja sündmuse kohta ametlik akt kolmes eksemplaris, mill-

⁶¹⁹) Allakirjutanul oli võimalus muretseda ka endale üht originaaleksemplari Pärnus trükitud Manifestist raama tukaupmees J.Karult, kes selle leidis oma kogust pika otsimise tulemusena. Kuna J.Karu leidis viimaks mitu süülinud eksemplari, siis saatis neid ka arhiividele.

⁶²⁰) Pärnu sündmuste kohta on kasutatud J.Kuusnerilt suuliselt ja kirjalikult saadud teateid. - Vt. asjaosaliste mälestused: Tähisid, Eesti ajakirjanike iseseisvuse päeva almanak, Tallinn, 1933, lk.19jj. - Postimees 1937, 161. - Uus Eesti 1938, 53.

vt. trükitud Pärnu Postimees 1928, 46. - Pärnu Püevahent 1938, 45. Keelkirjandus on mõis ega väikesele orihuvani võrreldes originaaliga.

sed kõik kohalikkude omavalitsuste ja väljakuulutamisest manifesti ette lugema. Kuna "Estonia" asus etse puhakaardi osavõtnud organisatsioonide esindajate poolt alla kirjutada vastas, siis pidi etteorganisatsioonid võtma tati⁶²¹).

Päästekomiteel puudusid teated, kas läkitatud saadikud jõudsid sihtkohale ja kas Manifesti väljakuulutamine väljaspool Tallinnat oli õnnestunud või mitte. Sellepärast otsustas Päästekomitee, arvestamata enamlaste poolt võimalikke ekstsesse, kuulutada iseseisvuse Manifest välja Tallinnas, otse enamlaste keskel. Ürituse algatajaks ja täiendaviks oli J.Vilms, Kava kohaselt pidi J.Vilms pühapäeval, 24.veebr. "Estonias" teatri pealelõunasel etendusel esimese ja teise vaatuse vaheajal ilmuma estraadile ja Ma-

621) Sündmuste käigu kohta 24.veebr. koostatud akt i. RA on järgmine: "Meie, allakirjutanud Pärnu linna asutuste ja organisatsioonide esitajad ilmusime tänasel kuupäeval Pärnu linnaameti ruumidesse, et järgmist akti kokku seada:

23:(10) veebruaril 1918 a. jõudis Pärnu linna Eesti Maapäeva Vanemate Nõukogu saadik h-ra Jaan Soop ja tõi Eesti Maapäeva Vanemate Nõukogu poolt 21(8) veebruaril 1918 a. väljaantud ja selle akti juure pandud Manifesti Eestimaa rahvastele väljakuulutamiseks Pärnu kreisis ja linnas. Manifesti ettelugemine pandi Eesti Maapäeva liikme h-ra Hugo Kuusneri päle. 23(10) veebruaril 1918 a. kell 8 õhtul luges h-ra Kuusner "Endla" rahvamaja rõdult avalikult Manifesti Eestimaa rahvastele ette, millega Eestimaa Manifestis määratud piirides 21(8) veebruarist 1918a. iseseisvaks demokraatlikuks Eesti Vabariigiks kuulutatakse." Akt koostati kolmes algeksemplaris ja kõigile kirjutasiid alla 17 kohaliku ametasutuste ja organisatsioonide esindajat. Tekst vt. trükituna Pärnu Postimees 1928, 46.- Pärnu Päevaleht 1938, 45. Keeleliselt on neis aga väikesi erinevusi võrreldes originaaliga.

nifesti ette lugema. Kuna "Estonia" asus otse punakaardi peastaabi vastas, siis pidi etteorganiseeritult võetama teatrimaja sõjaväelise kaitse alla ja telefoniühendus katkestatama. Teatri ettekanne aga keelati ja seega oli kavatsus nurjunud⁶²²).

Öösi vastu 24.veebruari hakkasid enamlased põgenema Tallinna sadamas seisvatele laevadele. Kuna enamlaste juhtivate tegelaste tegevust jälgiti, siis enamlaste põgenemisest teatati otsekohe ka Päästekomiteele. Kuna seni olid enamlased takistanud legaalse Maanõukogu poolt valitud ja Otsuse sätete järgi teotsevate riiklikkude organite tegevust, siis nüüd leidis Päästekomitee olevat paraja momenti, et täielikult kõrvaldada rivaliseerivate sovetide võimu. Minutitki viivitamata asus Päästekomitee teotsema konspiratiivkorteris, S.Tartu mnt.11.

Otsekohe asuti miilitsa ja sõjaväelise kaitse korraldamisele, milleks ka juba varem oli eeltöid tehtud. Päästekomitee määras Tallinna komandandiks kapten Rotschildi ja miilitsat korraldama endise miilitsaülema A.Hellati. Kaitse korraldati härmiselt suure kiirusega ja enamlased

⁶²²) Vt. Tammann, op.cit., lk.102 jj. - Võitluspäevilt, I, lk.19. - Vaba Maa 1919, 45.

⁶²⁴) Vt. Püts, lk.206. - Vabadussõda, I lk.48 j. - Vaba Maa 1919,45. - Päevaleht 1930,515. - Tähtsised, lk.21.

sunniti taganema. Rühm sotsiaalrevolutsionääre tahtis kasutada juhust ja haarata võimu oma kätte, kuid see suudeti otsekohe likvideerida⁶²³⁾

Samal ajal oli Päästekomitee ametis esimeste päevakäskude koostamisega ja Ajutise Valitsuse kujundamisega. Need ülesanded jäid peamiselt J. Vilmsi ja K. Pätsi kätte, kuna K. Koniku ülesandeks oli korraldada Manifesti trükkimist.

Relvastatud jõududega võeti üle "Päevalehe" trükikoda, toodi kohale ladujad ja hakati trükkima Manifesti.

Kui linn, välja arvatud sadam, oli vastastest puhastatud, sõideti Päästekomiteele järgi, et tuua neid endise Venemaa riigipanga majja, mis oli võetud relvastatud jõudude kaitse alla ja määratud uueks Päästekomitee asukohaks. Sõjaväelaste poolt saadetud autos toodi Päästekomitee liikmed Vilms ja Päts, kuna Konik oli Manifesti trükkimist korraldamas, pidulikult Eesti lipu alla uude komitee asukohta.

Esimesed Manifesti eksemplarid jõudsid trükikojast välja, kui päev oli juba hämardanud, ja need kleebiti otsekohe üles seintele ja müüridele. Manifesti avaldamine Tallinnas toimus ainult trükitud Manifesti tekstide üleskleepimisega, kuna mingisuguse pidulikku väljakuulutamist ei olnud⁶²⁴⁾.

⁶²³⁾ Vt. Laaman, Ises. sünd, lk. 253.- Tamman, Ises. teel, lk. 103 j.- E. Vabadussõda, I, lk. 42.- Piip, Tormine a., lk. 112.

⁶²⁴⁾ Vt. Päts, lk. 206.- E. Vabadussõda, I, lk. 42 j. - Vaba Maa 1919, 45.- Päevaleht 1938, 315.- Tähisted, lk. 21.

Samal päeval, s.o.24.veebr. moodustas Päästekomitee Ajutise Valitsuse⁶²⁵) ja andis välja esimesed päevakäsud.

Tallinnas 24.veebr. afiššidena üleskleebitud Manifesti tekstidel ei olnud all üldse kuupäeva⁶²⁶). Avaldatud päeva-⁷käsu järgi pidi pidulik manifesti ettelugemine toimuma kirikutes ja koolides 25.veebr., kuid saksa vägede Tallinna jõudmine tegi selleks takistusi.

625) Ajutise Valitsuse koosseis oli järgmine: esimees ja siseminister K.Päts; abiesimees ja kohtuminister J.Vilms; raha- ja riigivaranduste minister J.Kukk; välisminister J. Poska, sõjaminister A.Larka; teedeminister F.Peterson, põllutöö- ja toidlusminister J.Raamot, haridusminister P.Pöld, kaubandus-tööstusminister (ajutiselt)K.Päts ja töö- ja hooletandeminister V.Maasik. - RT 1918,1.

626) Tallinnas 24.veebr. trükitud Manifesti teksti all oleva daatumi suhtes valitseb seni ebaselgus. On olemas loendamata palju sõnavõtte mitmesugustel juubeli- või tähtpäevade puhul, kus ikka väidetakse, et Tallinnas trükitud Manifesti tekst on kannud all daatumit "(Tallinn,)24.veebr. 1918". Seda kinnitavad isegi ajaloolased ja õigusteadlased oma töödes. Vt.H.Kruus, Grundriss der Geschichte des estnischen Volkes, Tartu,1932, lk.223.- Id.Ajalugu,II, lk.167.- Piip, Tormine a., lk.112,114.- Tallinnas trükitud Manifesti originaalil ei ole aga mingit kuupäeva all, üks võltsimatu originaal i. SA, fotostaatiline koopia i. E.Vabadussõda, I, lk.45. Üks originaal on välja pandud Tallinna Sõjamuuseumis klaasi all, millele aga hiljem on pliiatsiga juurde "trükitud" "24.veebr.1918.a.". Viimase järgi ongi arvukalt alati trükitud koopiaid; üks loomulik suuruses koopia i.Laaman, Ises.sünd, tahvel XXXI. Trükis on avaldatud ka koopiaid, kus all on "Tallinnas,24.veebr.1918."-Vt.i.Päts, lk.205.

Tollal ajalehis ilmunud Manifesti tekstile on pandud kuupäev alla vt.Päevalent 1918,22.- Eesti 1918,8.

Samuti pärast Saksa invasiooni ilmunud Manifestil i.RT 1918,1, on all "Tallinnas,24.veebr.1918."

Kuupäeva puudumist 24.veebr. Tallinnas trükitud Manifesti all võib tõenäoliselt seletada asjaoluga, et kuna Manifest kavatseti algul avaldada 21.veebr., kuid et see ei õnnestunud, sest Manifest oli selle kuupäeva all vastu võetud sama kuupäevaga tekstid Pärnu jm. saadetud, siis Tallinnas jäeti 24.veebr. kuupäev lihtsalt alt ära. Pärnus trükitud Manifesti originaalil on aga all "Tallinnas,21.veebruari 1918." Vt.supra, §16, eriti nota 619.

§17. Veebruari Manifesti analüüs.

Manifest on Eesti riigi teiseks eelkonstitutsiooniks⁶²⁷, milles deklareeriti, et "Eestimaa tema ajaloolistes ja etnograafilistes piirides, kuulutatakse tänasest peale iseseisvaks demokraatlikseks vabariigiks"⁶²⁸). Otsusega kujundati Eestist riiklik ühik ja irduti Venemaast, kuid ei määritletud lähemalt iseseisvuse ja sõltuvuse küsimust: viimaseid küsimusi lahendatakse Manifestis. Otsus Eesti riigi esimese eelkonstitutsioonina oli konsitutiivne riigiakt, kuid kas võib seda samuti olla Manifest.

Prof. A.-T. Kliimann väidab õigustatult, et Eesti riikliku iseseisvuse sünniloos Manifest ei ole konstitutiivne, s.o. loov riigiakt, vaid deklaratiivne akt, s.o. akt, mis eksisteerivat üksnes konstateerib ning seda rohkemalt ja lähemalt määritleb⁶²⁹). Manifesti kui deklaratiivse akti

627) Kliimann, Ises. areng, lk.12: "Maanõukogu Vanematekogu Manifest 24.vebruarist 1918 on eesti riigi teiseks eelkonstitutsiooniks" - Id. i. Vabaduse t., I, lk.48. - Id. Lineamenti, lk.7. - Piip, Estlands Weg, lk.7: "Dieses Manifest vom 24. Februar 1918 ist die zweite Vorverfassung Estlands!" - Vrd. Addison/Angelus, op. cit., lk.1. - J. Uluots, i. Põhisedus ja Rahvuskogu, lk.19.

628) Vt. Manifesti 5. lõigend.

629) Vt. Kliimann, Ises. areng, lk.16. - Id., i. Vabaduse t., I, lk.48.

analüüsimisel on vajalik selgitada konstitutiivsete ja deklaratiivsete aktide iseloomu ja erinevusi.

Deklaratiivne akt ja norm ainult deklareerivad, loomata uusi norme ja kohustusi, nad konstateerivad kehtivaid õigusnorme ja pretsiseerivad ning seletavad lähemalt nende sisu⁶³⁰).

Deklaratsioon on ainult olemasolevat seletav norm. Kuid juhul, kui norm eksisteeris samal kujul ka minevikus, on seletus ka mineviku kohta kehtiv, ja ses mõttes on deklaratiivne norm ka retroaktiivne⁶³¹). Retroaktiivsus ei esine aga mitte konstitutiivsete normide juures.

Kui konstitutiivse akti seletamiseks antakse hiljem deklaratiivne akt, siis ei kaada viiname mitte konstitutiivset akti, sest deklaratiivse aktiga ei saa kunagi muuta konstitutiivse akti sisu⁶³²). Erandjuhuks võib olla, kui konstitutiivne akt seda ise expressis verbis lubab⁶³³), seega antakse selleks vastav volitus.

---

630) Kliimann, Teooria, lk. 215 j. 262.- A. Merkl, Die Lehre von der Rechtskraft entwickelt aus dem Rechtsbegriff, Leipzig u. Wien, 1923, lk. 222 j.- Id., Allgemeines Verwaltungsrecht, Wien u. Berlin, 1927, lk. 186 j. j., 189 j. j.- Herrmann, Grundlehren des Verwaltungsrechts, Tübingen 1921, lk. 273 j. j.

631) Vt. Kliimann, Teooria, lk. 262.- Merkl, Allgemeines Verwaltungsrecht, lk. 188.

632) A.-T. Kliimann, Üleminekuaja konstitutsionaalseid akte, Tartu, 1933, lk. 3, 7.

633) Vt. ibid., lk. 3.

Eesti riigi iseseisvustumise arengus evib Manifest es-
majoones deklaratiivse akti tähtsuse, kuna konstitutiivne
on ta vaid niivõrd, kui võrd ta olemasolevat muundab ja uut
loob, seega ümber korraldades või täiendades Otsuse sät-
teid. Manifest ei loo mitte enam Eesti riiki, vaid selles
ainult täiendatakse ja korraldatakse ümber loodud põhikor-
ra sätteid⁶³⁴).

Esimene eelkonstitutsioon jättis võimaluse Eesti Asuta-
val Kogul otsustada, kas jääda edaspidi eksisteerima föde-
ratiiv-, konföderatiiv- või unitaarriigina, kuid Manifest
proklameerib, et Eesti on nüüdsest päle iseseisv demok-
raatlik vabariik. Seega teine eelkonstitutsioon ei luba
Eestit enam muuta mõne teise riigi liitosaks. Manifest ei
lahenda ka veel nagu Otsuski sõltuvuse küsimust, vaid jä-
tab selle Eesti Asutava Kogu hooleks⁶³⁵).

Manifestis loendatakse ka täpsemalt maaalasiid, mis kuu-
luvad Eesti riigi territooriumisse. Eesti riigi piirid mää-

634) Kliimann, Ises. areng, lk. 16. - Id., i. Vabaduse t., I,
lk. 48j. - Id. i. Tänapäev 1938, 2, lk. 38. - Uluots, i. Põhiseadus
ja rahvuskogu, lk. 19., "... ilmneb, et "Manifest kõigile Ees-
timaa rahvastele" 24. veebruaril ei ole Eesti riigi loomise
akt... Ta on vaid iseloomustav selles mõttes, et siin es-
makordselt proklameeritakse Eesti riik demokraatlikuks va-
bariigiks ning ka muidu lähemalt määratakse selle riigi
vastavat ilmet ja sisemist korda."

635) Kliimann, Ises. areng, lk. 16. - Id., i. Vabaduse t.,
I, lk. 49. - Vt. ka supra, nota 634.

rati rahvusriigi põhimõttele: maa ajaloolistes ja etnograafilistes piirides, kus eestlased on põliselt asunud. Ise-
seisva Eesti vabariigi piiridesse kuuluvaks loeti: Harju-,
Lääne-, Järva- ja Virumaa ühes Narva linnaga ning Tartu-,
Võru-, Viljandi- ja Saaremaa ühes teiste Läänemere saarte-
ga, kuspõliselt ja enamuses eestlased asuvad. Piir Vene ja
Lätiga tuli määrata piiriäärsetes maakohdades rahvahääle-
tuse teel⁶³⁶).

Endine Maanõukogu jäi edasi Eesti kõrgeimaks riigior-
ganiks⁶³⁷) kuni Eesti Asutava Kogu kokkutulekuni. Maanõu-
kogu oli peamiselt parlamentlike funktsioonide teosta-
jaks, kuna haldusfunktsioone täitvaks teiseks kõrgemaks
riigiorganiks oli Maanõukogu poolt ametisse määratav kol-
leegiumina teotsev Ajutine Valitsus⁶³⁸). Viimane asendas

⁶³⁶) Vt. Manifesti 5. ja 6. lõigend. - Vt. ka supra,
§§ 4 ja 11, eriti nota 162.

⁶³⁷) Kõrgema võimu küsimus on lahendatud Manifestis eba-
selgelt. Vt. samuti Kliimann, Ise.sünd, lk. 13, nota 45: "Pro
on 10. lõigend: "... jääb kõik valitsemise ja seadusandmise
võim Eesti Maapäeva /Maanõukogu/ ja selle poolt loodud Ees-
ti Ajutise Valitsuse kätte..." Contra: "Eeltähendatud maakoh-
tades /vabariigi piirides/ on ainsaks kõrgemaks ja korral-
davaks võimuks Eesti Maapäeva poolt loodud rahvavõim Eesti-
maa Päästmise Komitee näol." Vt. 7. lõigend." - Uluots, I.
Põhiseadus ja Rahvuskogu, lk. 19: "Ohtlasi on tähelepanev, et
selle aktiga loodi riigi ehituses ja valitsemise korras tea-
tav vastuolu ühelt poolt kõikvõimsa Päästekomitee ning teis-
elt poolt Maapäeva ja tema poolt loodava Ajutise Valitsuse
vahel." - Otsus Päästekomitee loomise kohta vt. supra, nota
605. - Riigiõiguse prof. N. Maim oma loengutes väidab, et Pääs-
tekomitee oli erakorraline diktaatorlik kolleegium, olles
varustatud Maapäeva poolt kõrgema võimuga ajutiselt, pidi
ta viimasele oma võimu tagasi andma olukorra normaalseks
kujunemisel. Päästekomitee oli seega ainult äärmiseks hä-

varem teotsenud Ajutist Maavalitsust. Ka teine eelkonstitutsioon ei tunne kõrgemat üksikisikulist riigipeainstituti, kes juhiks riigi haldustegevust.

Seega ka teine eelkonstitutsioon, nagu esimenegi, korraldas Eesti riiki parlamentliku vabariigi põhimõttele. Manifesti ei määrata riigivormi lõplikult, vaid see jäetakse üldise, otsese, salajase ja proportsionaalsuse valimise põhimõttele kokku kutsutava Eesti Asutava Kogu hooleks⁶³⁹).

Riigivõimu käsitlejate ja kodanikkude vahel peavad valitsema õigusriigi põhimõtted, nagu Manifestiski mainitakse: peab valitsema kord ja õigus. Eriti on rõhutatud, et riigivalitsemisel peab arvestatama järgmisi põhimõtteid: kõik kodanikud on üheõiguslikud, vaatamata nende rahvusele, usul ja poliitilistele maailmavaadetele; nad leiavad ühtlast kaitset seaduste ja kohtute ees. Vähemusrahvustele lubatakse kindlustada kultuuriautonomiad; kõigile kodanikele sõna-, trüki-, usu-, koosolekute-, ühinemise- ja streigi vabadus ning isiku- ja kodukolde puutumatus. Need õigused ja vabadused pidid Eesti kehtima vääramatult⁶⁴⁰).

daseisundis teotsev organ.

638) Vt. Manifesti 10. lõigend.

639) Ibid.

640) Vt. ibid., pp 1-7.

Otsusega loodud Eesti riigi normatiivne alus omandas sellest ajast päle kindlama kaju: Eesti oli kuulutatud iseseisvaks demokraatlikuks vabariigiks, millega on keelatud Eestil muutuda oma emamaa või mõne teise riigi liiteosaks. Manifest kui deklaratsioon oli määratud kuulutamiseks rahvale ja välisriikidele. Selliseid deklaratsioone tunneme Eesti õigusloos ka enne ja pärast Manifesti⁶⁴¹). Kuigi Manifest on juriidiliselt ebaselgemaid ja ebatäpsemaid akte⁶⁴²), kuid deklaratsioonina täitis ta oma õigusloolist ülesannet.

19.veebr. loodud Päästekomitee esimeseks ülesandeks oli iseseisvuse Manifesti avaldamine, kuid Manifest avaldati "Eesti Maapäeva Vanemate Nõukogu"⁶⁴³) nimel, Pääste-

641) Nii 11./24.jaan.1918.a. memorandum välisriikidele, Asutava Kogu poolt vastu võetud "Iseseisvuse akt" jt. Vt. supra, §13,15.- Vt.ka Kliimann, Ises.areng, lk.16 ja ibid., nota 56,66.- Id., I. Vabaduse t., I, lk.50

642) Kliimann, Ises.areng, lk.16, nota 65: "Manifest on deklaratsiooninagi normitehniliselt segasemaid riigiakte tollest ajast." - Id. I. Vabaduse t., I, lk.50.

643) Prof. A. Piip i. Akadeemia 1938, l. arwab, et "manifest mis avaldatud "Eesti Maapäeva (Vanemate) Nõukogu" nimel, mille all tuleb nähtavasti mõista 28.XI 1917. otsuses ettenähtud erikolleegiumi, mitte aga Vanemate kogu üksi, olgu- gi et siin võib olla ka lihtsa ebatäpsusega tegemist." Tõenäoliselt on siin tegemist küll terminoloogilise ebatäpsusega, sest ka Maapäeva nimetati ametlikult Maanõukoguks. Vanemate Nõukogu all ei tule aga küll mitte mõista Otsuses ettenähtud erikolleegiumi, sest käesolevas töös korduvalt tsiteeritud Vanematekogu Protk. nähtub, et Protk. nr. nr. 28-a 29, 32, 34, 36, mis on peetud koosolekute üle enne 15./28.nov on tarvitatud Vanemate nõukogu nimetust. Nimetuste suhtes on valitsenud täielik järjekindlus, sest kord kõneldak-

komitee teotses ainult Manifesti väljakuulutajana.

5. p s a t u k k

Manifest oli küll iseseisvustumise loos deklaratiivseks aktiks, kuid et temas sätitakse ka riigi valitsemise ja haldamise üldpõhimõtteid, määritletakse riigi piire, korraldatakse riigi ja rahva vahedkordi jne., siis on Manifest ka §18. Esimene eelkonstitutsioon ja õiguskontinuiteet. teiseks Eesti riigi eelkonstitutsiooniks.

Alljärgnevalt õiguskontinuiteedi küsimusi käsitletes on vajalik peatuda järgivate probleemide juures: esiteks Otsus ja õiguskontinuiteet Venega ja teiseks Otsus ja õiguskontinuiteet veebruaril Manifestiga.

Otsuse kui Eesti esimese eelkonstitutsiooniga muudetud senised kogukondlikud organid Maanõukogu ja Maavalitsus riigiorganiteks, varustades neid vastava võimuga. Otsuses aga ei anta ei mingisuguseid sätteid nna muu halduse ümberkorraldamiseks, jättes sel alal kehtima endise korra. Seega Otsusega tekitatud muudatused tullesse nna õiguskorra kahtlusele oia vald riigiõiguslikku laadi⁶⁴⁴).

---

se Maanõukogu (Maapäeva) presiidiumist, kord jälle juhatuses ehk eestseisusest. Nii on ka Protk.nr.nr.33,35,37,39, 40,42,43,45,47 tarvitatud nimetust Vanematekogu, kuid samal ajal Protk.nr.nr.41,44,46 jt. eelmainitud protokollides aga Vanematenõukogu ja Protk.nr.nr.14,15,20,21 ja 28 on tarvitatud isegi nimetust Senjoorenkonvent. Nii on Protk.nr.nr. 34,35 ja 36 samu isikuid nimetatud igakord eeltoodud erinimetustega. Seda terminoloogiat küsimust ja nende Maanõukogu organite kompetentsi pole seni veel kuski lähemalt valgustatud ega puudutatud.

5. peatükk.

Õiguskontinuiteedi küsimusi
ja järelsündmusi.

§18. Esimene eelkonstitutsioon ja õiguskonitnuiteet.

Alljärgnevalt õiguskontinuiteedi küsimusi käsitles on vajalik peatuda järgmiste probleemide juures: esiteks Otsus ja õiguskontinuiteet Venega ja teiseks Otsus ja õiguskontinuiteet veebruari Manifestiga

Otsuse kui Eesti esimese eelkonstitutsiooniga muudeti senised kogukondlikud organid Maanõukogu ja Maavalitsus riigiorganiteks, varustades neid vastava võimuga. Otsuses aga ei anta ei mingisuguseid sätteid maa muu halduse ümberkorraldamiseks, jättes sel alal kehtima endise korra. Seega Otsusega tekitatud muudatused tolelaegse maa õiguskorra kujundamisel olid vaid riigiõiguslikku laadi⁶⁴⁴).

Kogukondlikus Eestis oli Eesti põhiseaduseks Vene põhiseadus ja Vene seadusandja oli ka Eesti seadusandjaks. Esimene eelkonstitutsioon kõrvaldas aga Eestis Vene riigi põ-

644) Kliimann i. Vabaduse t., I, lk. 42.

hiseaduse, kusjuures Eesti riigi seadusandjaks sai Maanõukogu. Vene riigivalitsuse esindajaks kogukondlikus Eestis oli Ajutise Valitsuse kubermangukomissari ühes abidega. Pärast oktoobripöört uue riigivõimu esindajad asendasid senise kubermangukomissari ühes abidega uute isikutega, keda aga kohalikud omavalitsuseasutused ei tunnustanud.

Esimene eelkonstitutsioon ei tunne aga mingit keskvõimu esindajat, sest Venemaast irdumisel omistati keskvõimu esindaja kompetents Maanõukogule⁶⁴⁵).

Esimene eelkonstitutsiooniga muudeti senine Eesti kubermangu pindala riigi territooriumiks, muutes sääljuures provisoorselt kõik kogukondlikud elanikud riigikodanikeks. Õiguskorras tekkinud muudatused sündisid riigiõiguse alal või teisiti öeldult: Eesti õiguskontinuiteet Venemaaga katkes ainult riigiõiguse ulatuses. Teistel õigusaladel aga jäi kehtima õiguskorra täielik kontinuiteet. Kontinuiteet jäi püsima nii haldus-, tsiviil- kui ka kriminaalõiguse ja vastavate protsessiõiguste alal⁶⁴⁶).

---

645) Kliimann, 1. Vabaduse t., I, lk. 43. - Vt. supra, § 10 ja 14.

646) Kliimann, 1. Vabaduse t., I, lk. 43.

Eesti õiguskorra kontinuiteet jäi püsima ainult eelkommunistliku Venemaaga. Samuti pärast Saksa invasiooni ilmunud Ajutised administratiivseadused⁶⁴⁷⁾ tunnustasid, et kuñi uute seaduste väljaandmiseni või muutmiseni on kehtivad ainult need õigusnormid, mis kehtisid Eesti riigi pindalal kuni 24.okt./6.nov.1917.a.⁶⁴⁸⁾ - s.o. Vene enamlise oktoobripöördeni. Eesti esimene põhiseadus võimaldas nende ex-Vene õigusnormide edasikehtimist, sest põhiseaduse sätete kohaselt Eestis kehtisid üksnes ainult oma asutiste poolt antud või tunnustatud seadused⁶⁴⁹⁾.

Seega Maanõukogu, võttes vastu Otsuse, millega konstitueeriti Eesti riik, astus üle oma volituste piiride, misugune õigus aga ei kuulunud Maanõukogu kompetentsi. Otsuse vastuvõtmine oli seetõttu revolutsiooniline samm⁶⁵⁰⁾. Tõsi küll, Nõukogude Vene Rahvakomissaride Nõukogu avaldas 2./15.nov.1917.a. nn. rahvaste enesemääramise dekree-

647) RT 1918, 1.

648) Ibid., Ajutised administratiivseadused, Seadus 1, p.2.

649) Vt. 1920.a. Põhiseadus §4. "Eestis maksavad tema enese asutuste poolt antud või tunnustatud seadused" i. RT 1920, 113/114, I, 243.

650) Prof. Piip peab Otsuse vastuvõtmist legaalseks toiminguks. Contra prof. A.-T. Kliimann i. Vabaduse t., I, lk. 45jj-

652) Vt. dekreedid p.2.

di⁶⁵¹), milles kuulutati Venemaa rahvastele vaba enesemääramise õigus kuni Venest irdumiseni ja iseseisva riigi konstitueerimiseni⁶⁵²).

Prof. A.-T. Kliimann väidab selle dekreeди kohta, esiteks et see oli Rahvakomissaride Nõukogu deklaratsioon, milles rahvaste enesemääramist tuleb mõista poliitilise tööprogrammina. Sellise deklaratiivakti elluviimiseks on vajalikud konkretiseerivad eriaktid. Ka käesoleval juhtumil oleks vajalik olnud eriakti rahvaste enesemääramise põhimõtte konkreetseks rakendamiseks, kus oleks lähemalt sätitud uute riikide loomise ja irdumise menetlus. Dekreedile aga ei järgnenud sellist eriakti. Teiseks seda deklaratsiooni tulevat mõista ainult internse aktina, s.o. aktina, mis seab vaid vastavat asutist ennast, kuid ei anna teistele asutistele ei mingeid õigusi. Selline oli ka Rahvakomissaride Nõukogu deklaratsioon, väljendades ainult põhimõtteid, mis pidi ta enese tegevust tulevikus juhtima, nagu see on väljendatud ka dekreeди proöömis. Seega see deklaratsioon oli

651) Vt. Izvestija 1917, 193.- Samuti toodud tõlkes i. Tõeline 1917, 96 ja 97.- E. Sõjamees 1917, 41.- Postimees 1917, 255.- Sotsialdemokrat 1917, 56.- Piip, Tormine a., lk. 24.- Dekreedile olid alla kirjutanud Rahvakomissaride Nõukogu esimees V. Uljanov-Lenin ja rahvasasjade rahvakomissar J. Dshughshvili-Stalin.

652) Vt. dekreeди p. 2.

MK
vaid ühekülgne poliitiline lubadus, mille täitmisele oleks võinud asuda ainult Rahvakomissaride Nõukogu ise või viimase poolt selleks volitatud asutised. Kuna dekreedile ei järgnenud eriakti, mis oleks sisaldanud konkretiseerivaid menetlusnorme, ega antud selleks mingit volitust, siis ei ole võimalik kõnelda Eesti esimese eelkonstitutsiooni le-
gaals¹⁹¹⁸est ega õiguskontinuiteedist⁶⁵³). Kuigi Tartu rahulepingus kõneldakse enesemääramise põhimõttest⁶⁵⁴), ei muuda see ometi Otsuse revolutsioonilist iseloomu. Rahuleping kui üksikakt määras suhteid Eesti-Vene sõja lõpetamise puhuks, ta ei saanud anda ei mingit normatiivset alust iudumiseks, vaid sanktsioneeris ainult olnud sündmusi⁶⁵⁵).

Resümeerivalt, Rahvakomissaride Nõukogu 2./15.nov.dekreedi analüüsist selgub evidentselt, et väide Eesti riigi sünni revolutsionaalsusest on õige. Sellele seisukohale contra asumine asetaks meie ette Eesti riigi sünniloos palju kontroverse, mille lahendamine ei oleks mitte võimalik ega mõistetav. Samal 15./28.nov. Maanõukogu koosolekul, kus vastu võeti Otsus, võeti vastu ka resolutsioon Maanõu-

653) Vabaduse t., I, lk. 45 j.

654) Vt. Rahulepingu Art. II.

655) Kliimann, i. Vabaduse t., I, lk. 46.

kogu hajutamise akti kohta, milles ei tunnustatud kommunistlikku korda. Ei ole võimalik, et organ, kes ei tunnusta mingit korda, põhjendaks omalt poolt välja antud akti juba mitetunnustatud võimu poolt antud dekreedile. Siinkohal on veel vajalik meenutada, et "aanoükogu kogu kodusõja ajal ei tunnustanud kommunistlike sovettide poolt loodud kor-
da⁶⁵⁶).

Järgnevalt on vajalik vaadelda Otsust ja selle konti-
nuiteeti veebruaril "manifestiga. Selle vaatluse juures on esmalt vajalik meenutada kõike seda, mida oli võimalik väita Otsuse ja Manifesti juriidilise analüüsi ja tõlgendamise juures, ning milline tähtsus on kummalgi aktil Eesti riigi sünniloos.

Kui Otsuse vastuvõtmine oli revolutsiooniline toiming, kusjuures see akt on mittelegaalne, siis sellevastu aga Manifest on kändlasti legaalne akt, kuna ta on antud 15./28. nov. 1917.a. konstitueeritud legaalse riigivõimu organite poolt.

Manifest ise tunnustab kõrgema võimu kontinuiteeti, ~~hank~~ sest "manifestis teatatakse enne 24.veebr. loodud Päästekomiteest ja Eesti Ajutisest Valitsusest, et viimased organid

⁶⁵⁶) Vt. supra, §10 ja 14.- Kliimann, i. Vabaduse t., I, l. 43 j.

aga olid riiklikud organid, selles ei kahtle keegi⁶⁵⁷).

Eesti Ajutine Valitsus pärast Saksa invasiooni tunnus-
tab riigiaktideks kõik eelnenud normatiivaktitoimingud
sedamööda, kuivõrd nad on kokkukõlas Otsusega⁶⁵⁸), tõenda-
des omakorda 24.veebr. kontinuiteeti eelnenud õiguslike
sündmustega.

Manifest kujutab Eesti iseseisvuse arenguloo ühte astet.
Autonoomia dekreediga 30.märtsil/12.aprillil 1917.a. omis-
tati Eestile kogukondlik autonoomia. Otsusega kujundati
Eestist demokraatlik riik, mida veebruari manifestis määri-
tellakse lähemalt, et Eesti on iseseisv demokraatlik vaba-
riik. Hiljem veel enne põhiseaduse saabumist määratakse riigikord täpsemalt; nii 4.juunil 1919.a., mil vastu võeti
provisoorne põhiseadus⁶⁵⁹), kus lahendati sõltuvuse jae
küsimusi.

Traditsiooniliselt peetakse riigi olemasoluks vajali-
kuks kolme riigielementi: võimu, maad ja rahvast⁶⁶⁰). Kui

657) Eriti manifesti Eesti riigi sünniaktiks lugejate tähelepanu on vajalik juhtida 19.veebr. Päästekomitee loomise fakte. Otsuses Päästekomitee loomise kohta mainitakse, et Päästekomitee kätte antakse kogu riiklik võim - vt. supra, nota 605. Kuidas oleks 19.veebr. olnud võimalik Päästekomitee kätte anda kogu riiklikku võimu, kui Eesti riik oleks konstitueeritud alles 24.veebr. manifestiga?

658) Vt. RT 1918,1, Ajutised administratiivseadused.-Kliimann, i.Vabaduse t.I, lk.48

659) Vt. infra, §19.

660) Vt. ja vrd. Kliimann, i.Vabaduse t., I, lk.50.-Piip, Rahvusv.õigus, lk.76.-Lahet, op.cit., lk.89j.-A.Mägi, Suveräänsuse probleem, Tartu, 1937, lk.45 jj.-Infra, nota 661.

kaks elementi maa ja rahvas on juba olemas ja on loodud ka kolmas element kõrgem võim, suprema potestas, millest sel territooriumil ja selle rahva juures teist kõrgemat pole, siis sellise võimu tekkimise momendist arvates on ka meil tegemist juba riigiga. Kui selline kõrgeim, superioorne võim on olemas, siis on vajalik, et see võim suudaks end faktiliselt avaldada, end kehtima panna, et ta oleks seega efektiivne võim.

Neist kaks elementi, maa ja rahvas eksisteerisid juba kogukondliku autonoomia ajal juriidiliste mõistetena. Esimese eelkonstitutsiooniga loodeti ka vajalik kolmas element, kõrgem võim ja selle kandja. Otsusega loodud võim oli ka tõeliselt superioorne, sest ainult Maanõukogu ja teda asendavad hädaseisundi organid olid õigustatud Eesti maad ja rahvast juhtima. Ükski norm ei pääsenud Eestis kehtima ilma kõrgeima võimu organi sanktsioonita. Seega olid alates 1. /28.nov.1917.a. olemas kolm vajalikku riigielementi⁶⁶¹),

661) Uluots, i. Põhiseadus ja Rahvuskogu, lk.18: "Riik oma olemuselt koosneb kolmest elemendist: maa-alast, rahvast ja neid valitsevast kõrgeimast, s.o. iseseisvast ja sõltumatust riigivõimust oma vastavate organitega. Kuna Eestil oli oma autonoomne maa-ala, ja sellel elav rahvastik ning kuna senine seaduslik ülivõim oli kadunud ja autonoomne esinduskogu ennast vastavalt ainsaks kõrgeimaks võimuorganiks tunnustanud, siis oli sellega Eesti riik tekkinud. Sel viisil Maapäeva otsus 15./28.nov.1917 on Eesti riigi loomise akt."

mis võimaldasid iseseisvale riigile eksisteerimise. Prof. A.-T. Kliimann väidab veel enamgi, et riigi loomiseks polekski vaja olnud ajaloolist otsust, vaid piisanud oleks ka hajutamiseakti kohta käivast Maanõukogu resolutsioonist, millega Maanõukogu oleks enesest teinud kõrgeima võimukand ja Eesti pindalal ja rahva üle. Ent see väide oleks olnud õige ainult eeldusel, kui Maanõukogu võim oleks ka faktiliselt püsima jäänud ja muutunud efektiivseks⁶⁶²).

Riigivõimu efektiivsuse teooria pooldajad ei vaja riigi tekkimiseks mitte ainult juriidilist akti, vaid just faktilisi sündmusi. "Selle teooria pooldajale on tähtis teha kindlaks, kas normatiivselt, s.o juriidiliste aktide alusel tekkinud riigivõim on saanud kuidagi avalduda, millest siis nähtub, kas rahvas talle alistub või mitte"⁶⁶³).

Eesti riigi sõnni puhul huvitab efektiivsuse teooria pooldajaid küsimus, kas Otsuse vastuvõtmise järele avaldus

662) Kliimann, Ises. areng. lk. 17. - Samuti Vabaduse t., I, lk. 51. - Prof. Kliimann arvab, et kui arvestada Eesti riigi algupäeva võimu efektiivsuse järele, siis ei tule arvesse mitte varasemad tähtpäevad, vaid alles 23. aprill 1919. a., mil kokku astus Eesti Asutav Kogu, mille võimu efektiivsus rahva suhtes ei ole enam kaheldav. - Heumann, op. cit. lk. 51 väidab: "Résumons-nous, au terme de cette revue des 'éléments constitutifs d'état sociologiquement complet et effectivement indépendant. Un ordre de contrainte, constitué le 28 novembre 1917 et dont la volonté d'indépendance peut, sous certaines réserves, être ramenée à cette même date, devient, le 19 novembre 1918, effectif sur un territoire et une population qui lui sont, virtuellement d'ores et déjà acquis."

effektiivsus. Vastava ajajärgu vaatlusel nägime, et Ot-
suse vastuvõtmise järele riigivõimu efektiivsus avaldus,
kuigi minimaalsel määral. Nii võisid riiklikud organid
segamatult töötada kuni 20.nov./3.dets.1917.a., ja hiljem
kodusõja ajalgi ei kaotanud Maanõukogu organid täielikult
oma efektiivsust. Ka otse Manifesti avaldamise järele
avaldus Eesti riigivõimu efektiivsus, kuid veel minimaal-
semal määral.

Juhatusel, kelle ülesandeks oli kokku leppida, et sakslas-
ed ei marssiks niipea Tallinnasse. Saadigi lubadus, et see
ei sõnni mitte enne 25.veebr. keskpöeva⁶⁶⁴). Järgmisel päe-
val jõudsid Saksa väed Tallinna, ja uus sõjaväevõim hak-
kas tegema oma korraldusi.

Sellega algas Eestis Saksa invasiooni aeg, kura juriidi-
lisest occupatio bellicast ei saa kõnelda⁶⁶⁵), sest ise-
seisv Eesti vabariik ei olnud Saksamaale sõda kuulutanud
ega viimasega sõjajalal seisnud. Enne seda kui venelased
olid katkestanud 28.jaan./10.veebr. Brest-Litovskis läbi-
rühkimised, algustasid sakslased Vene frontil sõjalist te-

⁶⁶⁴) V. Kallaste, Isas. sõnd, lk. 258 j. - Piip, Tormine a.,
lk. 112. - Tamme, Isas. teol, lk. 112 j. - Vaba Maa 1918, 48.

⁶⁶⁵) Piip, Isas. sõnd, lk. 62, 110 j. - Klümann, 1. Va-
badus l., lk. 28 nota 5. - Riigikohtu otsused, 1920, 89,
lk. 149.

§19. Järelsündmusi.

24.veebruariil, mil oli jõutud Tallinnast kõrvaldada rivaliseerivad sovetid, saadi avaldada Manifest ja kujundada Ajutine Valitsus, kuid samal ajal ähvardasid Tallinnasse marssida Saksa sõjaväeosad, mis olid jõudnud juba linna lähedale. Öösi vastu 25.veebr. saadeti Pääskülla Saksa väeosade staapi delegatsioon Päästekomitee liikme dr.K. Koniku juhatusel, kelle ülesandeks oli kokku leppida, et sakslased ei marsiks niipea Tallinnasse. Saadigi lubadus, et see ei sõnni mitte enne 25.veebr. keskpäeva⁶⁶⁴). Järgmisel päeval jõudsid Saksa väeosad Tallinna, ja uus sõjaväevõim hakkas tegema oma korraldusi.

Sellega algas Eestis Saksa invasiooni aeg, kuna juriidilisest occupatio bellicast ei saa kõnelda⁶⁶⁵), sest iseseisev Eesti vabariik ei olnud Saksamaale sõda kuulutanud ega viimasega sõjajalal seisnud. Pärast seda kui venelased olid katkestanud 28.jaan./10.veebr. Brest-Litovskis läbirääkimised, alustasid sakslased Vene frondil sõjalist te-

664) Vt.Laaman, Ises.sünd, lk.258 j.- Piip, Tormine a., lk.112.- Tammann, Ises.teel, lk.112 j.- Vaba Maa 1919,48.

665) Piip, Rahvusv.õigus, lk.62,110 j.- Kliimann, i. Vabaduse t., I, lk.22 nota 5.- Riigikohtu otsused, 1920,89, lk.149.

gevust, tu gides Baltikymis edasi. Saksa väeosad vallutasid Eesti maa-ala 19.veebr.-5.märtsini⁶⁶⁷). Eesti riigivõimu organite tegevus katkestati, kuid see oli ainult ajutine nähtus, sest invasioon ei riivanud riigi iseseisvuse juriidilist külge vähemalgi määral⁶⁶⁸).

Brest-Litovskis 3.märtsil 1918.a. allakirjutatud rahuleping⁶⁶⁹) ja Berliinis 27.aug. s.a. sõlmitud Vene-Saksa täiendab rahuleping⁶⁷⁰) sisaldavad ka kokkuleppepunkte Eesti maaala kohta, mida ruttasid ära kasutama Eesti riigile vaenulikud elemendid. Kohalikel balti-saksa aadlikel ja Baltimail viibivail Saksa väeosade juhtidel olid Baltikumi kohta omad kavatsused - taheti Eesti saatus otsustada ilma noore Eesti riigi seadusliku rahvaesinduse nõusolekuta. Rüütelkonnad, kes veebruarirevolutsiooni järele olid pidanud loovutama oma ajaloolised õigused demokraatlikele rahvaesinduskogudele, asusid nüüd jälle aktiivselt teotsema, küll Preisiga personaaluniooni ja hiljem Balti hertsogiriigi loomise kavadega⁶⁷¹). Eesti välisdelegatsioon teot-

667) Kraus, Grundriss, lk.224.- Eesti Entsüklopeedia, V, v.767 j.; VII, v.511.

668) Kliimann, 1.Vabaduse t., I, lk.51.- Id., Ises. areng, lk.17

669) Vt. Eestisse puutuvad art.3 ja 6 toodud Piip, Tormine a., lk.150.- Id. Rahvusv.õigus, lk.111.

670) Vt. Piip, Tormine a., lk.153.

ses aga väga aktiivselt ja edukalt kõikide selliste aktsioonide vastu, kus Eesti riigi saatust taheti otsustada ilma Eesti riigi rahva ja tema seadusliku esinduse nõusolekuta⁶⁷²).

Maailmasõja sündmused ühes poliitilise olukorra muutumisega sündisid Saksa invasiooni Eestis lõpetama. 11.nov. 1918.a. võib Eesti Ajutine Valitsus teatada Eestimaa rahvastele, et ta oma katkestatud tegevust uuesti jätkab⁶⁷³). 19.nov. sõlmiti Riias Eesti Ajutise Valitsuse esindajate F.Peteroni, K.Koniku, A.Birki, V.Puhki, H.Luhti ja Saksa riigi peavoliniku A.Vinnigi vahel nn. üleandmise leping⁶⁷⁴) mida tuntakse tavaliselt "Vinnigi lepingu" nime all. Sellega lõpetati juriidiliselt invasioon ja korraldati asutiste varanduste üleandmisega seotud küsimusi⁶⁷⁵).

671) Saksa invasiooniaja, eriti aga nende Eesti riigi vastaste aktsioonide kohta vt.Laaman, Ises.sünd, lk.265 jj - Id.,Eesti lahkumine, lk.45 jj.- H,Kruus, Saksa okupatsioon Eestis, Tartu,1920.- Id. Ajalugu,II,168 jj.-Id.,Grundriss, lk.224 jj.- Piip,Tormine a.,lk.45 jj, 156 jj.- Id., Rahvusv. õigus,lk.62,305jj.- Tammann, Ises.teel,lk.131.- Lahet,op.cit.,lk.70 jj.-Dellingshausen,Im Dienste der Heimat,lk.264jj.-Id.,Die Baltischen Landesstaaten,Langensalza 1926,lk.28.-D.T.Hahn,Erinnerung aus meine Leben,Stuttgart, 1923,lk.420jj.

672) Vt. nt.Piip,Tormine a.lk.101jj.-Laaman,Ises.sünd, lk. -Tõnisson,lk.81jj.,486jj.

673) RT 1918,1.

674) RT 1918,1.

675) Rida Saksa orientatsiooniga autoreid loevad Eesti riigi tekkinuks alles pärast Saksa vägede invasiooni lõppu vt.Maddison,op.cit.,lk.4 ja lk.57 nota 3 näidatud allikad. - Heumann,op.cit.,lk.47j.: "A quel moment,dans ces conditions, est finalement apparue cette effectivité? C'est au lendemain de l'évacuation de l'Estonie par les troupes

Parajasti kui Saksa invasiooniväed Eesti riigi territooriumilt välja marssisid, kusjuures oleks võinud loota riigielu rahulikule korraldustööle, tungisid kommunistlikud väeosad Narva all Eesti riigi piiridesse. 22.nov.1918. esimese kommunistlike vägede sissetungi järele algas Eesti-Vene sõda, milles algul olid võidukad kommunistid, hiljem eestlased. 1919.a. nõuab jõupingutusi ka veel võitlus lõunast peale tungiva Landeswehriga⁶⁷⁶). Eesti Vabariigi väeosadel oli edu nii ida- kui ka lõunafrontil, ja Eesti-Vene vahel sõlmitakse Tartus 2.veebr.1920.a. rahuleping⁶⁷⁷) Eesti riigile võrdlemisi soodsais tingimuis. Muu seas rahulepingus tunnistatakse Eesti riik tekkinuks 15./28.nov.1917.a., s.o. Maanõukogu poolt Otsuse vastuvõtmise päevast arvates⁶⁷⁸).

allemandes... Un instrument diplomatique de toute première importance le constante juridiquement... connu sous le nom de l'accord Winnig..."

676) Landeswehri juhi krahv R.von der Goltzi mälestused on avaldatud ka eestikeelses tõlkes vt.R.von der Goltz, Miinu mission Soomes ja Baltikumis, Tartu, 1937. Baltikumisse puutuv osa vt. ibid. lk. 141 jj.

677) RT 1920, 24/24, 94.- Eesti lepingud välisriikidega, I, lk. 2 jj.-Leping ratifitseeriti Eesti Asutava Kogu poolt 13.veebr.1920.a.

678) Art XI: "...Kõik ülesloetud varandused tunnistatakse Eesti ainuomanduseks, vabaks igasugustest kohustest, arvates viieteistkümnendast novembrist ükstuhat üheksasada x seitseteist..." - A.Piip, Tartu rahu I. Võitluspäevilt, II, lk. 415: "Õigused endise Vene varanduse peale lähevad Eesti-le üle 15.novembrist 1917 arvates, s.o. Nõukogude Valitsus tunnistab Eesti riigi alguseks Maapäeva otsuse kõrgemast võimust ja sidus selle otsuse retroaktiivselt oma Eesti de jure tunnustamisega". Tartu rahu kohta vt. lähemalt eelmainitud prof.A.Piibu pikemat ülevaadet.-Vt. ka

22.sept. 1921.a. võetakse Eesti vastu Rahvasteliidu liikmeks samaaegselt lõunanaabri Lätiga. Juba enne Rahvasteliidu liikmeks vastu võtmist võimaldati aga mõlemale riigile osavõttu liidu tehnilistest organisatsioonidest⁶⁸¹).

6.veebr.1919.a. lõpetas oma tegevuse Maanõukogu ja 23. aprillil 1919.a. astus kokku Eesti Asutav Kogu. Viimase poolt anti 4.juunil 1919.a. Eesti Vabariigi valitsemise ajutine kord⁶⁸²), mis oli Eesti kolmandaks eelkonstitutsiooniks⁶⁸³). 15.juunil 1920.a. võttis Asutav Kogu vastu Eesti Vabariigi Põhiseaduse, mis hakkas kehtima 21.detsembril 1920.a.⁶⁸⁴). Seega oli jõutud üle eelkonstitutsioonide Eesti esimese konstitutsioonini, millele võidi rajada kindel õiguskord.

---

681) Piip, Rahvusv. õigus, lk.115.- Lahet, op.cit., lk. 144 j.

682) RT 1919, 44,I,91.

683) Kliimann, Ises. areng, lk.18.

684) RT 1920, 113/114,I,243.- Põhiseaduse §§27,28,33, 36,37 ja 45 hakkasid kehtima juba 9.augustil, ülejäänud osa pääses kehtima 21.dets.1920.a.